

अक्षरबंध

NMIET College Magazine

Annual Issue 2025-26

Voices and perspectives

Poetry, opinions, creative writing, powerful student expressions

NMIET

Human vs Machines

Exploring the evolving relationship between Human creativity & AI

Campus Chronicles

stories, memories & highlights from event

The Constitution of India

PREAMBLE

WE, THE PEOPLE OF INDIA,
having solemnly resolved to constitute India into a
SOVEREIGN SOCIALIST
SECULAR DEMOCRATIC REPUBLIC
and to secure to all its citizens:

JUSTICE, social, economic and political;
LIBERTY of thought,
expression, belief, faith and worship;

EQUALITY of status and of opportunity;
and to promote among them all
FRATERNITY assuring the dignity of the
individual and the unity and
integrity of the Nation;

IN OUR CONSTITUENT ASSEMBLY
this twenty-sixth day of November, 1949, do
HEREBY ADOPT, ENACT AND GIVE TO
OURSELVES THIS CONSTITUTION.

VISION OF THE INSTITUTE

To be a notable institution for providing quality technical education and ensuring ethical, moral and holistic development of students.

MISSION OF THE INSTITUTE

To nurture engineering graduates with state-of-the-art competence, professionalism and problem-solving skills to serve the needs of industry as well as society.

Shaping Future Engineers with Knowledge, Ethics and Innovation

अध्यक्षांचे मनोगत..

नूतन महाराष्ट्र इन्स्टिट्यूट ऑफ इंजिनीअरिंग अँड टेक्नॉलॉजी (NMIET) नूतन महाराष्ट्र विद्या प्रसारक मंडळाने २००८ मध्ये मावळ आणि तळेगाव परिसरातील अविकसित भागाला तांत्रिक शिक्षण देण्याच्या मुख्य उद्देशाने 'नूतन महाराष्ट्र इन्स्टिट्यूट ऑफ इंजिनीअरिंग अँड टेक्नॉलॉजी' (NMIET) ची स्थापना केली. आज हा परिसर पूर्णपणे औद्योगिक पट्टा म्हणून विकसित झाला असून, येथे उद्योग आणि संस्था यांच्यातील संबंध दृढ करण्याची मोठी संधी निर्माण झाली आहे. जून २०१२ मध्ये पदवीधरांची पहिली बॅच उत्तीर्ण झाली असून, संस्थेचे सर्व माजी विद्यार्थी आज चांगल्या नोकऱ्यांमध्ये कार्यरत आहेत.

नूतन महाराष्ट्र विद्या प्रसारक मंडळाने NMIET च्या स्थापनेसाठी सर्व आवश्यक निधी उपलब्ध करून दिला आहे, ज्यामुळे इमारत, प्रयोगशाळा, ग्रंथालय आणि वर्गखोल्या यांसारख्या सर्व पायाभूत सुविधा 'अत्याधुनिक' (State of the art) स्वरूपात विकसित झाल्या आहेत. AICTE, DTE, पुणे विद्यापीठ यांच्या तपासणी समित्यांचे सदस्य, तसेच श्री. निरंजन हिरानंदानी, श्री. दीपक शिकारपूर, श्री. परमेश्वरन यांसारख्या उद्योगातील दिग्गजांनी संस्थेच्या सुविधांचे कौतुक केले आहे. भौतिक सुविधांसोबतच, विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन करण्यासाठी संस्थेकडे तरुण आणि उत्साही शिक्षक वृंद आहे. या संस्थेने अल्पावधीतच परिसरात नाव लौकिक मिळवला असून, आता मुंबई, कोकण, मराठवाडा, विदर्भ आणि प्रत्यक्ष पुणे शहरातील विद्यार्थ्यांनीही तांत्रिक शिक्षणासाठी या संस्थेची निवड केली आहे.

नूतन महाराष्ट्र विद्या प्रसारक मंडळाला १२० वर्षांची ऐतिहासिक आणि वैचारिक पार्श्वभूमी लाभली असून, त्याचे संस्कार संस्थेतील सर्व विद्यार्थ्यांवर केले जातात. NMIET चा विद्यार्थी तांत्रिकदृष्ट्या सक्षम, नैतिकदृष्ट्या शुद्ध आणि वैचारिकदृष्ट्या सामाजिक असावा, अशी अपेक्षा आहे. तांत्रिक शिक्षण आणि संशोधनातील प्रगतीसोबतच हे ध्येय साध्य करण्यासाठी NMIET सदैव प्रयत्नशील राहील.

श्री. संजय (बाळा) विश्वनाथ भेगडे
मा. राज्यमंत्री(महाराष्ट्र शासन),
अध्यक्ष, एनएमटीपीएम, तळेगाव दाभाडे.

चेअरमन, कार्यकारी समिती यांचे मनोगत..

ज्ञान, तंत्रज्ञान आणि मूल्याधिष्ठित शिक्षण यांच्या भक्कम पायावर उभे असलेले एन.एम.आय.ई.टी. अभियांत्रिकी महाविद्यालय हे गुणवत्तापूर्ण शिक्षणाचे एक उत्कृष्ट केंद्र म्हणून ओळखले जाते. बदलत्या काळाच्या गरजा ओळखून विद्यार्थ्यांना सक्षम, कुशल आणि जबाबदार अभियंते घडविण्याचे कार्य महाविद्यालय सातत्याने पार पाडत आहे.

आजच्या तंत्रज्ञानप्रधान युगात अभियांत्रिकी शिक्षण हे केवळ सैद्धांतिक ज्ञानापुरते मर्यादित न राहता प्रत्यक्ष अनुभव, संशोधनवृत्ती आणि नावीन्यपूर्ण विचारसरणी विकसित करणारे असणे आवश्यक आहे. महाविद्यालयात अत्याधुनिक सुविधा, सक्षम प्राध्यापकवर्ग आणि उद्योगक्षेत्राशी सुसंगत अभ्यासक्रम यांच्या माध्यमातून विद्यार्थ्यांना गुणवत्तापूर्ण शिक्षण दिले जात आहे.

उद्योगक्षेत्रातील अनुभवातून मला हे स्पष्टपणे जाणवले आहे की, आजच्या स्पर्धात्मक युगात विद्यार्थ्यांसाठी गुणवत्तापूर्ण शिक्षणाबरोबरच योग्य करिअर संधी मिळविणे अत्यंत महत्त्वाचे आहे. विद्यार्थ्यांनी आपल्या ज्ञान, कौशल्ये आणि क्षमतांचा योग्य उपयोग करून उत्कृष्ट नोकरीच्या संधी मिळविण्यासाठी सातत्याने प्रयत्नशील राहणे आवश्यक आहे. यासाठी महाविद्यालय विद्यार्थ्यांना आवश्यक कौशल्यविकास, प्रशिक्षण, तसेच करिअर मार्गदर्शन देत आहे, ज्यामुळे ते आत्मविश्वासाने रोजगाराच्या संधींचा सामना करू शकतील. तसेच एन.एम.आय.ई.टी. महाविद्यालय विद्यार्थ्यांमध्ये तांत्रिक ज्ञानाबरोबरच नैतिक मूल्ये, नेतृत्वगुण आणि सामाजिक जाणीव विकसित करण्यावरही भर देत आहे. अशा सर्वांगीण शिक्षणामुळे विद्यार्थी केवळ सक्षम अभियंतेच नव्हे तर जबाबदार नागरिक म्हणून घडत आहेत.

उद्याच्या आव्हानांना समर्थपणे सामोरे जाण्यासाठी आपल्या विद्यार्थ्यांनी सतत शिकत राहणे, नवनवीन संधींचा शोध घेणे आणि प्रामाणिकपणे परिश्रम करणे अत्यावश्यक आहे. महाविद्यालयही यासाठी आवश्यक त्या सर्व सुविधा आणि संधी उपलब्ध करून देत राहिल, याची मला खात्री आहे.

शेवटी, विद्यार्थ्यांनी आपल्या ज्ञानाचा उपयोग समाजाच्या प्रगतीसाठी करावा आणि आपल्या कर्तृत्वाने संस्थेचे नाव उज्वल करावे, हीच अपेक्षा व्यक्त करतो. आपल्या सर्वांच्या उज्वल आणि यशस्वी भविष्यासाठी मनःपूर्वक शुभेच्छा!

धन्यवाद..

- श्री. राजेश म्हस्के

चेअरमन, कार्यकारी समिती

खजिनदार एन.एम.व्ही.पी.एम., तळेगाव दाभाडे.

संचालकांचे मनोगत..

नूतन महाराष्ट्र विद्या प्रसारक मंडळाची स्थापना लोकमान्य बाळ गंगाधर टिळक यांनी इ.स. १९०६ मध्ये "समर्थशील भारत" घडविण्याच्या उदात्त ध्येयाने केली. राष्ट्रनिर्मिती, सामाजिक बांधिलकी आणि मूल्याधिष्ठित शिक्षण या महान विचारांची परंपरा जपत मंडळाने गेल्या अनेक वर्षांत शिक्षण क्षेत्रात उल्लेखनीय कार्य केले आहे. गुणवत्तापूर्ण शिक्षणाचा प्रसार, विद्यार्थ्यांमध्ये नैतिकता आणि कर्तव्यभावना रुजविणे आणि समाजोपयोगी व्यक्तिमत्त्व घडविणे हे या संस्थेचे प्रमुख उद्दिष्ट राहिले आहे. याच ध्येयातून जागतिक दर्जाचे तांत्रिक शिक्षण देण्यासाठी २००८ मध्ये "नूतन महाराष्ट्र इन्स्टिट्यूट ऑफ इंजिनिअरिंग अँड टेक्नॉलॉजी" ची स्थापना करण्यात आली आहे.

अभियांत्रिकी शिक्षणाच्या क्षेत्रात गुणवत्ता, नाविन्य आणि उत्कृष्टतेचा ध्यास घेत आम्ही विद्यार्थ्यांना केवळ सैद्धांतिक ज्ञान देण्यापुरते मर्यादित न राहता त्यांना प्रत्यक्ष कौशल्ये, विश्लेषणात्मक विचारसरणी आणि समस्या सोडविण्याची क्षमता विकसित करण्यासाठी कटिबद्ध आहोत. आमच्या संस्थेचे "उत्कृष्ट तांत्रिक शिक्षण देत विद्यार्थ्यांचा नैतिक, मूल्याधिष्ठित व सर्वांगीण विकास साधणे" हे दृष्टीकोन आणि "उद्योग व समाजाच्या गरजांसाठी सक्षम, व्यावसायिक व समस्या सोडविण्याची कौशल्ये असलेले अभियंते घडविणे" हे ध्येय लक्षात घेऊन आम्ही शिक्षण प्रक्रियेत सातत्याने सुधारणा, नवकल्पना आणि गुणवत्ता वृद्धीचे उपक्रम राबवत आहोत.

राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण २०२० च्या अनुषंगाने आम्ही कौशल्याधारित शिक्षण, बहुविषयक दृष्टीकोन आणि अनुभवाधारित शिक्षणाला विशेष प्राधान्य देत आहोत. विद्यार्थ्यांना विविध विषयांचा एकत्रित अभ्यास करण्याची संधी देऊन त्यांच्यात व्यापक दृष्टिकोन विकसित केला जातो. आधुनिक तंत्रज्ञान, डिजिटल शिक्षण पद्धती आणि नव्या शैक्षणिक साधनांचा वापर करून विद्यार्थ्यांना भविष्यकालीन आव्हानांना सामोरे जाण्यास सक्षम केले जाते. संस्थेच्या शैक्षणिक स्वायत्ततेचा प्रभावी वापर करून अभ्यासक्रम उद्योगांच्या गरजेनुसार वेळोवेळी अद्ययावत केला जातो. विद्यार्थ्यांमध्ये संशोधन वृत्ती विकसित करण्यासाठी संशोधन व विकास उपक्रमांना चालना दिली जाते. विविध प्रकल्प, संशोधन कार्यशाळा, तांत्रिक स्पर्धा आणि नवोन्मेष उपक्रमांद्वारे विद्यार्थ्यांना सर्जनशीलता आणि नवनिर्मितीची संधी उपलब्ध करून दिली जाते.

उद्योग-संस्थांशी सशक्त संबंध प्रस्थापित करण्यासाठी संस्थेने १४० हून अधिक सामंजस्य करार (MoU) केले असून, त्याद्वारे विद्यार्थ्यांना इंटर्नशिप, प्रत्यक्ष प्रकल्प आणि उत्कृष्ट नोकरी संधी उपलब्ध करून दिल्या जातात. उद्योगतज्ज्ञांच्या मार्गदर्शनाखाली विद्यार्थ्यांना प्रत्यक्ष कामाचा अनुभव मिळतो, ज्यामुळे त्यांच्या व्यावसायिक कौशल्यांचा आणि आत्मविश्वासाचा विकास होतो. परिणामी, आमचे विद्यार्थी राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय स्तरावर स्पर्धात्मक ठरतात.

विद्यार्थ्यांचा सर्वांगीण विकास साधण्यासाठी आम्ही शैक्षणिक उत्कृष्टतेबरोबरच व्यक्तिमत्त्व विकास, नेतृत्वगुण, संवाद कौशल्ये, नैतिक मूल्ये आणि सामाजिक जबाबदारी यांवर विशेष भर देतो. विविध सहशैक्षणिक व अवांतर उपक्रमांद्वारे विद्यार्थ्यांना त्यांच्या सर्वांगीण क्षमतांचा विकास करण्यासाठी प्रोत्साहित केले जाते. आमचे ध्येय विद्यार्थ्यांना केवळ कुशल अभियंते नव्हे तर सजग, जबाबदार आणि संवेदनशील नागरिक म्हणून घडविणे हे आहे.

भविष्यातही शिक्षण क्षेत्रातील बदलत्या गरजांनुसार स्वतःला अद्ययावत ठेवत, उत्कृष्टता, नवोन्मेष आणि मूल्याधिष्ठित शिक्षण या तत्वांवर आधारित कार्य करत राहण्याचा आमचा दृढ संकल्प आहे. आपल्या सर्वांच्या सहकार्याने नूतन महाराष्ट्र इन्स्टिट्यूट ऑफ इंजिनिअरिंग अँड टेक्नॉलॉजी ला एक अग्रगण्य, विश्वासाहर्ष आणि उत्कृष्ट शिक्षणसंस्था म्हणून विकसित करण्यासाठी आम्ही कटिबद्ध आहोत.

डॉ. प्रमोद डी. पाटील

संचालक, एनएमआयईटी, तळेगाव

INSTITUTE DEANS

Dr. Vilas Deotare
Dean Research and Development

Dr. Nitin Dhawas
Dean IQAC

Dr. Sagar B. Shinde
Dean Academics

Dr. Shekhar Rahane
Dean - FE Department

Dr. Jayant Mahajan
Dean Student Section

CONTROLLER OF EXAMINATIONS

Dr. Satish R More
Controller Of Examination
(Autonomous)

Prof. Nitin Wankhede
Controller Of
Examination (SPPU)

HEAD OF THE DEPARTMENTS

Dr. Rahul A. Patil

Computer Engineering Department

Dr. Mahesh Wankhede

Computer Science & Engineering
Department

Dr. Prashant Ahire

Computer Science & Engineering
Artificial Intelligence Department

Dr. Sagar Joshi

Electronics and Telecommunication
Engineering

Dr. Vikas Yadav

Department Of Mechanical Engineering

Prof. Tushar Waykole

Department Of AI & DS

Dr. Aasmat Shaikh

Master Of Business Administrations

Dr. Anand Daulatabad

FE Department

Prof. Premkumar Kolhe

FE Department

Dr. Priyanka Abhang

Department of Computer Application

Dr. Sourav Saoji

Information Technology Department

Dr. Shailendra More

B.Voc

MAGAZINE CORE TEAM MEMBERS

DR. SHEKHAR RAHANE

Adv. Prof. KAUSHIK HARNE

MR. PRASHANT SUTAR

Main Co-Ordinator: ANJALI PADEKAR

MARATHI

AJIT CHOUDHARI

1. Vedant Jadhav
2. Charu Bhise
3. Rujuta Gokhale
4. Soham Gurav
5. Vishal Yadav
6. Harshita Jadhav

HINDI

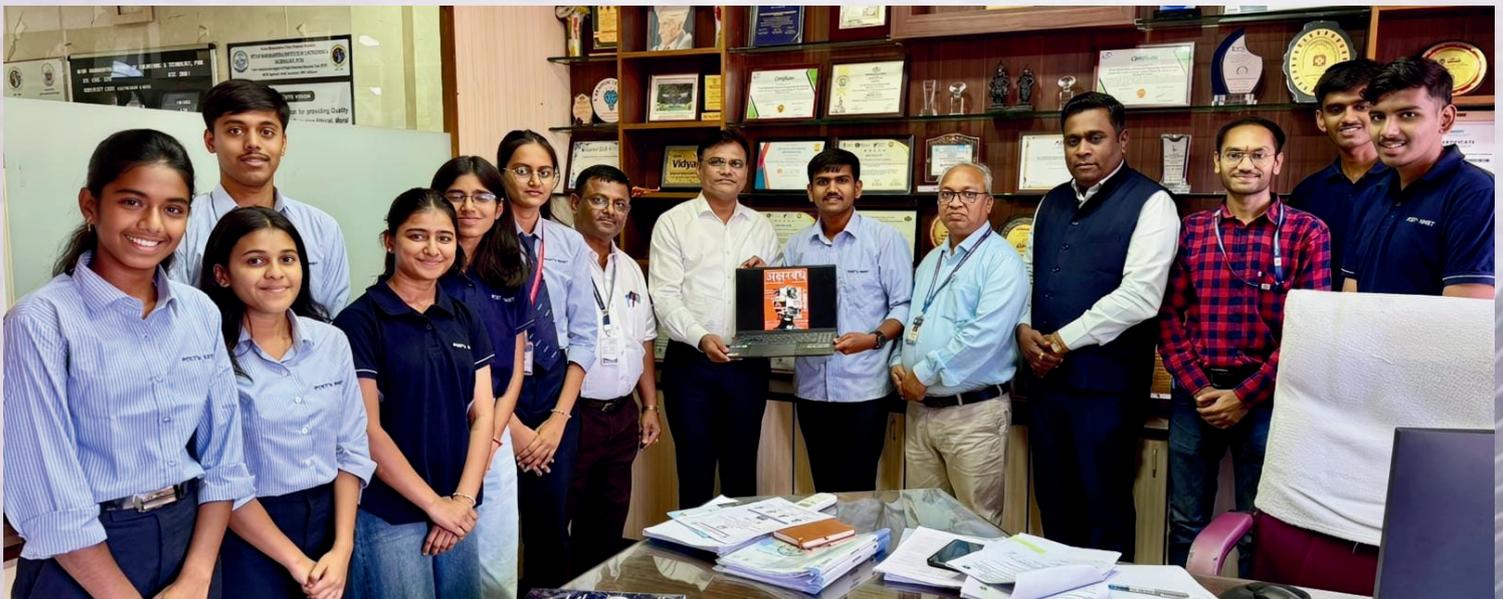
SHRAVANI NANGARE

1. Aman Shaikh
2. Purva Gawali
3. Vivek Nakhate
4. Mansi Patil
5. Indira Mante
6. Alok Gore

ENGLISH

KHUSHAL CHOUDHARY

1. Anuja Pisale
2. Pushkar Shinde
3. Riya Patil
4. Satyam Birari
5. Anushka Varadhe

मराठी विभाग

Singh

हरिश्चंद्र गड : भटक्यांची पंढरी

सह्याद्रीच्या कुशीत उभा एक गड भव्य,
हरिश्चंद्रगड नाव त्याचे, निसर्गाचा खजिना दिव्य.
जिथे तारामती शिखर भिडे आकाशाला,
भटक्यांच्या स्वप्नांचा स्पर्श होई त्या गडाला.

सह्याद्रीच्या माथ्यावर मानाचा तो मुकुट,
भटक्यांच्या पावलांनी सजलेला प्रत्येक वाटेचा सुगंध.
कोकणकड्याची उंची अन् वाऱ्याची मंद चाहूल,
मन हरवून जाई तिथे, निसर्गाशी लागे मैत्रीची भूल.

टोकावरची तारामती धैर्याची देई साद,
दूरवर कळसूबाईही जणू करते गडाला वंदनप्रसाद.
कोकणकडा म्हणजे निसर्गाचा विराट आविष्कार,
गणेशमूर्तिसमोर उमटतो भक्तीचा सुंदर आधार.

गडावरील पांडव लेणी शांततेचा निवांत दरबार,
इतिहासाच्या कुशीत जपलेला भूतकाळ अपार.
तळ्यातील निर्मळ पाणी जणू गंगेचेच रूप,
श्रद्धा आणि निसर्गप्रेम इथे एकरूप.
तारामतीची उंची, कोकणकड्याचा थरार,
मनामध्ये पेरतो निसर्गप्रेमाचा सुंदर आधार.

हीच खरी पंढरी भटक्यांची, सह्याद्रीचा साज,
इथे प्रत्येक पावलावर आठवणींचा नवा राज.

-चारु भिसे

इन्फॉर्मेशन टेक्नॉलॉजी
प्रथम वर्ष, बी. टेक

विद्यार्थ्यांच्या मनाची वेदना....

विद्यार्थ्यांचिं आयुष्य दिसतं जरी हसतमुख,
पण मनात लपलेले असतात हजारो दुःख.
पुस्तकांच्या ओझ्याखाली स्वप्न दाबली जातात,
रात्रभर जागूनही डोळे शांत झोप शोधतात.

आईबाबांच्या आशा हृदयात जपून ठेवतो,
स्वतःच्या वेदना मात्र मनातच दडवून ठेवतो.
कधी अपयश येतं आणि मन तुटून जातं,
पण अश्रू पसून पुन्हा उभं राहावं लागतं.

मित्रांच्या गर्दीतही कधी एकटं वाटतं,
मनातील दुःख कुणालाही सांगता येत नाही अस वाटतं.
स्वप्नांच्या मागे धावताना स्वतःलाच हरवतो,
हसण्याच्या मागे आपला रडणं लपवतो.

प्रत्येक परीक्षा म्हणजे जणू जीवनाची लढाई,
प्रत्येक अपयशात मनाची होते तगमगाई.
विद्यार्थ्यांचिं आयुष्य असतं अश्रूनी लिहिलेली कहाणी,
पण त्या दुःखातच लपलेली असते उद्याची सोन्याची पहाट सुहानी.

- अमन शेख

इलेक्ट्रॉनिक्स अँड कॉम्प्युटर इंजिनिअरिंग,
प्रथम वर्ष, बी.टेक

परिवर्तन

जय जय भारतमाता, तुझा जयघोष गगनात,
त्याग पराक्रमाच्या ज्वालेत घडतो नवभारत मातीत.
घाम, रक्त, कष्टांनी लिहिला इतिहासाचा मान,
जनशक्तीच्या बळावर बदलूया देशाचा अभिमान.

दारिद्र्याची साखळी तोडू, रोजगाराचा दीप पेटवू,
श्रमिकांच्या हातांनी नवा उद्योग जगात उभा करू.
गावोगावी ज्ञानदीप, शिक्षणाची उजळेल वाट,
विद्येच्या तेजाने उजळेल भारताचा प्रत्येक घाट.

शेतकऱ्यांच्या घामाला मिळो योग्य किमतीचा मान,
सिंचन-तंत्रज्ञानाने फुलेल हिरवा शिवार महान.
भुकेच्या सावल्या हटवू, पोषणाचा दीप लावू,
आई-मुलांच्या हास्यातून समृद्धीचा जयघोष गाऊ.

रुग्णालये सज्ज होतील, आरोग्याचे मजबूत कवच,
गरीबाला उपचार मिळो – हा विश्वासाचाच नवस.
स्वच्छ हवा, निर्मळ पाणी, धरतीची राखू शान,
निसर्गाशी मैत्री करून उभा राहो हरित हिंदुस्थान.

भ्रष्टाचाराच्या किल्ल्यावर प्रामाणिकतेची तलवार,
न्याय-सत्याच्या मार्गाने उजळो शासनाचा दरबार.
स्त्री-पुरुष समान हक्क, एकच देश एकच मान,
धर्म-जात विसरून सारे भारतीय एकच जान.

- वेदांत जाधव,
इलेक्ट्रॉनिक्स अँड टेलिकम्युनिकेशन
प्रथम वर्ष, बी.टेक

बेभानं मी !

आज फिरले मी स्वच्छंद,
जणू जोपासले माझे छंद.
आज अनुभवला जो वारा
वाटत होता नवा सारा.

मला नव्हते भान काळाचे,
मला नव्हते भान वेळेचे.
मी ओळखले स्वतःला नव्याने,
मी समजले स्वतःला नव्याने.

आला रे आला पाऊस आला,
कडकड कडकड ढग वाजला.
आनंदाने दाटे माझे मन,
आपसूकच नाचतात माझे पाऊल सगळे अंगण.

आकाशातला तो इंद्रधनुष्य,
बहरलेले ते पुष्प;
मातीतून येणारा सुगंध
सांगत होता जगण्याचा अर्थ.

झाली निशा चांदण्यांची ,
सोबत साथ गाण्यांची.
करत चंद्राशी संवाद ,
मिटवत होते मनातील विवाद .

आपण जगतो जगासाठी
एक दिवस जगा स्वतःसाठी ,
प्रेम करत असालं इतरांशी ,
कधीतरी करून पहा स्वतःशी .

- नम्रता मसने
मेकॅनिकल इंजिनिअरिंग,
प्रथम वर्ष, बी.टेक

"खरा श्रीमंत..!"

बालपणी कसा मी अगदी निवांत होतो
आई वडिलांच्या भरवशावर होतो तेव्हा मी खूप श्रीमंत होतो..
नव्हती कसली जबाबदारी, ना कसलं ताण होतं
आयुष्य कसं अगदी वादळा सारखं बेभान होतं..

म्हणायला शाळा, युस्तके होती आणि होता मास्तरांच्या छडीचा मार
पण मित्र होती जोडीला तर त्यात सुद्धा मजा यायची फार..
ना नोकरीची चिंता कसली, ना संसाराचा व्याप होता
घर-आंगण आणि गल्लीबोळ्यात नुसता आमचाच कल्लोळ आणि उपद्र्याप होता..

ना तोडका पगार, ना खर्चाचं कसलं नियोजन होतं
आईने दिलेला 9 रुपया सुद्धा माझासाठी लाखोच धन होतं..
ना कसलं कष्ट, ना जीवनाच्या कसल्या व्यथा होत्या
खेळने-बागळणे आणि आजीच्या मनोरम्य कथा होत्या..

कालचक्र फिरले आणि एकदिवस मी मोठा झालो अचानक
आयुष्याचे वास्तव्य डोळ्यासमोर आले भयानक..
संसाराचा गुंता सोडविण्यासाठी जुळविली कशी-बशी हिंमत
थोडे उशिरा कळले की येथे माणसांपेक्षा पैशालाच आहे जास्त किंमत..

कितीही पैसे कमविले तरी काही न काही उणीव राहत होती
खरं सांगू, शौक तर वडिलांच्याच पैशावर पूर्ण होत होती..
मग काय, दिवस-रात्र एक करून पैसे, गाडी, बंगला सर्व काही कमविले
पण जबाबदारीच्या ओझाने मात्र माझे सर्व बालपण हरविले..

बालपणीच्या आठवणीं मध्ये आजही मन माझे हरविते
प्रौढपणी कितीही कमविले तरी त्यात मला गरिबीच जाणविते..

बालपण हरवलं, पण त्या रम्य आठवणी मात्र अनंत
कधी कधी वाटतं — बालपणीच मी होतो खरा श्रीमंत..!

- डॉ. प्रा. कौशिक म. हरणे
एम.बी.ए, एनएमआयईटी

“ पैशांचा माणूस ”

काय होता? काय झाला?
जगण्याचा उद्देश विलुप्त झाला
अरे माणसा तू कशासाठी आलास?
फक्त आणि फक्त पैशांसाठी आलास.

जीवनाची गाडी चालवत,
पैशांचे इंधन टाकत
चालला तू थाटात
संपूर्ण रस्ता अडथळ्यांनी माखलेला,
तरीही त्यांवर करत तू मात.

चालला हा आरामात
माणसा ! हे मात्र ठेव लक्षात
शेवटी रस्ता संपतो, आणि
प्रवास मातीत जाऊन थांबतो.

पैशांचे इंधन झाले बेकामी
दिली साथ स्वतःच्या पायांनी
तेव्हा माणसांचा आवाज पडला कानी.

कसा झाला रे तू इतुका आळशी?
पैशांसाठी दिलीस तू स्वतःच्या विचारांना फाशी.
लक्षात ठेव माणसा, बोल स्वतःशी,
स्पर्धा कर स्वतःशी.
नको करू विचार पैशांचा;
जेव्हा जिंकशील तू स्वतःला,
तेव्हा पैसे असतील तुझ्या पायाशी.

- शार्दूल परिहार
इन्फॉर्मेशन टेक्नॉलॉजी
प्रथम वर्ष, बी. टेक

“ माझे गावं !!! ”

मंद वारा, शांत जागा आणि पक्ष्यांचा किलबिलाट...
होय, होय! त्या धरणापल्याडच माझे गाव आहे!
हिरवी हिरवी झाडे, मोठे भव्य वाडे,
आणि सोबतीला गोठ्यांच्या विखुरलेल्या पाडे;

साथा वाटा जणू प्रेमाने हसत सांगतात—
होय, होय! त्या पांथीतूनच माझे गाव आहे!
निसर्गरम्य माझे गाव, हिरव्या शालीत जणू नटलेले,
उन्हाळ्यातही लिंबाच्या सावलीत थंड वारे दाटलेले;

ए.सी.पेक्षाही गार ती हवा वाहते हलकेच,
होय, होय! त्या लिंबाच्या छायेत माझे आजोबा निजलेलेच.
शहराच्या गर्दीमुळे गावाकडची ओढ वाढते,
आणि गावाच्या शांततेने मन पुन्हा तिकडे धावते;

शहरात राहूनही मन गावाशी जोडलेले आहे—
होय, होय! त्या गावातच माझ्या वडिलांचे बालपण गेले आहे.
आज गावाकडची चाहूल जरा वेगळीच वाटते,
शेती पाहण्याची आवड अजूनही मनात दाटते;

हिरवा हिरवा भाजीपाला, सोबतीला खोल विहीर,
शेताची शोभा अजूनही करते अधिकच गहिरी.
होय, होय! त्या गावाची आठवण मला येत आहे...
होय, होय! त्या धरणापल्याडच माझे गाव आहे

- श्रावणी नांगरे
कॉम्प्युटर इंजिनीअरिंग
प्रथम वर्ष, बी.टेक

“ आयुष्य ”

आयुष्य जगायला शिक,
जे घडेल ते सहन करून आयुष्य जगायला शिक.
दुःखाचे चटके सहन करून,
पुन्हा उभं रहायला शिक.

आयुष्य हे असंच असतं असं समजून जगायला शिक,
कुठून सुरु झालं याचा विचार करण्यापेक्षा,
कुठंतरी थांबलं पाहिजे, ते थांबायला शिक.
कुणासाठी काहीतरी निस्वार्थपणे करायचं असतं,
स्वतःच्या सुखापेक्षा इतरांना सुखवायचं असतं
म्हणून सांगते वेड्या,
आयुष्य हे असंच असतं असं समजून जगायला शिक.

दुःख आणि अश्रूना मनात कोंडून ठेवायचं असतं,
हसता नाही आलं तरी इतरांना हसवायचं असतं.
इच्छा असो वा नसो सगळ्यांचं करायचं असतं,
स्वतःचं आयुष्य सोडून इतरांसाठी जगायचं असतं.
आयुष्य हे असंच असतं
असं समजून जगायचं असतं.....

-विशाल यादव
कॉम्प्युटर इंजिनिअरिंग,
प्रथम वर्ष बी.टेक

“ बाबा ”

घाबरले जेव्हा, पहिली हाक त्यांना असते,
आयुष्याच्या वाटेवर माझा आदर्श ते बनते.

जग त्यांना माझा पप्पा म्हणते,
आणि मी त्यांना माझं पूर्ण जग समजते.

दिवस माझा सुरु होतो त्यांच्या एका हाकेवर
संपतो त्यांच्या गप्पांवर
खरच म्हणतात लोक
मुलीचं पहिलं प्रेम असतं तिच्या पप्पांवर

पण हे प्रेम ठेऊन बाजूला, कधीतरी येतो खूप राग;

सणाला मुलांना नवीन कपडे, त्यांचा शर्ट मात्र जुना राहतो.
प्रत्येक वेळी तुम्ही घ्या तुमचं, मी माझं नंतर बघतो
विचारावं कधी तर म्हणतात

बाप झाल्याशिवाय बाप कळत नसतो

कसा हा माणूस? कोणत्या देवाने याच मन घडलं?
बरं घडलं ते घडलं ते कोणालाच का नाही कळालं

बाबा, वडील, पप्पा नाव ऐकायला सामान्यच वाटतात
सामान्य असले तरी सुपरहिरो
म्हटल म्हणजे पप्पाच दिसतात
शिकवण, त्यांची आयुष्याची शिंदोरी,

कायम माझ्या सोबत राहते.
आणि जग त्यांना काहीही म्हणो
मी त्यांना नेहमी माझं पूर्ण जग म्हणते
मी त्यांना नेहमी माझं पूर्ण जग म्हणते....

- प्रियाणी पाटील

कॉम्प्युटर सायन्स इंजिनिअरिंग,
प्रथम वर्ष बी.टेक

न बोलताच झालेलं प्रेम, न बोलताच अर्धवट राहिल.....

अकरावीच्या त्या वर्गात, गर्दीत तुझा चेहरा हरवला होता,
माझ्या मागच्या बाकावर तुझा हसण्याचा आवाज दरवळला होता.

पण त्या एका टेस्टच्या दिवशी, नियतीने सगळा खेळ फिरवला,
तू समोर आलीस अन् माझ्या नजरेला तुझ्या नजरेने घेरलं.

मागे वळून तू पाहिलंस अन् काळजाचा ठोका चुकला,
तो एक क्षण माझ्या आयुष्यातला कायमचा तिथेच थांबला.

कागदावरच्या प्रश्नांपेक्षा तुझं रूपच जास्त सतावत होतं,
घरी आलो तरी डोळ्यांसमोर तुझंच ते निरागस हसणं होतं.

बारावीचं वर्ष आलं, अभ्यास अन् तुझं वेड सोबत आलं,
तुलाही कळलं होतं की माझं मन तुझ्याकडे वळलं.

रोज तो होणारा 'आय-कॉटॅक्ट', तो क्षण सर्वात अनमोल होता,
तुला पाहिल्याशिवाय माझा एकही दिवस पूर्ण होत नव्हता.

"आज बोलू, उद्या बोलू" म्हणता म्हणता एक वर्ष सरलं,
मनातलं सांगायचं धाडस मात्र माझं बाकावरच उरलं.

अचानक निरोपाचा दिवस आला, डोळ्यांत पाणी अन दाटलेली शांतता,
शब्दांची साठवण तशीच राहिली, संपली फक्त आपली भेटण्याची ओढ आता.

तुला कधी कळलंच नाही की तू माझ्यासाठी काय होतीस,
माझ्या अख्या बारावीच्या पुस्तकात दडलेली एक सुंदर कविता होतीस.

न बोलताच सुरु झालेलं प्रेम, न बोलताच अर्धवट राहिलं,
पण आजही आठवणींच्या बाकावर, मी तुलाच बसलेलं पाहिलं.....

- यश देवगुंडे
कॉम्प्युटर इंजिनीअरिंग,
प्रथम वर्ष बी टेक

जीवनशैली आणि आरोग्य

प्रिय विद्यार्थी मित्रांनो, अक्षरबंध हे पुणे विद्यापीठातील प्रसिद्ध नियतकालिकांपैकी एक आहे. या नियतकालिकाला शैक्षणिक वर्ष २०१५-२०१६ मध्ये पुणे विद्यापीठाचा पुरस्कार मिळाला आहे. आज मी आपल्याला जीवनाचा अभिभाज्य भाग असलेल्या एका वेगळ्या विषयावर विचार करायला प्रवृत्त करणार आहे.

आदिमानव जंगलात राहत असे. त्या काळात त्यांचे प्रमुख अन्न कंदमुळे, फळे आणि भाज्या असे होते. जसजशी मानवजात प्रगत होत गेली, तसतसा माणूस आपल्या अन्नपद्धतीत बदल करत गेला. आज आपण आपल्या ताटात जे अन्न खातो त्यातील बहुतांश अन्न शिजवलेले असते. अन्न शिजवल्यामुळे त्यातील काही जीवनसत्त्वे व पोषक तत्त्वे कमी होतात. आजच्या समाजात आपण पाहतो की अल्पवयातच मधुमेह, हृदयविकाराचा झटका, कर्करोग आणि ऑटीझम यांसारखे दुर्धर आजार वाढताना दिसतात. मानव सोडून इतर प्राण्यांमध्ये असे आजार क्वचितच आढळतात. बहुतेक प्राणी नैसर्गिक मृत्यू पावतात आणि मृत्यू जवळ आल्यावर ते अन्नाचा त्याग करतात. जर आपण निरीक्षण केले तर लक्षात येईल की बहुतेक पक्षी सूर्यास्तानंतर अन्न ग्रहण करत नाहीत. परंतु मनुष्य मात्र सर्वसाधारणपणे रात्री नऊच्या सुमारास जेवण करतो. काही जण तर उशिरा रात्री पुन्हा अन्नही घेतात. जैन समाजात सूर्यास्तानंतर जेवण करण्याची प्रथा नाही. कारण सूर्यास्तानंतर प्रत्येक प्राण्याची अन्न पचन करण्याची क्षमता कमी होते आणि त्या वेळी घेतलेले अन्न शरीरात चरबी म्हणून साठण्याची शक्यता अधिक असते.

आदिमानवापासून आजपर्यंत मनुष्य वगळता इतर पशु आणि पक्ष्यांनी त्यांच्या अन्नपद्धतीत फारसा बदल केलेला नाही. उदाहरणार्थ, गाय पूर्वी गवत खात होती आणि आजही गवतच खाते. परंतु मनुष्याने निसर्गाने दिलेल्या अन्नपद्धतीत मोठे बदल केले आहेत. या बदलांचा परिणाम विविध आजारांच्या स्वरूपात दिसून येतो आणि त्यामुळे अनेकदा नैसर्गिक मृत्यू न येता माणूस अकाली मृत्यू पावतो. इतर पशु आणि पक्षी आजारी पडले तरी ते स्वतःच्या रोगप्रतिकारक शक्तीच्या आधारे बरे होतात. आजही जंगलातील हत्ती, माकडे आणि इतर वन्य प्राणी (सर्कसमधील प्राणी वगळता) स्वतःच्या रोगप्रतिकारक शक्तीच्या आधारे आजारांवर मात करतात. पूर्वीच्या काळी मनुष्यसुद्धा स्वतःच्या रोगप्रतिकारक शक्तीच्या आधारे आजारातून बरा होत असे. परंतु आधुनिक काळातील माणूस तसे करताना फारसा दिसत नाही. याचे एक कारण म्हणजे आधुनिक विकासाच्या शतकात माणसाने स्वतःच्या रोगप्रतिकारक शक्तीवरचा विश्वास मोठ्या प्रमाणात कमी केला आहे. आज जर आपल्याला सर्दीसारखा हवेतून पसरणारा आजार झाला, तर चार ते आठ दिवस औषधे घ्यावी लागतात.

ब्लू झोन म्हणून ओळखल्या जाणाऱ्या काही प्रदेशांमध्ये राहणारे लोक आजही साधारणपणे शंभर वर्षांपेक्षा अधिक आयुष्य जगतात. याचे कारण म्हणजे त्या लोकांची जीवनशैली इतरांपेक्षा वेगळी आहे. त्यांच्या जीवनशैलीत नियमित शारीरिक हालचाल, कमी ताणतणाव, समाजासोबत राहणे आणि नैसर्गिक अन्नाचे सेवन यांचा समावेश असतो. हे ब्लू झोन जपानमधील ओकिनावा, इटलीमधील नुओरो प्रांत, आणि कोस्टा रिकामधील निकोया द्वीपकल्प या ठिकाणी आढळतात. पाकिस्तानव्याप्त काश्मीर व गिलगिट-बाल्टिस्तान येथील हुंड्रा खोऱ्यात राहणारे हुंड्रा जमातीचे लोकही शंभर वर्षांपेक्षा जास्त आयुष्य जगतात. त्या लोकांमध्ये मधुमेह, कर्करोग, हृदयरोग यांसारखे आजार फार क्वचित आढळतात. तेथील लोक नैसर्गिक स्रोतांमधील पाणी पितात आणि त्यांच्या आहारात खारीक, जर्दाळू यांसारखा सुकामेवा तसेच विविध धान्यांचा समावेश असतो.

अंदमान-निकोबार बेटांवर राहणारी जारवा ही आदिवासी जमात आजही जंगलात राहते. तेथील लोक जंगलात उपलब्ध नैसर्गिक स्रोतांवर आधारित जीवन जगतात. भारत सरकारने या जमातीची अलिप्तता जपून ठेवलेली आहे. या लोकांचे आयुष्यही दीर्घ असल्याचे दिसून येते. वरील सर्व उदाहरणांवरून आपल्याला लक्षात येते की आपण जितके निसर्गाच्या सान्निध्यात राहू, तितके आपले आरोग्य उत्तम राहते. याउलट, आपण निसर्गापासून दूर गेलो तर विविध आजार, मानसिक ताण, थकवा, निराशा आणि अनिद्रा यांसारख्या समस्यांना सामोरे जावे लागते. म्हणूनच मानवाने निसर्गाच्या नियमांविरोद्ध वागून केलेली प्रगती ही खरोखर प्रगती आहे की अधोगती, याचा आपण सर्वांनी गंभीरपणे विचार केला पाहिजे.

- डॉ. शंकरराव उगले
प्रथम वर्ष बी टेक

कृषी क्षेत्रातील प्रगती

कृषी हा भारताच्या अर्थव्यवस्थेचा एक महत्त्वाचा आधारस्तंभ आहे आणि भारत हा कृषीप्रधान देश म्हणून ओळखला जातो. देशातील मोठ्या प्रमाणात लोकसंख्या शेतीवर अवलंबून आहे. काळानुसार कृषी क्षेत्रात मोठी प्रगती झाली आहे. पूर्वी शेती पारंपरिक पद्धतीने केली जात होती, त्यामुळे उत्पादन कमी आणि मेहनत जास्त होती; परंतु आधुनिक तंत्रज्ञानामुळे शेतीत मोठे बदल झाले आहेत. ट्रॅक्टर, हार्वेस्टर आणि पंप यांसारख्या यंत्रसामग्रीमुळे शेतीचे काम सोपे झाले असून वेळ आणि श्रम वाचतात. सुधारित बियाणे, रासायनिक व सेंद्रिय खते आणि आधुनिक सिंचन पद्धतींमुळे पिकांचे उत्पादन वाढले आहे. डिजिटल तंत्रज्ञान, मोबाईल ॲप आणि हवामान अंदाज यामुळे शेतकऱ्यांना शेतीचे योग्य नियोजन करता येते. तसेच विविध शासकीय योजनांमुळे शेतकऱ्यांना आर्थिक मदत मिळते. फळबाग, भाजीपाला, फुलशेती, दुग्धव्यवसाय आणि सेंद्रिय शेतीमुळे शेतकऱ्यांचे उत्पन्न वाढत आहे. त्यामुळे कृषी क्षेत्र देशाच्या विकासात महत्त्वाची भूमिका बजावत असून भविष्यातही नवीन तंत्रज्ञानामुळे शेती अधिक प्रगत होण्याची शक्यता आहे.

आधीच्या काळात शेती पारंपरिक पद्धतीने केली जात होती. त्या वेळी आधुनिक यंत्रसामग्री उपलब्ध नव्हती आणि शेतीची बहुतेक कामे हाताने किंवा जनावरांच्या मदतीने केली जात होती. बैलांच्या साहाय्याने नांगरणी केली जात होती आणि लाकडी नांगराचा मोठ्या प्रमाणात वापर केला जात होता. शेतकरी स्वतःच्या कष्टावर शेती करत होते. बियाणे हाताने पेरले जात होते आणि पेरणीसाठी कोणतीही आधुनिक यंत्रे नव्हती. सिंचनासाठी प्रामुख्याने पावसावर अवलंबून राहावे लागत होते. काही ठिकाणी विहिरींच्या पाण्याचा वापर केला जात होता आणि पाणी काढण्यासाठी रहाट किंवा मोट वापरली जात होती. खत म्हणून शेणखताचा वापर मोठ्या प्रमाणात केला जात होता, तर रासायनिक खतांचा वापर फारसा नव्हता. शेतातील तण काढण्यासाठी हाताने काम केले जात होते. कापणीसाठी विळ्याचा वापर केला जात होता आणि धान्य मळणीसाठी बैलांची मदत घेतली जात होती. धान्य साठवण्यासाठी कोठारे किंवा घरातील जागा वापरली जात होती. शेतकरी आपल्या अनुभवावर आधारित शेती करत होते आणि वैज्ञानिक तंत्रज्ञान उपलब्ध नव्हते. त्यामुळे पिकांचे उत्पादन तुलनेने कमी होत होते आणि शेतीसाठी जास्त मेहनत घ्यावी लागत होती. हवामानाचा अचूक अंदाज नसल्यामुळे पावसाच्या कमतरतेमुळे किंवा जास्त पावसामुळे नुकसान होत असे. कीड व रोग नियंत्रणासाठी पारंपरिक उपाय वापरले जात होते, जसे की झाडांची पाने किंवा घरगुती पद्धती. गावातील लोक एकमेकांना मदत करून शेतीची कामे करत होते. शेती हा मुख्य व्यवसाय मानला जात होता आणि बहुतेक कुटुंबे शेतीवर अवलंबून होती. पिकांमध्ये ज्वारी, बाजरी, गहू आणि तांदूळ यांसारखी धान्य पिके घेतली जात होती. भाजीपाला आणि फळांची लागवड कमी प्रमाणात होती. शेतातील कामे कुटुंबातील सदस्य करत होते आणि महिलाही शेतीत महत्त्वाची भूमिका बजावत होत्या. शेतीसाठी जास्त वेळ आणि श्रम लागत होते. वाहतुकीची साधने कमी असल्याने बाजारपेठ दूर होती आणि शेतमाल विकणे कठीण होते. त्यामुळे शेतकरी स्थानिक बाजारातच माल विकत होते. शेती पूर्णपणे निसर्गावर अवलंबून होती आणि पर्यावरणाशी सुसंगत पद्धती वापरल्या जात होत्या. सेंद्रिय शेतीसारख्या नैसर्गिक पद्धती वापरल्या जात होत्या. जमिनीची सुपीकता टिकवण्यासाठी शेणखत वापरले जात होते. शेतकरी निसर्गाचे नियम पाळून शेती करत होते, त्यामुळे पर्यावरणाला फारसा धोका नव्हता. जरी उत्पादन कमी असले तरी अन्न शुद्ध आणि नैसर्गिक होते. शेती हा जीवनाचा महत्त्वाचा भाग होता आणि गावांचा विकासही शेतीवर आधारित होता. त्यामुळे आधीच्या काळातील शेती साधी पण निसर्गाशी जोडलेली होती.

आजकाल शेतकरी मोबाईल फोन, इंटरनेट आणि विविध कृषी ॲप्सचा वापर करून हवामानाचा अंदाज, बाजारभाव आणि शेतीविषयक मार्गदर्शन सहज मिळवतात. मृदा परीक्षण (Soil Testing) करून जमिनीतील पोषक घटकांची माहिती मिळते, त्यामुळे योग्य प्रमाणात खतांचा वापर करता येतो. सुधारित आणि रोग-प्रतिरोधक बियाण्यांमुळे पिकांची गुणवत्ता आणि उत्पादन वाढते. काही ठिकाणी ड्रोन तंत्रज्ञानाचा वापर करून कीटकनाशकांची फवारणी केली जाते, ज्यामुळे वेळ वाचतो आणि फवारणी अधिक अचूक होते. तसेच सेन्सर आणि IoT तंत्रज्ञानाच्या मदतीने जमिनीतील आर्द्रता, तापमान आणि पिकांची वाढ यावर लक्ष ठेवता येते. सरकारकडून शेतकऱ्यांसाठी विविध योजना, अनुदान आणि प्रशिक्षण कार्यक्रम राबवले जातात. फळबाग शेती, भाजीपाला लागवड, सेंद्रिय शेती आणि बहुपिक पद्धतीला प्रोत्साहन दिले जाते, ज्यामुळे शेतकऱ्यांचे उत्पन्न वाढते आणि पर्यावरणाचे संरक्षणही होते. जर इझराइलसारख्या देशांमधील आधुनिक कृषी तंत्रज्ञान भारतात मोठ्या प्रमाणावर लागू केले गेले, तर कमी पाण्यात अधिक उत्पादन घेणे शक्य होईल. अचूक सिंचन, स्मार्ट खत व्यवस्थापन, ड्रोन व रिमोट सेंसिंगच्या मदतीने रोग आणि कीड लवकर ओळखता येतील. डेटा ॲनालिटिक्स आणि डिजिटल तंत्रज्ञानामुळे शेतीचे नियोजन अधिक प्रभावी होईल. परिणामी, उत्पादन वाढेल, शेतकऱ्यांचे उत्पन्न सुधारेल, ग्रामीण अर्थव्यवस्था मजबूत होईल आणि भारतातील शेती अधिक आधुनिक, कार्यक्षम व शाश्वत बनेल.

माझ्या मते, कृषी क्षेत्रातील प्रगतीमुळे शेती अधिक सोपी, जलद आणि उत्पादनक्षम झाली आहे. पूर्वीच्या पारंपरिक पद्धतींच्या तुलनेत आज आधुनिक तंत्रज्ञान, यंत्रसामग्री आणि वैज्ञानिक पद्धतींमुळे शेतकऱ्यांना मोठी मदत होत आहे. यामुळे उत्पादन वाढले आहे तसेच शेतकऱ्यांचे उत्पन्नही वाढण्यास मदत झाली आहे. भविष्यातही नवीन तंत्रज्ञान आणि संशोधनामुळे शेती अधिक प्रगत होईल. त्यामुळे कृषी क्षेत्राचा विकास हा देशाच्या आर्थिक आणि ग्रामीण विकासासाठी अत्यंत महत्त्वाचा आहे.

- अजित चौधरी
कॉम्प्युटर इंजिनीअरिंग
प्रथम वर्ष, बी. टेक

विद्यार्थी जीवन – स्वप्न आणि संघर्षांची कहाणी

सकाळी अलार्म वाजतो आणि विद्यार्थ्यांचा पहिला डायलॉग असतो – “फक्त 5 मिनिटं अजून!”. पण ही 5 मिनिटं कधी 20 मिनिटं होतात ते कळतही नाही. शेवटी आईचा मोठा आवाज येतो – “उठ! कॉलेजला जायला उषिर होईल!”. आणि मग सुरु होते ती सकाळची धावपळ. बॅग भरायची, वही शोधायची, पेन कुठे ठेवलं ते आठवायचं आणि काल रात्री करायची असलेली असाइनमेंट चा स्ट्रेस घेयचा. अशा छोट्या गोंधळातूनच विद्यार्थ्यांच्या दिवसाची सुरुवात होते. कॉलेजला किंवा शाळेत पोहोचल्यावर एक वेगळीच दुनिया दिसते. मित्रांचे ग्रुप, कॅन्टीनमधला गोंधळ, लेक्चरला उशिरा धावत जाणारे विद्यार्थी, आणि शेवटच्या बाकावर झोपलेले विद्यार्थी. खरतर हे छोटे छोटे क्षणच विद्यार्थी जीवनाला रंगतदार बनवतात. कधी मित्रांसोबत हसणे, कधी शिक्षकांच्या प्रश्नांपासून वाचण्याचा प्रयत्न, तर कधी कॅन्टीनमध्ये चहा घेत गप्पा मारणे – हे सगळे अनुभव विद्यार्थ्यांच्या आयुष्यातील खास आठवणी बनतात.

पण खरा प्रश्न तर असा आहे की खरंच विद्यार्थी जीवन एवढं सुखद असतं का? तसं तर प्रत्येक प्रसंगाच्या दोन बाजू असतात आणि विद्यार्थी जीवन ह्याला अपवाद नाही. या सुखद, मजेदार गोष्टींसोबत येतात त्या म्हणजे जबाबदाऱ्या. विद्यार्थी असणं म्हणजे फक्त मित्रांसोबत मजा करणं किंवा कॅन्टीनमध्ये गप्पा मारणं नाही; त्याचबरोबर अभ्यास, वेळेचं नियोजन आणि स्वतःच्या भविष्यासाठी मेहनत करणंही तितकंच महत्त्वाचं असतं. रोजचे लेक्चर्स, नोट्स तयार करणं, असाइनमेंट्स पूर्ण करणं आणि प्रॅक्टिकल्सची तयारी करणं – या सगळ्या गोष्टी विद्यार्थ्यांच्या दैनंदिन आयुष्याचा भाग असतात. कधीकधी या जबाबदाऱ्या इतक्या वाढतात की विद्यार्थ्यांना थोडा तणाव जाणवतो. तरीसुद्धा या आव्हानांमधूनच विद्यार्थ्यांना शिस्त, मेहनत आणि वेळेचं महत्त्व समजतं. म्हणूनच विद्यार्थी जीवन हे फक्त आनंदाचे क्षण देणारं नसून, व्यक्तिमत्त्व घडवणारं आणि आयुष्याची दिशा ठरवणारा एक महत्त्वपूर्ण टप्पा असतो. विद्यार्थी जीवन हे आपल्या आयुष्याचा एक अविस्मरणीय आठवण बनून जाते. आव्हानं कमी नसतात, पण ह्या सर्व संकटांना सामोरं जाऊन आयुष्यात यशस्वी बनतो तोच खरा विद्यार्थी.

पण खरा प्रश्न हा आहे की ह्या विद्यार्थी जीवनाची सुरुवात कधी होते? पुर्वी 6 व्या वर्षी मुलांना शाळेत दाखला मिळायचा, पण आता स्थिती अशी झालीये की पालक लोकांना एवढी घाई होते की ते मुलांना तिसऱ्या वर्षीच शाळेत, अर्थात प्लेग्रुपमध्ये टाकतात. खेळण्याचं वय असताना, त्याच चिमुकल्या खांद्यांवर बॅगचं वजन टाकून त्यांचं बालपण हरवून टाकतात. हळूहळू विद्यार्थी आणि त्याचा बॅगचं वजन दोन्ही वाढत जातं. रोज वेगवेगळ्या विषयांची पुस्तकं, वहा, प्रॅक्टिकल फाईल्स आणि इतर साहित्य बॅगेत ठेवावं लागतं. त्यामुळे बॅग खूप जड होते. अनेक वेळा विद्यार्थ्यांना इतकं वजन घेऊन शाळा किंवा कॉलेजला जावं लागतं की चालतानाच थकवा जाणवतो. काही विद्यार्थ्यांना पाठीचा त्रासही होतो. कधीही एखादं पुस्तक लागेल या विचाराने जास्त पुस्तकं बॅगेत ठेवली जातात आणि त्यामुळे बॅग आणखी जड होते. त्यामुळे बॅगेचं वजन ही फक्त विनोदी गोष्ट नसून विद्यार्थ्यांच्या आरोग्याशी संबंधित एक खरं आणि गंभीर प्रश्न बनत चालला आहे. दुसरी समस्या म्हणजे विद्यार्थी वर वाढणारा शैक्षणिक दबाव. लेक्चर्स, नोट्स, असाइनमेंट्स, प्रॅक्टिकल्स, प्रोजेक्ट्स आणि सबमिशनस - हे सगळं एकत्र आलं की 24 तासही कमी पडतात असं वाटतं. शिक्षक म्हणतात, "हे असाइनमेंट खूप सोपं आहे." पण विद्यार्थ्यांना माहिती असतं की "सोपं असाइनमेंट" म्हणजे किमान 20 पानं लिहिणं. या सगळ्या संकटांना सामोरं जाऊन जेव्हा विद्यार्थी अभ्यास करायला बसतो, तेव्हा अजून एक अडथळा सामोरं येतो - तंत्रज्ञानामुळे होणारे विचलन. मोबाईलवर येणारे नोटिफिकेशन्स, सोशल मीडियावरील रील्स आणि चॅट्स यामुळे लक्ष पटकन विचलित होतं. विद्यार्थी म्हणतो, "फक्त 5 मिनिटं फोन पाहतो," पण ती 5 मिनिटं कधी अर्ध्या तासात बदलतात ते कळतही नाही. अभ्यास कसा बसा होतो आणि येतो परीक्षेचा काळ, ज्या मुळे ताण आणखी वाढतो. मार्क्सची चिंता, पालकांच्या अपेक्षा आणि शिक्षकांचे सल्ले - हे सगळं एकत्र आलं की काही वेळा विद्यार्थ्यांना मानसिक ताण जाणवतो. त्यातच मित्रांमध्ये होणारी तुलना आणि समवयस्कांचा दबाव देखील वाढतं. कोणाला किती मार्क्स मिळाले, कोण कोणत्या स्पर्धेत भाग घेत आहे - यामुळे काही विद्यार्थ्यांना नेहमीच स्वतःला सिद्ध करावं लागेल असं वाटू लागतं.

ह्या सगळ्या नंतर येतो निकाल, जेव्हा आपण आपला विचार सोडून लोक काय म्हणतील ह्याचं विचार करायला लागतो. आपल्याला अपयशाची भीती वाटायला लागते. परीक्षेचा पेपर हातात आला की कधी कधी वाटतं की आपण अभ्यास केलेले प्रश्नच नाहीत! पण खरं पाहिलं तर अपयश हीच यशाची पहिली पायरी असते. तो विद्यार्थ्यांना संयम, मेहनत आणि आत्मविश्वास शिकवतो. या सगळ्या दबावामध्ये सामाजिक जीवन आणि अभ्यास यांचं संतुलन राखणं देखील एक मोठं आव्हान असतं. मित्रांसोबत वेळ घालवायचा, छंद जोपासायचे आणि त्याच वेळी अभ्यासही करायचा - हे सगळं सांभाळणं सोपं नसतं. पण मित्रांसोबत केलेले विनोद, कॅन्टीनमधले चहा-ब्रेक आणि शेवटच्या बाकावरचे हसरे क्षण हेच विद्यार्थी जीवन अधिक सुंदर बनवतात. ह्या नंतर सगळ्यात मोठा प्रश्न म्हणजे प्लेसमेंट्स, जॉब ह्या जीवनातला शेवटचे टप्पा. खरं सांगायचं झालं तर 70 लोकांच्या वर्गातून 10 हुशार मुलांना चांगला जॉब मिळतो. त्यानंतर 10 मुलांना थोडा कमी दर्जाचा जॉब मिळतो. पण उरलेल्या 50 जणांचं काय?? बेरोजगारीचं काय?? यावर उपाय एकच आहे: स्किल डेव्हलपमेंट आणि प्रॅक्टिकल नॉलेज. आजच्या अभ्यासक्रमासोबत मुलांच्या संपूर्ण डेव्हलपमेंटकडे आपण लक्ष घायला हवे. तरच या समस्यांचे निवारण होऊ शकेल.

शेवटी असं म्हणता येईल की विद्यार्थी जीवन हे आनंद, अनुभव आणि शिकण्याने भरलेलं आहे. या काळातले मित्रांसोबतचे हसरे क्षण, कॅन्टीनमधल्या गप्पा आणि कॉलेजमधील छोट्या छोट्या आठवणी आयुष्यभर लक्षात राहतात. पण त्याचबरोबर अभ्यासाचा ताण, स्पर्धा, अपेक्षा आणि भविष्यासंबंधी चिंता यांसारख्या अनेक आव्हानांनाही विद्यार्थ्यांना सामोरं जावं लागतं. बॅगेचं वाढतं वजन, तंत्रज्ञानामुळे होणारे विचलन, मित्रांमधली तुलना आणि अपयशाची भीती यामुळे कधी कधी विद्यार्थ्यांना मानसिक ताण जाणवू शकतो. तरीसुद्धा या सगळ्या अनुभवांमधूनच विद्यार्थ्यांचं व्यक्तिमत्त्व घडत जातं. या आठवणींना जोपासून विद्यार्थी जीवन सार्थकी लागतं. आव्हानांना सामोरं जाताना ते अधिक जबाबदार, मेहनती आणि आत्मविश्वासू बनतात. योग्य नियोजन, सकारात्मक विचार आणि मित्र व कुटुंबीयांचा आधार यामुळे या अडचणींवर मात करणं शक्य होते. म्हणूनच विद्यार्थी जीवनाकडे आपण फक्त ताण किंवा जबाबदारी म्हणून न पाहता, ते शिकण्याची, अनुभव घेण्याची आणि स्वतःला घडवण्याची एक सुंदर संधी म्हणून बघायला हवं. कारण याच काळात घडलेले अनुभव, शिकलेले धडे आणि जपलेल्या आठवणी आयुष्यभर साथ देतात आणि आपल्याला एक जबाबदार व्यक्ती म्हणून घडवतात.

- रुजुता गोखले
कॉम्प्युटर इंजिनीअरिंग
प्रथम वर्ष, बी.टेक

निसर्गोपचारांचा खजिना : आयुर्वेद

'आयुर्वेद' ही जगातील सर्वात प्राचीन आणि समृद्ध पारंपरिक वैद्यकीय पद्धतींपैकी एक मानली जाते. "आयुर्वेद" हा शब्द दोन संस्कृत शब्दांपासून तयार झाला आहे – "आयुर" म्हणजे जीवन आणि "वेद" म्हणजे ज्ञान किंवा विज्ञान. म्हणूनच आयुर्वेदाचा अर्थ "जीवनाचे विज्ञान" असा होतो. सुमारे पाच हजार वर्षांपूर्वी प्राचीन भारतभूमीत उदयास आलेल्या या अद्भुत शास्त्राचा मुख्य हेतू म्हणजे शरीर, मन आणि आत्मा यांच्यात सुसंवाद निर्माण करून निरोगी जीवन जगण्याचा मार्ग दाखवणे. आधुनिक वैद्यकशास्त्र प्रामुख्याने रोग झाल्यानंतर त्यावर उपचार करते; परंतु आयुर्वेद रोग होण्यापूर्वीच त्याची प्रतिबंधात्मक काळजी घेणे, संतुलित जीवनशैली स्वीकारणे आणि शरीरातील नैसर्गिक समतोल राखणे यावर विशेष भर देतो.

आयुर्वेदाचे मौल्यवान ज्ञान प्राचीन ग्रंथांमध्ये संकलित करण्यात आले असून त्यांना "संहिता" असे म्हटले जाते. 'चरक संहिता', 'सुश्रुत संहिता' आणि 'अष्टांग हृदय' हे आयुर्वेदातील अत्यंत महत्त्वाचे आणि प्रभावी ग्रंथ मानले जातात. आयुर्वेदाच्या विकासात अनेक महान आचार्यांनी मोलाचे योगदान दिले. त्यांपैकी विशेषतः चरक आणि सुश्रुत यांचे कार्य अत्यंत महत्त्वाचे मानले जाते. चरक हे प्राचीन भारतातील महान वैद्य होते. त्यांनी रचलेला 'चरक संहिता' हा आयुर्वेदातील अत्यंत महत्त्वाचा ग्रंथ आहे. या ग्रंथामध्ये आरोग्याचे तत्त्वज्ञान, रोगनिदान, उपचारपद्धती, रोगांचे कारण, औषधनिर्मिती, आहार-विहार, रोगप्रतिबंधक उपाय आणि आरोग्य टिकवून ठेवण्याच्या पद्धती यांचे सविस्तर वर्णन केलेले आहे. चरकांनी आयुर्वेदाला आंतररोग चिकित्सा या दृष्टीने मजबूत पाया दिला. दुसरीकडे, सुश्रुत यांना शस्त्रक्रियेचे जनक असे म्हटले जाते. त्यांनी लिहिलेला 'सुश्रुत संहिता' हा ग्रंथ शस्त्रक्रियेच्या दृष्टीने अत्यंत महत्त्वाचा आहे. या ग्रंथात सुमारे ३०० प्रकारच्या शस्त्रक्रिया आणि १२० हून अधिक शस्त्रक्रियात्मक साधनांचे वर्णन आढळते. सुश्रुतांचे सर्वात मोठे योगदान म्हणजे प्लास्टिक सर्जरी. प्राचीन काळात शिक्षा म्हणून नाक कापण्याची प्रथा होती. अशा लोकांचे नाक पुन्हा तयार करण्यासाठी सुश्रुतांनी नाक पुनर्निर्माण शस्त्रक्रियेची पद्धत विकसित केली. ही पद्धत आजच्या आधुनिक प्लास्टिक सर्जरीचा पाया मानली जाते. त्यांनी जखमांवर उपचार, हाडे बसवणे, डोळ्यांची शस्त्रक्रिया आणि इतर अनेक शस्त्रक्रिया पद्धती विकसित केल्या. त्यांच्या संशोधनामुळे आणि ज्ञानामुळे आयुर्वेद आजही जगभरात आदराने स्वीकारला जात आहे.

आयुर्वेदामध्ये शरीराच्या संतुलनासाठी त्रिदोष सिद्धांत — वात, पित्त आणि कफ — यांचे महत्त्व सांगितले आहे. या दोषांचे संतुलन राखण्यासाठी योग्य आहार, औषधी वनस्पती, योग, पंचकर्म उपचार आणि नैसर्गिक जीवनशैली यांचा उपयोग केला जातो. त्यामुळे आयुर्वेदाला केवळ उपचारपद्धती नसून संपूर्ण जीवनशास्त्र असे मानले जाते. आयुर्वेदाच्या मते संपूर्ण विश्व आणि मानवी शरीर पंचमहाभूतांनी बनलेले आहे. पृथ्वी, जल, अग्नी, वायू आणि आकाश ही पाच मूलभूत तत्त्वे जीवनाचा आधार मानली जातात. या पंचमहाभूतांच्या संयोगातून शरीरातील तीन मूलभूत शक्ती निर्माण होतात, ज्यांना दोष असे म्हणतात — वात, पित्त आणि कफ. 'वात' शरीरातील हालचाली तसेच श्वसन आणि रक्ताभिसरणासारख्या क्रिया नियंत्रित करतो. 'पित्त' पचनक्रिया आणि चयापचय नियंत्रित करते, तर 'कफ' शरीराला स्थैर्य, बळ आणि रोगप्रतिकारशक्ती प्रदान करतो. या तीनही दोषांचा समतोल राखला गेला तर मनुष्य निरोगी, उत्साही आणि तंदुरुस्त राहतो.

आयुर्वेदानुसार मानवी शरीर सात महत्त्वाच्या धातूंनी बनलेले आहे. रस, रक्त, मांस, मेद, अस्थी, मज्जा आणि शुक्र या धातू शरीराच्या रचनेचा आणि कार्यक्षमतेचा पाया आहेत. या धातू शरीराला पोषण देतात, बळकटी देतात आणि शरीराचे संतुलन टिकवून ठेवतात. याचबरोबर शरीरात काही अपायकारक पदार्थही तयार होतात, ज्यांना "मल" असे म्हणतात. पुरीष, मूत्र आणि स्वेद हे शरीरातील प्रमुख मल असून त्यांचे योग्य प्रकारे उत्सर्जन होणे आरोग्य टिकवून ठेवण्यासाठी अत्यंत आवश्यक आहे. आयुर्वेदाचे ज्ञान व्यापक आणि बहुआयामी असल्यामुळे त्याचे आठ प्रमुख शाखांमध्ये विभाजन करण्यात आले आहे. या शाखांना एकत्रितपणे "अष्टांग आयुर्वेद" असे म्हटले जाते. कायचिकित्सा (आंतररोग चिकित्सा), शल्य तंत्र (शल्यक्रिया), शालाक्य तंत्र (डोळे, कान, नाक आणि घसा यांचे रोग), कौमारभृत्य (बालरोग चिकित्सा), अगद तंत्र (विषविज्ञान), भूतविद्या (मानसिक आजारांचे उपचार), रसायन (पुनरुज्जीवन व दीर्घायुष्य उपचार) आणि वाजीकरण (प्रजननशक्ती व आरोग्य वृद्धी) या आयुर्वेदाच्या प्रमुख शाखा मानल्या जातात.

आयुर्वेदातील रोगनिदान प्रक्रिया अत्यंत सूक्ष्म निरीक्षण आणि रुग्णाच्या सर्वांगीण तपासणीवर आधारित असते. आयुर्वेदीय वैद्य रुग्णाची नाडी, जीभ, डोळे, त्वचा, मूत्र आणि मल यांचे बारकाईने परीक्षण करून शरीरातील असंतुलन समजून घेतात. या पद्धतीमुळे केवळ रोगाची लक्षणेच नव्हे तर त्यामागील मूळ कारण शोधणेही शक्य होते आणि त्यानुसार योग्य उपचार ठरवले जातात. आयुर्वेदातील उपचारपद्धती नैसर्गिक आणि सर्वांगीण आहेत. वनौषधींचा वापर, शरीरशुद्धी उपचार आणि जीवनशैलीतील सकारात्मक बदल यांचा यात समावेश होतो. अनेक औषधे अश्वगंधा, हळद, नीम आणि तुळस यांसारख्या औषधी वनस्पतींपासून तयार केली जातात. आयुर्वेदातील 'पंचकर्म' ही एक अत्यंत महत्त्वाची उपचारपद्धती असून तिच्या माध्यमातून शरीरातील विषारी द्रव्ये बाहेर काढून शरीराचे संतुलन पुन्हा प्रस्थापित केले जाते. याशिवाय 'अभ्यंग', 'नेत्र तर्पण', 'उद्वर्तन', 'विरेचन' आणि 'नस्य' यांसारख्या उपचारपद्धती देखील आयुर्वेदात महत्त्वाच्या मानल्या जातात. तसेच योग्य आहार, नियमित दिनचर्या, व्यायाम, योग आणि ध्यान यांवरही आयुर्वेदात विशेष भर दिला जातो, कारण यामुळे शरीर, मन आणि आत्म्याचे आरोग्य टिकून राहते.

आजच्या आधुनिक युगातही आयुर्वेदाची नैसर्गिक आणि सर्वांगीण आरोग्यदृष्टी जगभरात मोठ्या प्रमाणावर स्वीकारली जात आहे. भारतात आयुर्वेदाचा प्रसार आणि विकास करण्यासाठी आयुष मंत्रालय कार्यरत आहे, जे पारंपरिक वैद्यकीय पद्धतींचे संवर्धन आणि प्रोत्साहन देण्यासाठी महत्त्वाची भूमिका बजावते. आयुर्वेद केवळ रोगांवर उपचार करण्यापुरता मर्यादित नसून तो निरोगी, संतुलित आणि आनंदी जीवन जगण्याचा मार्गही दाखवतो. एकंदरीत पाहता, आयुर्वेद ही केवळ वैद्यकीय उपचारपद्धती नसून निरोगी जीवन जगण्याचे एक संपूर्ण तत्त्वज्ञान आहे. संतुलन, प्रतिबंधात्मक उपाय, नैसर्गिक उपचार आणि निसर्गाशी सुसंवाद यांवर भर देणारे आयुर्वेद शास्त्र आजही मानवाला अधिक निरोगी, संतुलित आणि सजग जीवन जगण्याची प्रेरणा देत आहे.

- वैष्णवी गोरे

इलेक्ट्रॉनिक्स आणि टेलिकम्युनिकेशन,
प्रथम वर्ष बी.टेक

मला भावलेली 'उर्मिला'

पुराणातील आणि इतिहासातील खूप स्त्री पात्र आपल्याला आवडतात किंवा खुनावत असतात. त्यातील लेखकाने त्याच्या पद्धतीने विचारसरणीने किंवा दृष्टिकोनातून चितारली असतात. त्यातील काही पात्रे ही प्रसिद्ध होतात लोकमान्य होतात तर काही पात्रही काळाच्या पडद्याआड अदृश्य होतात. त्या पात्रांचा चांगला वाईट परिणाम हा लिहिणाऱ्याच्या विचारांमध्ये असतो त्यातीलच पुराणातील एक पात्र किंवा व्यक्ती 'उर्मिला' जी मला सतत दुर्लक्षित राहिली, उपेक्षित राहिली असे वाटते जगासमोर ती नीट आलीच नाही.संपूर्ण रामायणामध्ये लक्ष्मणाची पत्नी जी १४ वर्षे झोपून होती एवढीच तिची ओळख पण जर आपण या व्यक्तिरेखेबद्दल सखोल अभ्यास केला तर ती वेगळीच उर्मिला आपल्यासमोर येते.

रामायण हे आपण आपल्या लहानपणापासून ऐकत आलो टीव्हीवर पाहत आलो. आपल्याला रामायणातील बऱ्याचश्या व्यक्तिरेखा या ओळखीच्या आहेत त्यातीलच ही एक उर्मिला जिचे कर्तृत्व नेहमीच पडद्याआड राहिले किंवा लिहिणाऱ्याने रामायण लिहिताना दुर्लक्षित राहिली अशी ही उर्मिला जी मी माहीत करून घेतली जिच्याबद्दल मला सतत उत्सुकता वाटली ती उर्मिला मी मांडत आहे. उर्मिला ही राजा जनक आणि राणी सुनयना यांची स्वतःची एकमेव अशी मुलगी. एकमेव यासाठी की सीता ही भूमी कन्या होती आणि मांडवी व श्रुतकीर्ती या तिच्या चुलत बहिणी होत्या, ज्या की उर्मिलाचे काका म्हणजे जनक राजांचे धाकटे बंधू कुशध्वज यांच्या या मुली. यांची पत्नी लवकर दिवंगत झाल्यामुळे या दोन्ही मुलींचा सांभाळ राणी सुनयना व राजा जनकाने आपल्या मुलींप्रमाणे केला. सीतेचे जसे स्वयंवर झाले तसे आपलेही स्वयंवर व्हावे असे उर्मिलाला वाटत होते पण राजा दशरथानी सीतेचे स्वयंवर झाल्यावर आपल्या उरलेल्या तिन्ही पुत्रांसाठी जसे की लक्ष्मण, भरत व शत्रुघ्न यांसाठी उर्मिला ,मांडवी व श्रुतकीर्ती यांना मागणी घातली ,त्यामुळे राजा जनकानेही योग्य वर मिळाल्यामुळे आपल्या तिन्ही मुलींचे लग्न करून दिले. तशी ही उर्मिला लक्ष्मणाच्या बेधडक अशा पराक्रमावर भाळली होती .राजा जनकाने आपल्या या मुलीस शस्त्रविद्या ,अश्वविद्या ,राजकारण आणि समाजकारण या सगळ्यांचे शिक्षण दिलेले होते आणि ती या सगळ्यात पारंगत होती . कारण तिला तिच्या सीतादिदी प्रमाणे पाकशास्त्रामध्ये रस नव्हता . उर्मिला ही चित्रकार होती तिने अनेक असे रामायणातील प्रसंग आपल्या चित्रकलेतून रेखाटले होते. अशी ही गुणवान, बुद्धिवान आणि चारही बहिणींमध्ये अतिशय सुंदर अशी उर्मिला अयोध्ये मध्ये लक्ष्मणाची पत्नी म्हणून प्रदार्पण करते. अयोध्येचे वैभव पाहून उर्मिला दिपून जाते. कारण मिथिलाही अयोध्येच्या मानाने लहानशी नगरी व शेतीप्रधान भूभाग होता. तर अयोध्या की वैभवशाली नगरी होती. पदार्पणातच तिला मंथरा अशी फारशी आवडली नव्हती, कारण तिचे सतत लक्ष व कौतुक करणे हे भरताची पत्नी मांडवीचे करणे ,जे की राजमहालात असे कोणी करत नव्हते. उर्मिला ही फार पराक्रमी व धाडसी होती हे दशरथ राजांच्या लवकरच लक्षात आले. त्याला कारणही तसेच घडले एकदा राजवाड्यातील उद्यानात या चौघी बहिणी त्यांच्या सख्यांसह उद्यानात खेळत होत्या, तेथे साप आला प्रसंगाचे गांभीर्य ओळखून उर्मिलीने रक्षकांची वाट न पाहता त्या सर्पाला मारले. तिचे धारिष्ट व प्रसंगावधान पाहून दशरथ राजांनी तिला एक रथ दिला होता.

ही झाली उर्मिला आपल्याला माहित असलेली, पण मला भावलेली अजूनच वेगळी आहे जी लक्ष्मणाला प्रथम पाहताच त्याच्याशी निर्भीडपणे संवाद साधणारी व त्याच्या बेधडकपणावर भाळणारी ,सीतेचे स्वयंवर झाले तसे माझे पण स्वयंवर करा असे आपल्या पित्याला सांगणारी . आपल्या राज्यसभेतील 'गार्गी' व मैत्रेयी यांसारख्या विद्वान स्त्रियांना अनेकविधी प्रश्न विचारून त्यांचे समाधान करून घेणारी .अयोध्येत आल्यावर बरेचसे स्वभाव विरुद्ध वागायला लागले तरी स्वतःची मर्यादा सांभाळत राज्यातील स्त्रियांसाठी महत्त्वाचे निर्णय घेणारी उर्मिला वेगळीच भासते. लक्ष्मणाच्या आयुष्यातील आपले स्थान काय आहे हे कधीही उर्मिला समजू शकली नाही.

रामाबरोबर वनवासात एकट्याने जायचा निर्णय लक्ष्मणाने घेतला, तिच्या भावनांचा कधीच कुणीच विचार केला नाही . लक्ष्मण वनात गेल्यानंतर आई-वडील भेटायला आल्यानंतर स्वतःच्या आईला ही प्रश्न विचारते की मी तुमची स्वतःची मुलगी असूनही मी सतत दुय्यम स्थानावरच का राहिले ? लहानपणापासून सतत सीतेचे कौतुक असे का होत गेले? तिच्या आईनेही तिला समर्पक उत्तर दिले की सीता ही भूमीकन्या, तिच्या जन्मापासूनच मिथिलाच्या जमिनी चौकट पटीने धान्य पिकू लागले आहे आणि तिच्यामध्ये दैवी अंश आहे आणि मांडवी व श्रुतकीर्ती या आईविना वाढणाऱ्या मुली त्यामुळे विशेष लक्ष दिले गेले. तू आमची स्वतःची मुलगी ,त्यामुळे आमच्याकडून झाले असेल असे दुर्लक्ष असे मान्य करणाऱ्या राणी सुनयनाही फार मोठ्या मनाच्या वाटतात. लक्ष्मण वनवासात गेल्यानंतर राज्याला व राजवाड्याला सावरणारी ही उर्मिला होती . कैकयी असे का वागली असेल हे समजून घेऊन तिच्या दृष्टिकोनातून विचार करून तिला भेटायला जाऊन तिचे सांत्वन करणारी, तिला सगळ्यांमध्ये मिळून मिसळून घेणारी उर्मिला होती . राज्यात चारही राजकुमार नाही हे पाहून अनेक टोळ्या व शेजारील राज्य आक्रमणाच्या तयारीत होते पण आपल्या मंत्र्यांच्या मदतीने उर्मिलेने सगळ्यांचा बंदोबस्त केला. भरत कैकय देशातून परत आल्यावर त्याला सगळ्या घटना समजल्यानंतर तो आपल्या आईवर खूप संतापला तिला दुषने देऊन तो नगराबाहेर पर्णकुटी बांधून रामाच्या पादुकांची पूजा करत राज्यकारभारात पाहू लागला व वनवासी आयुष्य जगू लागला . या सगळ्याचा राजवाड्यातील माणसांवर अजून एक आघात झाला. अशा वेळेस भरताला समजावून सांगणारी व स्वतःच्या आईशी बोलायला लावणारी उर्मिलाच होती. ज्यावेळेस राम, सीता व लक्ष्मण वनवासातून येतात त्यावेळेस तिन्ही माता त्यांच्याजवळ उर्मिलाचे कौतुक करतात. तिने कसे सगळ्यांची मने संभाळून एकसंघ ठेवले हे सांगितले .

अशी हि उर्मिला ज्या वेळेस लक्ष्मण जल समाधी घेतो त्यावेळेसही दुःखाने व परत लक्ष्मणाने आपल्याला काहीही न सांगता परस्पर निर्णय घेतल्याने अतिशय व्याकुळ झाली आणि सगळ्यांनी म्हणजे लक्ष्मणानंतर राम, भरत, शत्रुघ्न, मांडवी , श्रुतकीर्ती हे सगळेजण शरयू नदीमध्ये जलसमाधी घेतात, का तर लक्ष्मणाशिवाय राम राहू शकत नाही व त्यांच्या बंधुप्रेमामुळे भरत व शत्रुघ्न त्यांच्यासोबत निघतात आणि पतीसोबत सहगमन करणे हे आपले कर्तव्य आहे असे मानून मांडवी व श्रुतकीर्ती दोघीही त्यांच्यासोबत जलसमाधी घेतात. पण उर्मिला ही प्रश्न करते मी कधी लक्ष्मणाची सहचरणी होते का? तर का मी त्यांच्यासोबत सहगमन करू व या लहान मुलांचे काय ?सगळे मिळून आठ राजकुमार होते जसे की राम सीतेचे- लव,कुश ,लक्ष्मण उर्मिलेचे -चित्रांगत व चंद्रसेन, भरत मांडवीचे -तक्षक व पुष्कर ,शत्रुघ्न श्रुतकीर्ती - शत्रुघाती व सुबाहु यांचा सांभाळ कोण करणार? हे सगळे नंतर व्यवस्थित मार्गी लावून मंत्र्यांच्या मदतीने सगळ्या राज्यांच्या आठ जणांमध्ये वाटण्या करून, त्यांची चांगल्या राजघराण्यातील राजकन्या बघून लग्न करून देणारी, शांतपणे शरयू मध्ये जलसमाधी घेणारी उर्मिला .

अशी ही उर्मिला रामायणामध्ये उपेक्षितच राहिली व फक्त लक्ष्मणाची पत्नी एवढीच तिला ओळख मिळाली. पण माझ्या मते रामायणातील सगळ्यात सहनशील, पराक्रमी ,सगळ्यांना सांभाळून घेणारी लक्ष्मणाच्या रथाचे उत्तम सारथ्य करणारी, मनामध्ये अनेक प्रश्न निर्माण करते व विचार करायला भाग पाडते.

- प्रा. सौ. रसिका उंडे
इलेक्ट्रॉनिक्स आणि टेलिकम्युनिकेशन

“ मराठी रंगभूमी ”

मराठी रंगभूमी ही महाराष्ट्राच्या सांस्कृतिक परंपरेचा अत्यंत महत्त्वाचा भाग मानली जाते. नाटक हे केवळ मनोरंजनाचे साधन नसून समाजातील वि वि चार, भावना, संघर्ष आणि वास्तव मांडण्याचे एक प्रभावी माध्यम आहे. रंगमंचावर साकार होणारी कथा, कलाकारांचा जि जि वंत अभि भि नय आणि णि प्रेक्षकांचा त्याला मिळणारा प्रतिसाद यामुळे नाटकाचा अनुभव नेहमीच वेगळा आणि प्रभावी ठरतो. म्हणूनच अनेक वर्षां पासून मराठी रंगभूमी लोकांच्या मनात वि विशेष स्थान टिकवून आहे. मराठी रंगभूमीची सुरुवात १९व्या शतकात झाली. विष्णूदास भावे यांनी सादर केलेले “सीतास्वयंवर” हे मराठीतील पहिले महत्त्वाचे नाटक मानले जाते आणि त्यातूनच मराठी नाटकाची परंपरा सुरू झाली. पुढे अण्णासाहेब कि कि लों लों स्कर यांनी “संगीत सौभद्र” या नाटकाद्वारे संगीत नाटकांची परंपरा अधिक समृद्ध केली. संगीत, कथा आणि णि अभि भि नय यांचा सुंदर संगम त्यांच्या नाटकांत दि दि सून येतो. त्यानंतर राम गणेश गडकरी यांच्या “एकच प्याला” या नाटकाने समाजातील व्यसनाधीनतेचा प्रश्न अत्यंत प्रभावीपणे मांडला आणि प्रेक्षकांना विचार करायला भाग पाडले.

मराठी रंगभूमीच्या इति ति हासात काही नाटकांनी वि वि शेष ठसा उमटवला आहे. पुरुषोत्तम दारव्हेकर लिखित “कट्यार काळजात घुसली” हे नाटक संगीत आणि णि नाट्य यांचे अप्रतिम मिश्रण असल्यामुळे आजही प्रेक्षकांच्या मनात अढळ स्थान ठेवते. त्याचप्रमाणे वि . वा. शिरवाडकर (कुसुमाग्रज) यांचे “नटसम्राट” हे नाटक मराठी रंगभूमीतील एक अजरामर कलाकृती मानले जाते. एका महान रंगकर्मी मीं चे आयुष्य, त्याचे वैभव, त्याची धडपड आणि णि त्यातील भावनि नि क संघर्षाचा नाटकात अत्यंत प्रभावीपणे मांडले आहेत. आजच्या काळात चित्रपट, दूरदर्शन आणि डिजिटल माध्यमांची लोकप्रियता मोठ्या प्रमाणावर वाढली असली तरी मराठी नाटकांचे महत्त्व अजूनही कमी झालेले नाही. रंगमंचावर साकार होणारा जिवंत अभिनय आणि प्रेक्षकांशी होणारा थेट संवाद हा अनुभव इतर कोणत्याही माध्यमात मिळत नाही. त्यामुळे मराठी रंगभूमी आजही नव्या पिढीला आकर्षित करत आहे.

मराठी रंगभूमी ही केवळ कलात्मक परंपरा नाही, तर ती समाजाच्या विचारांना दिशा देणारी एक सांस्कृतिक चळवळ आहे. अनेक नाटकांनी समाजातील समस्या मांडल्या, लोकांना विचार करायला लावले आणि सकारात्मक बदलासाठी प्रेरणा दिली. त्यामुळे मराठी रंगभूमी ही आपल्या संस्कृतीचा अभिमान आहे आणि तिची ही समृद्ध परंपरा पुढील पिढ्यांनीही जपणे अत्यंत आवश्यक आहे. शिवाय मराठी रंगभूमीची आणखी एक महत्त्वाची बाजू म्हणजे तिचा सतत बदलत राहणारा आणि णि काळानुसार विकसित होणारा स्वभाव.

प्रत्येक काळात नाटकांनी त्या त्या समाजातील परिस्थिती, विचारसरणी आणि समस्या रंगमंचावर आणण्याचा प्रयत्न केला आहे. पूर्वीच्या काळात पौराणिक आणि ऐतिहासिक विषयांवर नाटके जास्त सादर होत असत, तर पुढे सामाजिक विषय, मानवी नातेसंबंध, राजकीय वास्तव आणि णि मानसिक संघर्षांसारखे विषयही नाटकांमध्ये दिसू लागले. त्यामुळे मराठी रंगभूमी ही नेहमीच समाजाशी जोडलेली राहिली आहे. मराठी नाटकांच्या यशामागे केवळ नाटककारच नाही तर अभिनेते, दिग्दर्शक, संगीतकार आणि तंत्रज्ञ यांचाही मोठा वाटा आहे. रंगमंचावरील प्रकाशयोजना, संगीत, नेपथ्य आणि संवाद यांचा सुंदर संगम नाटकाला अधिक प्रभावी बनवतो. कलाकारांची मेहनत, त्यांचा आवाज, भावभावना आणि णि प्रेक्षकांशी असलेला थेट संवाद यामुळे नाटक जिवंत वाटते. म्हणूनच नाटक पाहण्याचा अनुभव हा नेहमीच वेगळा आणि णि लक्षात राहणारा असतो.

आजच्या काळातही अनेक तरुण कलाकार आणि णि नाटककार मराठी रंगभूमीकडे आकर्षित होत आहेत. प्रायोगिक नाटक, लहान रंगमंच, नवे विषय आणि आधुनिक सादरीकरण यांमुळे मराठी रंगभूमी अधिक समृद्ध होत आहे. नवीन पिढी पारंपरिक नाटकांची परंपरा जपत असताना त्यात नवीन कल्पना आणि दृष्टि कोनही आणत आहे. त्यामुळे मराठी रंगभूमीचा प्रवास आजही तितकाच जिवंत आणि प्रेरणादायी आहे. मराठी रंगभूमी म्हणजे फक्त नाटकांचे सादरीकरण नाही, तर ती एक विचारांची शाळा आहे. ती समाजाला आरसा दाखवते, माणसाला स्वतःकडे पाहायला शिकवते आणि संस्कृतीची जपणूक करत पुढे जाण्याची प्रेरणा देते. म्हणूनच मराठी रंगभूमी ही आपल्या सांस्कृतिक जीवनाचा अभिमान आहे आणि तिचाहा समृद्ध वारसा पुढील पिढ्यांनी जपणे ही प्रत्येकाची जबाबदारी आहे.

- सुदर्शन दळवी
कॉम्प्युटर सायन्स इंजिनिअरिंग,
प्रथम वर्ष बी.टेक

काळानुरूप धार्मिक उत्सवांचे बदलते स्वरूप

भारताची संस्कृती ही जगातील सर्वात प्राचीन आणि समृद्ध संस्कृतीपैकी एक मानली जाते. या संस्कृतीला वैदिक काळापासून आजपर्यंत सण-उत्सवांनी प्राण फुंकले आहेत. हिंदू धर्म हा जगातील सर्वात जुना धर्म मानला जातो. "सर्वे भवन्तु सुखिनः" हा त्याचा जीवनमंत्र असून मानवाला धर्म, कर्तव्य, सत्य आणि नैतिकता यांचे धडे तो देतो. या धर्मातील प्रत्येक सणामध्ये एक तत्त्वज्ञान, एक शिकवण आणि एक संस्कार दडलेला आहे. हे सण केवळ धार्मिक विधी नसून सामाजिक एकता, सांस्कृतिक वारसा आणि मानवतेचा उत्सव आहेत.

मात्र, काळाच्या ओघात या सणांचे स्वरूप बदलत गेले आहे. आध्यात्मिक आणि सामाजिक महत्त्व अबाधित ठेवत आधुनिकतेचे काही सकारात्मक बदल झाले आहेत, पण त्याचबरोबर काही विकृत रूपेही उदयास आली आहेत. प्राचीन काळात उत्सव हे गावपातळीवर सामूहिक स्वरूपात साजरे होत. पूजा-अर्चना, व्रत-उपवास, भजन-कीर्तन आणि ग्रामजत्रा हे त्यांचे प्रमुख भाग होते. साधेपणा, भक्तीभाव आणि श्रमदान यांना महत्त्व दिले जात असे. मध्ययुगीन काळात उत्सवांमध्ये राजाश्रयामुळे वैभवाची भर पडली. मिरवणुका, लोककला, नृत्य, संगीत, कीर्तन या सर्व प्रकारांनी सण अधिक आकर्षक झाले. या काळात सण हे केवळ धार्मिक विधी नसून समाजातील ऐक्य आणि प्रसाराचे साधन बनले.

स्वातंत्र्य संग्रामाच्या काळात धार्मिक उत्सवांना एक नवे स्वरूप प्राप्त झाले. लोकमान्य टिळकांनी गणेशोत्सवाला सार्वजनिक स्वरूप देऊन या उत्सवाला राष्ट्रीय जागृतीचे व्यासपीठ बनवले. गणपतीच्या मिरवणुकांतून देशभक्तीचे संदेश दिले जाऊ लागले. रामनवमी, जन्माष्टमी, नवरात्र अशा सणांमधून लोकजागृती, व्याख्याने आणि राष्ट्रीय एकतेचे बीज पेरले गेले. त्यामुळे या उत्सवांचा उपयोग केवळ धार्मिकतेसाठी नव्हे तर समाजाच्या संघटनेसाठीही झाला.

आजच्या आधुनिक समाजात धार्मिक उत्सव आध्यात्मिकतेबरोबरच सांस्कृतिक, सामाजिक आणि आर्थिक आयामांनाही स्पर्श करतात. या बदलांचे सकारात्मक आणि नकारात्मक परिणाम दोन्ही दिसतात. सकारात्मक बाजू अशी की - सणांमुळे सामाजिक ऐक्य वृद्धिंगत होते, सांस्कृतिक वारसा जपला जातो आणि पर्यटन व अर्थव्यवस्थेला चालना मिळते. सोशल मीडिया व तंत्रज्ञानामुळे सण जागतिक स्तरावर पोहोचले आहेत.

परंतु नकारात्मक बाजू अधिक चिंताजनक आहे. धार्मिक उत्सवांमधील सर्वात मोठ्या नकारात्मक परिणामांपैकी एक म्हणजे पर्यावरणीय प्रदूषण. दिवाळीतील फटाक्यांमुळे हवेतिल कणांचे प्रमाण मोठ्या प्रमाणात वाढते. त्यामुळे श्वसनसंस्थेशी संबंधित आजार, दमा आणि हृदयविकाराचा धोका वाढतो. यावर उपाय म्हणून पर्यावरणपूरक दिवाळी साजरी करणे आवश्यक आहे. ग्रीन फटाके हे नेहमीच्या फटाक्यांपेक्षा कमी प्रदूषण करतात, कारण ते कमी हानिकारक वायू आणि रसायने निर्माण करतात.

तसेच रंगपंचमीच्या सणाला रासायनिक रंग वापरण्याऐवजी इको-फ्रेंडली रंगांचा वापर केला पाहिजे. गणेश आणि दुर्गा उत्सवाच्या वेळी प्लॅस्टर ऑफ पॅरिसपासून बनवलेल्या मूर्तींचे विसर्जन केल्यामुळे जलस्रोत आणि जलजीवनाला हानी पोहोचते. यावर उपाय म्हणून शाडू मातीच्या मूर्तींचा वापर करणे आवश्यक आहे. उत्सवांमधील ध्वनीप्रदूषण हे देखील एक गंभीर समस्या आहे. लाउडस्पीकर, डीजे आणि प्रचंड आवाजामुळे झोपेमध्ये व्यत्यय, मानसिक तणाव आणि श्रवणशक्तीला दीर्घकालीन नुकसान होऊ शकते. वृद्ध, लहान मुले, गर्भवती स्त्रिया आणि आजारी व्यक्तींना याचा विशेष त्रास होतो. त्यामुळे पारंपरिक वाद्यांच्या साहाय्यानेही उत्सव आनंदाने साजरे करता येऊ शकतात.

आजकाल मिरवणुकांमध्ये लेझर लाईट्सचा वापर केला जातो. हे लेझर लाईट्स डोळ्यांसाठी अत्यंत घातक असू शकतात आणि दृष्टीदोष निर्माण होण्याची शक्यता असते. तसेच रोषणाईसाठी होणारा विजेचा अनावश्यक वापर आणि भव्य सजावट यामुळे संसाधनांचा अपव्यय होतो आणि हरितगृह वायूंचे उत्सर्जन वाढते.

सुरक्षिततेचा अभाव हा देखील एक गंभीर मुद्दा आहे. दहीहंडी सारख्या खेळांमध्ये उंच पिरॅमिड बनवताना सुरक्षा नियम पाळले नाहीत तर गंभीर अपघात होऊ शकतात. मोठ्या गर्दीत नियंत्रण नसणे, अग्निसुरक्षा किंवा वैद्यकीय मदतीची व्यवस्था नसणे यामुळे संकट वाढते. धार्मिक उत्सवांतील बदलांमुळे सामाजिक आणि नैतिक विषमता देखील निर्माण होते. सणांचा मूळ हेतू सामूहिक आध्यात्मिकता आणि एकता वाढवणे हा असतो, परंतु आज ते दिखाव्याच्या स्पर्धेत बदलले आहेत. मोठे पंडाल, महागडे कार्यक्रम आणि सेलिब्रिटी सहभाग यामुळे समाजात प्रदर्शन संस्कृती वाढत आहे.

उत्सवांचे व्यापारीकरण हे देखील एक नकारात्मक परिणाम आहे. सणांमध्ये प्रायोजक, विक्रेते आणि इव्हेंट मॅनेजमेंट यांचा प्रभाव वाढला आहे. त्यामुळे धार्मिक विधीपेक्षा बाजारभावना आणि ब्रँडिंग यांना अधिक महत्त्व मिळू लागले आहे. कमी उत्पन्न असलेल्या लोकांवरही सण साजरे करण्याचा आर्थिक दबाव येतो.

या बदलांमुळे सांस्कृतिक विकृती आणि पारंपरिक मूल्यांचे दुर्लक्ष देखील होत आहे. सणांच्या मागील तत्त्वज्ञान समजून न घेता केवळ मनोरंजनासाठी त्यांचा उपयोग केला जातो. त्यामुळे नवीन पिढीला सणांचे खरे महत्त्व समजत नाही. एकंदरित पाहता, धार्मिक उत्सवांचे स्वरूप काळानुसार बदलले आहे. प्राचीन काळात साधेपणा, भक्ती आणि सामूहिकता होती. स्वातंत्र्यपूर्व काळात ते राष्ट्रीय जागृतीचे माध्यम झाले. आजच्या आधुनिक काळात त्यात भव्यता, आकर्षण आणि व्यापारीकरण दिसते. मात्र या सर्व बदलांमध्ये उत्सवांचा मूलभूत हेतू - श्रद्धा, एकोपा आणि आनंद - हा विसरता कामा नये.

आजची तरुण पिढी या उत्सवांकडे केवळ मनोरंजन म्हणून न पाहता त्यांचा आध्यात्मिक आणि सांस्कृतिक संदेश आत्मसात करेल, तेव्हाच हिंदू धर्माचा हा महान वारसा जपला जाईल. आधुनिकतेचा स्वीकार करताना परंपरेची पवित्रता टिकवणे हेच आपले कर्तव्य आहे. कारण धार्मिक उत्सव हे केवळ आनंदाचे साधन नसून ते भारतीय संस्कृतीचे आत्मा आहेत.

- अॅड. प्रा. कौशिक म. हरणे

नूतन महाराष्ट्र इंस्टिट्यूट ऑफ इंजिनिअरिंग अँड टेक्नॉलॉजी,
तळेगाव दाभाडे, पुणे

डिजिटल युगातील विद्यार्थी - संधी, आव्हाने आणि जबाबदारी

डिजिटल तंत्रज्ञानामुळे शिक्षणाच्या पद्धतीत मोठी क्रांती झाली आहे. स्मार्ट क्लासरूम, प्रोजेक्टर, ऑनलाइन परीक्षा, व्हर्चुअल प्रयोगशाळा आणि ई-लर्निंग प्लॅटफॉर्म यामुळे शिक्षण अधिक परिणामकारक झाले आहे. विद्यार्थी आता केवळ पुस्तकांतील माहितीवर अवलंबून राहत नाहीत, तर विविध व्हिडिओ, प्रात्यक्षिके आणि डिजिटल साधनांद्वारे विषय अधिक चांगल्या प्रकारे समजू शकतात. डिजिटल युगात विद्यार्थ्यांना केवळ शालेय शिक्षणापुरते मर्यादित राहावे लागत नाही. इंटरनेटच्या माध्यमातून ते विविध नवीन कौशल्ये शिकू शकतात. संगणक प्रोग्रामिंग, ग्राफिक डिझाइन, ऍनिमेशन तयार करणे, ऑनलाइन संशोधन करणे, प्रोग्रामिंग शिकणे तसेच विविध ऑनलाइन कोर्सेस पूर्ण करणे या गोष्टी आज विद्यार्थ्यांसाठी सहज शक्य झाल्या आहेत. त्यामुळे विद्यार्थ्यांचा आत्मविश्वास वाढतो आणि त्यांची दृष्टी अधिक व्यापक होते. डिजिटल माध्यमांमुळे विद्यार्थ्यांना जगभरातील माहिती मिळते. विविध देशांची संस्कृती, विज्ञानातील नवे शोध, आंतरराष्ट्रीय घडामोडी यांची माहिती विद्यार्थ्यांना सहज मिळते. त्यामुळे विद्यार्थ्यांची विचारसरणी व्यापक बनते आणि ते जागतिक पातळीवर विचार करू लागतात.

**“ज्ञानाच्या महासागरात आज जग झाले लहान,
तंत्रज्ञानाच्या पंखांनी विद्यार्थी गाठतो नवे आभाळ महान.”**

आजचा काळ हा विज्ञान, माहिती आणि तंत्रज्ञानाचा सुवर्णकाळ आहे. संगणक, मोबाइल, इंटरनेट आणि विविध डिजिटल साधनांमुळे जग अक्षरशः एका क्लिकवर आले आहे. शिक्षणाची पद्धत, ज्ञान मिळवण्याची साधने आणि शिकण्याची शैली या सर्वांमध्ये मोठा बदल झाला आहे. या बदलांचा सर्वाधिक प्रभाव विद्यार्थ्यांच्या जीवनावर पडला आहे. म्हणूनच आजचा विद्यार्थी “डिजिटल युगातील विद्यार्थी” म्हणून ओळखला जातो.

पूर्वी विद्यार्थ्यांना ज्ञान मिळवण्यासाठी पुस्तके, शिक्षक आणि ग्रंथालयावर अवलंबून राहावे लागे. एखादी माहिती मिळवण्यासाठी खूप वेळ आणि प्रयत्न करावे लागत. परंतु आज इंटरनेटमुळे ज्ञानाचा अथांग सागर विद्यार्थ्यांसमोर खुला झाला आहे. ऑनलाइन वर्ग, शैक्षणिक व्हिडिओ, ई-पुस्तके, शैक्षणिक संकेतस्थळे आणि विविध शिक्षणात्मक ॲप यांच्या मदतीने विद्यार्थी काही क्षणांत आवश्यक माहिती मिळवू शकतो. त्यामुळे शिक्षण अधिक सोपे, रोचक आणि आकर्षक झाले आहे.

डिजिटल तंत्रज्ञानामुळे शिक्षणाच्या पद्धतीत मोठी क्रांती झाली आहे. स्मार्ट क्लासरूम, प्रोजेक्टर, ऑनलाइन परीक्षा, व्हर्च्युअल प्रयोगशाळा आणि ई-लर्निंग प्लॅटफॉर्म यामुळे शिक्षण अधिक परिणामकारक झाले आहे. विद्यार्थी आता केवळ पुस्तकांतील माहितीवर अवलंबून राहत नाहीत, तर विविध व्हिडिओ, प्रात्यक्षिके आणि डिजिटल साधनांद्वारे विषय अधिक चांगल्या प्रकारे समजू शकतात. डिजिटल युगात विद्यार्थ्यांना केवळ शालेय शिक्षणापुरते मर्यादित राहावे लागत नाही. इंटरनेटच्या माध्यमातून ते विविध नवीन कौशल्ये शिकू शकतात. संगणक प्रोग्रामिंग, ग्राफिक डिझाइन, ऍनिमेशन तयार करणे, ऑनलाइन संशोधन करणे, प्रोग्रामिंग शिकणे तसेच विविध ऑनलाइन कोर्सेस पूर्ण करणे या गोष्टी आज विद्यार्थ्यांसाठी सहज शक्य झाल्या आहेत. त्यामुळे विद्यार्थ्यांचा आत्मविश्वास वाढतो आणि त्यांची दृष्टी अधिक व्यापक होते. डिजिटल माध्यमांमुळे विद्यार्थ्यांना जगभरातील माहिती मिळते. विविध देशांची संस्कृती, विज्ञानातील नवे शोध, आंतरराष्ट्रीय घडामोडी यांची माहिती विद्यार्थ्यांना सहज मिळते. त्यामुळे विद्यार्थ्यांची विचारसरणी व्यापक बनते आणि ते जागतिक पातळीवर विचार करू लागतात. डिजिटल साधनांचे अनेक फायदे असले तरी काही आव्हानेही आहेत. मोबाइलचा अति वापर, सोशल मीडियामध्ये जास्त वेळ घालवणे, ऑनलाइन गेम्सचे आकर्षण आणि चुकीची माहिती यामुळे विद्यार्थ्यांचे लक्ष अभ्यासापासून विचलित होऊ शकते. त्यामुळे विद्यार्थ्यांनी वेळेचे योग्य नियोजन करणे आणि तंत्रज्ञानाचा योग्य वापर करणे आवश्यक आहे.

**“तंत्रज्ञान नव्हे, पण विचार असू दे महान,
ज्ञानाचा योग्य उपयोग घडवतो उज्वल भविष्य महान.”**

डिजिटल युगातील विद्यार्थी हा केवळ तंत्रज्ञानाचा वापर करणारा नसून त्याचा योग्य उपयोग करणारा असावा. स्वतःचे ज्ञान, कौशल्ये आणि व्यक्तिमत्त्व विकसित करण्याचा प्रयत्न त्याने करायला हवा. शिस्त, जिज्ञासा, परिश्रम आणि सकारात्मक दृष्टिकोन यांच्या साहाय्याने विद्यार्थी डिजिटल साधनांचा उपयोग प्रगतीसाठी करू शकतो. म्हणूनच डिजिटल युग हे विद्यार्थ्यांसाठी केवळ सुविधा देणारे युग नाही, तर संधी आणि जबाबदारी देणारे युग आहे. योग्य दिशेने प्रयत्न केले तर आजचा डिजिटल विद्यार्थी उद्याचा सक्षम, सजग आणि जबाबदार नागरिक बनू शकतो.

- ओंकार वासकर
कॉम्प्युटर इंजिनिअरिंग,
प्रथम वर्ष बी.टेक

“ क्रांतीज्योती सावित्रीबाई फुले - स्त्री शिक्षणाची प्रणेती ”

भारतीय समाजाच्या इतिहासात काही व्यक्ती अशा असतात ज्यांनी आपल्या कार्याने समाजाचा चेहरामोहरा बदलून टाकला. अशाच महान व्यक्तिमत्त्वांपैकी एक म्हणजे क्रांतीज्योती सावित्रीबाई फुले. स्त्री शिक्षण, सामाजिक सुधारणा, स्त्रियांचे हक्क आणि समतेसाठी त्यांनी केलेले कार्य अतिशय महान आहे. ३ जानेवारी १८३१ रोजी सातारा जिल्ह्यातील नायगाव येथे सावित्रीबाईंचा जन्म झाला. त्यांच्या वडिलांचे नाव खंडोजी नेवसे पाटील आणि आईचे नाव लक्ष्मीबाई होते. लहानपणापासूनच त्या बुद्धिमान, संवेदनशील आणि धाडसी स्वभावाच्या होत्या.

१९व्या शतकात स्त्रियांची परिस्थिती अत्यंत दयनीय होती. त्या काळात मुलींचे लहान वयात लग्न लावून दिले जात असे. शिक्षण घेण्याचा अधिकार स्त्रियांना नव्हता. विधवांचे जीवन अत्यंत कठीण होते. त्यांना समाजात अपमान, अवहेलना आणि अनेक प्रकारचे अन्याय सहन करावे लागत. अशा अंधकारमय वातावरणात सावित्रीबाई फुले आणि महात्मा ज्योतिराव फुले यांनी समाजपरिवर्तनाचा प्रकाश निर्माण केला. सावित्रीबाईंचे लग्न लहान वयातच ज्योतिराव फुले यांच्याशी झाले. विवाहानंतर ज्योतिरावांनी सावित्रीबाईंना शिक्षण दिले. त्या काळात स्त्रीला शिकवणे ही समाजाच्या दृष्टीने मोठी चूक मानली जात होती. परंतु ज्योतिराव आणि सावित्रीबाई यांनी समाजाच्या विरोधाची पर्वा न करता शिक्षणाचा मार्ग स्वीकारला. पुढे सावित्रीबाईंनी शिक्षक प्रशिक्षण घेतले आणि त्या भारतातील पहिल्या महिला शिक्षिका बनल्या.

१ जानेवारी १८४८ रोजी पुण्यातील भिडे वाड्यात सावित्रीबाई आणि ज्योतिराव फुले यांनी मुलींसाठी पहिली शाळा सुरू केली. ही शाळा भारतातील मुलींसाठीची पहिली शाळा होती. या शाळेमुळे अनेक मुलींना शिक्षणाची संधी मिळाली. परंतु त्या काळात लोकांना मुलींचे शिक्षण मान्य नव्हते. त्यामुळे सावित्रीबाई शाळेत जाताना लोक त्यांच्यावर दगड, शेण, चिखल फेकत असत. तरीही त्या खचल्या नाहीत. त्या नेहमी दोन साड्या घेऊन घराबाहेर पडत आणि शाळेत पोहोचल्यावर स्वच्छ साडी बदलून मुलींना शिकवत असत. सावित्रीबाईंच्या कार्यात फातिमा शेख यांचेही मोठे योगदान होते. फातिमा शेख या भारतातील पहिल्या मुस्लिम महिला शिक्षिका मानल्या जातात. सावित्रीबाई आणि फातिमा शेख यांनी एकत्रितपणे समाजातील मुलींना शिक्षण देण्याचे महान कार्य केले. शिक्षणामुळे मुलींमध्ये आत्मविश्वास निर्माण झाला आणि समाजात बदल घडू लागला. सावित्रीबाईंनी केवळ शिक्षणच दिले नाही तर त्यांनी स्त्रियांच्या हक्कांसाठीही मोठा लढा दिला. त्या काळात बालविवाहाची प्रथा मोठ्या प्रमाणावर होती. अनेक मुली लहान वयात विधवा होत असत. समाजात विधवांना पुनर्विवाहाची परवानगी नव्हती. त्यामुळे अनेक विधवा महिलांचे जीवन अत्यंत दुःखद होते. या परिस्थितीत सावित्रीबाई आणि ज्योतिराव फुले यांनी विधवांच्या पुनर्विवाहासाठी प्रयत्न केले. १८५३ साली त्यांनी महाराष्ट्रातील पहिले “बालहत्या प्रतिबंधक गृह” सुरू केले. या गृहात अवांछित किंवा संकटात सापडलेल्या महिलांना आश्रय दिला जात असे. विधवा महिलांना सुरक्षितपणे बाळंतपण करण्यासाठी येथे व्यवस्था केली होती. समाजातील अन्यायकारक प्रथांविरोधात हा एक मोठा सामाजिक उपक्रम होता.

सावित्रीबाई फुले या उत्कृष्ट कवयित्री देखील होत्या. त्यांनी अनेक कविता लिहिल्या ज्यामध्ये शिक्षणाचे महत्त्व, समाजातील अंधश्रद्धा आणि अन्याय यावर त्यांनी प्रकाश टाकला. त्यांच्या "काव्यफुले" आणि "बावनकशी सुबोध रत्नाकर" या काव्यसंग्रहांमधून समाजप्रबोधनाचा संदेश दिला गेला.सावित्रीबाईंनी १८५२ मध्ये "महिला सेवा मंडळ" या संस्थेची स्थापना केली. या संस्थेच्या माध्यमातून स्त्रियांना एकत्र आणून त्यांच्या समस्यांवर चर्चा केली जात असे. स्त्रियांना स्वावलंबी बनवण्यासाठी विविध उपक्रम राबवले जात. या मंडळामुळे स्त्रियांच्या सामाजिक जागृतीला चालना मिळाली.सावित्रीबाईंच्या जीवनातील आणखी एक महत्त्वाची घटना म्हणजे त्यांनी एका ब्राह्मण विधवेच्या मुलाला दत्तक घेतले. त्या मुलाचे नाव यशवंतराव ठेवले. त्यांनी त्याचे संगोपन प्रेमाने केले आणि पुढे तो डॉक्टर झाला. यावरून सावित्रीबाईंच्या मानवतावादी दृष्टिकोनाची जाणीव होते.१८९७ मध्ये पुण्यात प्लेगची साथ पसरली होती. त्या काळात सावित्रीबाई आणि त्यांचा मुलगा डॉ. यशवंतराव फुले यांनी प्लेगग्रस्त लोकांची सेवा केली. एका आजारी मुलाला उचलून दवाखान्यात नेत असताना सावित्रीबाईंना प्लेगची लागण झाली आणि १० मार्च १८९७ रोजी त्यांचे निधन झाले. समाजसेवा करताना त्यांनी आपले जीवन अर्पण केले.

सावित्रीबाई फुले यांचे कार्य आजही प्रेरणादायी आहे. त्यांनी स्त्रियांच्या शिक्षणासाठी, समाजातील समतेसाठी आणि अन्यायाविरुद्ध लढा दिला. त्यांच्या प्रयत्नांमुळे आज महिलांना शिक्षण, स्वातंत्र्य आणि समान अधिकार मिळाले आहेत.आजच्या आधुनिक भारतात महिलांनी शिक्षण, विज्ञान, क्रीडा, राजकारण आणि अनेक क्षेत्रांमध्ये मोठे यश मिळवले आहे. या प्रगतीमागे सावित्रीबाई फुले यांच्यासारख्या महान समाजसुधारकांचे योगदान आहे. त्यांनी समाजाला दाखवून दिले की शिक्षण हेच खरे परिवर्तनाचे साधन आहे.म्हणूनच सावित्रीबाई फुले यांना "क्रांतीज्योती" म्हणून ओळखले जाते. त्यांनी अज्ञानाचा अंधार दूर करून शिक्षणाचा प्रकाश समाजात पसरवला. त्यांचे जीवनकार्य प्रत्येकासाठी प्रेरणादायी आहे. त्यांच्या विचारांचा आणि कार्याचा आदर्श घेऊन आपण समाजात समानता, शिक्षण आणि मानवतेचे मूल्य जपले पाहिजे.अशा महान स्त्रीचे स्मरण करताना आपल्याला अभिमान वाटतो. सावित्रीबाई फुले यांचे जीवन आपल्याला शिकवते की धैर्य, शिक्षण आणि समाजसेवा यांच्या बळावर कोणतीही अडचण पार करता येते. त्यांच्या कार्यामुळे भारतीय समाजाला नवी दिशा मिळाली आणि महिलांच्या सशक्तीकरणाचा मार्ग मोकळा झाला.

- डॉ. शेखर रहाणे, प्रथम वर्ष डीन
नूतन महाराष्ट्र इंस्टिट्यूट ऑफ इंजिनिअरिंग अँड टेक्नॉलॉजी,
तळेगाव दाभाडे, पुणे

पूर्वोत्तर भारत : ढगांच्या कुशीतला अविस्मरणीय प्रवास

जानेवारीचा महिना सुरू झाला होता. वातावरणात एक वेगळीच प्रसन्नता जाणवत होती—हवेत थंडावा, मनात उत्साह आणि डोळ्यांसमोर नव्या प्रवासाची स्वप्ने. रोजच्या धावपळीच्या आयुष्यातून थोडा विरंगुळा मिळावा आणि भारताच्या एका वेगळ्याच निसर्गरम्य भागाचा अनुभव घ्यावा, अशी तीव्र इच्छा मनात निर्माण झाली. नकाशावर नजर गेली आणि पूर्वोत्तर भारताचा हिरवागार प्रदेश जणू मला साद घालत असल्यासारखा वाटला. मी माझी बॅग भरली आणि पहिल्यांदाच सोलो ट्रिप करण्याचा निर्णय घेतला. सुरुवातीला थोडीशी भीती आणि संकोच मनात डोकावत होते; पण माझ्या आई-वडिलांनी दिलेला विश्वास आणि पाठिंबा माझ्यासाठी मोठा आधार ठरला. त्यांच्या प्रोत्साहनामुळेच मी हा प्रवास आत्मविश्वासाने सुरू करू शकले. अशा प्रकारे माझी पुणे ते पूर्वोत्तर भारत अशी सोलो ट्रिप सुरू झाली. लांबचा प्रवास पार करून जेव्हा मी पूर्वोत्तर भारताच्या भूमीत पाऊल ठेवले, तेव्हा निसर्गाने जणू उघड्या बाहुंनी माझे स्वागत केले. धुक्याच्या शालीत लपलेले डोंगर, दऱ्यांमधून नागमोडी वळणे घेत वाहणाऱ्या नद्या आणि रस्त्यांवरून अलगद तरंगणारे ढग—हे सगळे दृश्य मनाला भुरळ घालत होते. त्या क्षणी मला प्रकर्षाने जाणवले की हा अनुभव केवळ प्रवास नसून निसर्गाशी साधलेला एक सुंदर संवाद आहे. पूर्वोत्तर भारताचा माझा हा प्रवास केवळ पर्यटनासाठी नव्हता, तर स्वतःला नव्याने शोधण्याचा एक सुंदर अनुभव होता. रोजच्या धावपळीच्या आयुष्यातून थोडा वेळ काढून निसर्गाच्या सान्निध्यात काही क्षण घालवावेत, अशी इच्छा मनात बराच काळ होती. भारताच्या नकाशात पाहिल्यावर ईशान्येकडील हा प्रदेश नेहमीच आकर्षित करत असे—डोंगरांनी वेढलेली राज्ये, ढगांमध्ये हरवलेल्या दऱ्या, नद्या आणि वेगवेगळ्या संस्कृतींचा संगम असलेला हा भाग निसर्गसौंदर्याने परिपूर्ण आहे.

या प्रवासाचा पहिला टप्पा होता आसाम. ब्रह्मपुत्रा नदीच्या विशाल पात्राने आणि हिरव्यागार निसर्गाने सजलेले हे राज्य ईशान्य भारताचे प्रवेशद्वार मानले जाते. आसाममध्ये पोहोचल्यावर सर्वप्रथम मी गुवाहाटी शहरातील कामाख्या मंदिराला भेट दिली. सकाळच्या शांत वातावरणात मंदिरात दर्शन घेताना मनाला विलक्षण समाधान मिळाले. त्यानंतर शहरात फेरफटका मारताना स्थानिक बाजारपेठा आणि तेथील साधे जीवन जवळून पाहायला मिळाले. पुढे मी बोटीने ब्रह्मपुत्रा नदी ओलांडून माजुली बेटाकडे गेले. जगातील सर्वात मोठे नदी बेट म्हणून ओळखले जाणारे माजुली अतिशय शांत आणि निसर्गरम्य ठिकाण आहे. नदीतील बोटीचा प्रवास अविस्मरणीय होता. आजूबाजूला अथांग पाणी, हिरवीगार शेते आणि ढगांनी व्यापलेले आकाश दिसत होते. माजुलीमध्ये पोहोचल्यावर तेथील वैष्णव सत्र आणि स्थानिक संस्कृतीची ओळख झाली. त्यानंतर काझीरंगा राष्ट्रीय उद्यानात जंगल सफारीचा अनुभव घेतला. सफारीदरम्यान एकशिंगी गेंडा, हत्ती आणि इतर वन्यजीव पाहण्याचा अनुभव अत्यंत रोमांचक होता. आसामच्या चहाच्या मळ्यांमध्ये फिरताना तर जणू हिरव्या लाटांचा समुद्रच पसरला आहे असे वाटत होते. तेथील लोकांची साधी जीवनशैली, त्यांची संस्कृती आणि निसर्गाशी असलेले नाते पाहून मन अगदी भारावून गेले.

आसाममधील सुंदर अनुभव मनात साठवून मी पुढील प्रवासासाठी अरुणाचल प्रदेशाच्या दिशेने निघाले. भारतात सर्वप्रथम सूर्यकिरणांचे स्वागत करणारे हे राज्य निसर्गसौंदर्याने परिपूर्ण आहे. आसाममधून अरुणाचलमध्ये जाताना वळणावळणाचे डोंगरी रस्ते, खोल दऱ्या आणि हिरवेगार जंगल पाहताना संपूर्ण प्रवास अत्यंत रमणीय वाटत होता. माझा पहिला थांबा होता तवांग. हिमालयाच्या कुशीत वसलेला तवांग मठ हा भारतातील सर्वात मोठ्या बौद्ध मठांपैकी एक आहे. तेथील शांत आणि आध्यात्मिक वातावरण मनाला खूपच प्रसन्न करणारे होते.

मठाच्या परिसरातून दिसणारे पर्वत आणि ढगांनी भरलेले आकाश हे दृश्य जणू एखाद्या चित्रासारखे वाटत होते. पुढे सेला पास परिसरात गेल्यावर उंच डोंगर, थंडगार वारे आणि दूरवर दिसणारी बर्फाच्छादित शिखरे पाहून निसर्गाचे भव्य रूप अनुभवायला मिळाले. त्यानंतर नुरानांग धबधब्याला भेट दिली. डोंगरांच्या कुशीतून कोसळणाऱ्या त्या धबधब्याचा आवाज आणि पाण्याचे उडणारे तुषार वातावरण अधिकच सुंदर बनवत होते. पुढे ईटानगरमध्ये फिरताना विविध आदिवासी जमातींची संस्कृती आणि त्यांचे पारंपरिक जीवन जवळून पाहायला मिळाले. अरुणाचल प्रदेशातील निसर्ग, पर्वतरांगा आणि साध्या मनाचे लोक यामुळे हा प्रवास अधिकच अविस्मरणीय ठरला. या प्रवासाने मला निसर्गाच्या अधिक जवळ नेले आणि आयुष्यभर लक्षात राहतील अशा सुंदर आठवणी दिल्या.

आसाम आणि अरुणाचल प्रदेशाला केलेला माझा पहिला सोलो प्रवास माझ्या आयुष्यातील अतिशय सुंदर अनुभवांपैकी एक होता. तिथला निसर्ग, लोकांची साधी जीवनशैली आणि वेगवेगळ्या जमातींची संस्कृती मनात खोलवर रुजली होती. त्या प्रवासातून परत आल्यावरही पूर्वोत्तर भारताच्या आठवणी सतत मनात तरळत होत्या. म्हणूनच काही काळानंतर मला वाटले की या प्रदेशातील उरलेली राज्येही पाहायला हवीत. यावेळी मात्र मी एकटी नव्हते.

माझ्या अनुभवांबद्दल ऐकून माझ्या कुटुंबालाही उत्सुकता वाटू लागली आणि आम्ही सगळ्यांनी मिळून पुन्हा एकदा पूर्वोत्तर भारताची सफर करण्याचा निर्णय घेतला. जून महिना असल्यामुळे पावसाळ्याची सुरुवात झाली होती. त्यामुळे डोंगरांवर दाटलेले धुके, हिरवागार निसर्ग आणि सर्वत्र कोसळणारे धबधबे पाहताना प्रवासाची सुरुवातच खूप सुंदर झाली.

आमच्या प्रवासाची सुरुवात मेघालय या राज्यापासून झाली. "मेघांचे घर" म्हणून ओळखले जाणारे हे राज्य जून महिन्यात अधिकच सुंदर दिसते. मेघालयातील आमचा प्रवास खरोखरच मनाला सुखावणारा ठरला. सर्वप्रथम आम्ही डॉकी नदीला भेट दिली. त्या नदीचे स्वच्छ, पारदर्शक पाणी आणि आजूबाजूला पसरलेली हिरवीगार निसर्गरम्यता पाहून मन अगदी प्रसन्न झाले. तिथले वातावरण इतके शांत आणि रमणीय होते की जणू निसर्गाच्या कुशीतच आम्ही काही क्षण विसावलो आहोत असे वाटत होते. रमणीय होते की जणू निसर्गाच्या कुशीतच आम्ही काही क्षण विसावलो आहोत असे वाटत होते. आम्ही ज्या ठिकाणी थांबलो होतो, तिथे निसर्गाच्या सान्निध्यात बसून स्थानिक पद्धतीच्या जेवणाचा आस्वाद घेतला. त्या साध्या पण चविष्ट जेवणामुळे प्रवासाचा आनंद अधिकच वाढला. त्यानंतर आम्ही शिलाँग शहराकडे निघालो. शिलाँगला "स्कॉटलंड ऑफ द ईस्ट" असेही म्हटले जाते आणि ते का म्हणतात हे तिथे गेल्यावरच समजते. थंडगार हवामान, डोंगररांगा आणि धुक्याने वेढलेले वातावरण यामुळे संपूर्ण परिसर अत्यंत आल्हाददायक वाटत होता. शिलाँगमधील रम्य निसर्ग पाहून मन अगदी भारावून गेले. हे सर्व अनुभव घेतल्यानंतर दुसऱ्या दिवशी आम्ही चैरापुंजीला जाण्याचा निर्णय घेतला. तिथे पोहोचल्यावर आम्हाला प्रसिद्ध सेव्हन सिस्टर्स वॉटरफॉल पाहण्याची संधी मिळाली. सात वेगवेगळ्या प्रवाहांतून कोसळणारे हे धबधबे पाहताना निसर्गाची अद्भुत कलाकारी डोळ्यांसमोर उभी राहिली. यानंतर आम्ही प्रसिद्ध लिव्हिंग रूट ब्रिज पाहण्यासाठी गेलो. या पुलाचे वैशिष्ट्य म्हणजे तो लाकूड किंवा लोखंडाने बांधलेला नसून झाडांच्या जिवंत मुळांपासून तयार केलेला असतो. स्थानिक खासी जमातीतील लोक अनेक वर्षांच्या संयमाने आणि कौशल्याने झाडांच्या मुळांना एकमेकांत गुंफून हा मजबूत पूल तयार करतात. हा पूल केवळ अभियांत्रिकी कौशल्याचे उदाहरण नसून मानव आणि निसर्ग यांच्यातील सुंदर समन्वयाचे प्रतीक आहे.

त्यानंतर आम्ही मणिपूर राज्याकडे निघालो. डोंगररांगांनी वेढलेले आणि तलावांनी सजलेले हे राज्य अतिशय शांत आणि सुंदर वाटले. इम्फाळ शहरात पोहोचल्यानंतर आम्ही सर्वप्रथम लोकटक तलाव पाहायला गेलो. हा तलाव ईशान्य भारतातील सर्वात मोठा गोड्या पाण्याचा तलाव आहे. तलावात दिसणाऱ्या “फुमदी” नावाच्या तरंगत्या बेटांमुळे हे ठिकाण खूप खास वाटते. येथे असलेले केडबुल लामजाओ राष्ट्रीय उद्यान हे जगातील एकमेव तरंगते राष्ट्रीय उद्यान मानले जाते. येथे आढळणारा ‘सांगाई’ नावाचा दुर्मिळ हरीण मणिपूरची ओळख मानला जातो. इम्फाळमध्ये आम्ही कांगला किल्ला आणि प्रसिद्ध ईमा केडथेल बाजार पाहिला. या बाजाराचे वैशिष्ट्य म्हणजे येथे बहुतेक दुकाने महिलाच चालवतात. मणिपूरची सांस्कृतिक परंपरा अत्यंत समृद्ध आहे. येथे सादर होणारे मणिपुरी नृत्य भारतातील प्रसिद्ध शास्त्रीय नृत्यांपैकी एक आहे. स्थानिक जेवणात आम्ही इरोम्बा आणि सिंगजू हे पारंपरिक पदार्थ चाखले, ज्यांची चव खूप वेगळी आणि खास होती. यानंतर आमचा प्रवास मिझोरामकडे सुरू झाला. हिरव्यागार डोंगरांनी वेढलेले आणि स्वच्छतेसाठी प्रसिद्ध असलेले हे राज्य अतिशय शांत वाटले. येथील राजधानी आयझॉल डोंगररांगांमध्ये वसलेली असल्यामुळे शहरातून दिसणारे दृश्य खूप मोहक वाटत होते. आम्ही स्थानिक बाजारात फिरलो आणि मिझो जमातींच्या जीवनशैलीबद्दल माहिती मिळवली. येथे “चपचार कुट” हा प्रसिद्ध सण मोठ्या उत्साहात साजरा केला जातो. त्या वेळी सादर केले जाणारे बांबू नृत्य (Cheraw Dance) पाहताना खूप वेगळा अनुभव मिळाला. दोन बांबूच्या काठ्यांच्या तालावर केलेले हे नृत्य अत्यंत आकर्षक वाटते. मिझोराममध्ये आम्ही “बाई” हा स्थानिक पदार्थ चाखला, जो भाज्या आणि मांस वापरून तयार केला जातो.

पुढील टप्पा होता नागालँड. हे राज्य आपल्या आदिवासी परंपरा आणि रंगीबेरंगी संस्कृतीसाठी प्रसिद्ध आहे. आम्ही कोहिमा येथे पोहोचलो. येथे असलेले कोहिमा वॉर सेमेटरी पाहताना इतिहासाची आठवण झाली. दुसऱ्या महायुद्धात शहीद झालेल्या सैनिकांच्या स्मरणार्थ हे स्मारक उभारले गेले आहे. त्या ठिकाणची शांतता मनाला स्पर्शून गेली. नागालँडमधील विविध जमातींचे पोशाख, दागिने आणि हस्तकला खूप आकर्षक आहेत. येथे दरवर्षी “हॉर्नबिल फेस्टिव्हल” मोठ्या उत्साहात साजरा केला जातो. या उत्सवामध्ये विविध जमातींची नृत्ये, परंपरा आणि खाद्यसंस्कृती पाहायला मिळते. नागालँडमध्ये आम्ही स्मोकड पोर्क आणि भाताचे स्थानिक पदार्थ चाखले. आमच्या प्रवासाचा शेवटचा टप्पा होता त्रिपुरा. हे राज्य इतिहास आणि संस्कृतीने समृद्ध आहे. आम्ही अगरतला येथे पोहोचलो आणि सर्वप्रथम उज्जयंता पॅलेस पाहिला. हा भव्य राजवाडा त्रिपुराच्या राजघराण्याच्या इतिहासाची साक्ष देतो. त्यानंतर आम्ही उनाकोटी या ऐतिहासिक स्थळाला भेट दिली. डोंगरांवर कोरलेली प्राचीन शिल्पे पाहताना त्या काळातील कलाकारांच्या कौशल्याची कल्पना येते. त्रिपुरामधील होजागिरी आणि गोरिया नृत्यप्रकार स्थानिक संस्कृतीचे सुंदर उदाहरण आहेत. येथे आम्ही “मुई बोरोक” नावाचे पारंपरिक जेवण चाखले, ज्यामध्ये बांबू शूट आणि स्थानिक मसाल्यांचा वापर केला जातो.

जून महिन्यातील या संपूर्ण प्रवासात पावसामुळे निसर्गाचे सौंदर्य आणखी खुलून दिसत होते. धुक्याने झाकलेले डोंगर, पावसाच्या सरींनी नटलेले रस्ते आणि सर्वत्र पसरलेली हिरवाई पाहताना मन पुन्हा पुन्हा त्या निसर्गाच्या प्रेमात पडत होते या वेळी माझ्यासोबत कुटुंब असल्यामुळे हा प्रवास अधिक आनंददायी झाला. प्रत्येक ठिकाणी नवीन संस्कृती, वेगवेगळे नृत्यप्रकार, स्थानिक अन्न आणि लोकांची साधी जीवनशैली अनुभवायला मिळाली. या प्रवासाने मला पुन्हा एकदा जाणवले की भारताची विविधता किती समृद्ध आहे. पूर्वोत्तर भारतातील या राज्यांनी मला निसर्ग, संस्कृती आणि माणुसकी यांचे एक सुंदर चित्र दाखवले. या अविस्मरणीय आठवणी मनात साठवून आम्ही परतीच्या प्रवासाला निघालो; पण मन मात्र अजूनही त्या हिरव्यागार डोंगरांमध्ये आणि पावसाच्या सरींमध्ये रमलेलेच होते.

- श्रावणी नांगरे
कॉम्प्युटर इंजिनिअरिंग,
प्रथम वर्ष बी.टेक

छत्रपती संभाजी महाराजांचे शेवटचे ४० दिवस

छत्रपती संभाजी महाराजांचे शेवटचे ४० दिवसांमध्ये संगमेश्वर येथे पकडल्यानंतर छत्रपती संभाजी महाराजांना औरंगजेबाच्या छावणीत आणण्यात आले. पुढील ४० दिवस हे केवळ कैदेचे नव्हते – ते स्वराज्याच्या इतिहासातील अमानुष यातनांचे दिवस होते. औरंगजेबाने त्यांच्यासमोर अट ठेवली – स्वराज्याचे किल्ले द्या, खजिना सांगा आणि इस्लाम स्वीकारा.

पण शिवपुत्राने उत्तर दिले –
“मृत्यू स्वीकारू, पण धर्म आणि स्वराज्य विकणार नाही.”

यातनांची सुरुवात
“मन के जीते जीत है,
मन के हारे हारा
हार जाये जो बिन लड़े,
उनपर है धिक्कारा॥
उनपर है धिक्कार जो देखे ना सपना,
सपनों पर अधिकार असल अधिकार है अपना”

याच क्षणापासून सुरु झाला अत्याचारांचा अमानुष प्रवास. सर्वप्रथम संभाजी महाराजांचा सार्वजनिक अपमान करण्यात आला. त्यांना विदूषकासारखे कपडे घालून, गळ्यात घंटा बांधून उंटावर बसवून मिरवणूक काढण्यात आली.

मुघल सैनिक हसत होते, ढोल वाजत होते – पण कैदेतला तो राजा ताठ उभा होता. दरबारात उभे असताना संभाजी महाराजांनी औरंगजेबाकडे नजर खाली केली नाही. त्यांचा तो ताठ स्वाभिमान औरंगजेबाला सहन झाला नाही. इतिहासात नोंद आहे की त्या न झुकणाऱ्या नजरेचा सूड घेण्यासाठी औरंगजेबाने भयंकर शिक्षा देण्याचा हुकूम दिला.

मग लालभडक तप्त लोखंडी सळ्या आणण्यात आल्या.
सैनिकांनी त्या सळ्या अंगारावर तापवल्या..
आणि निर्दयपणे संभाजी महाराजांच्या डोळ्यांत घुसवण्यात आल्या.
क्षणात त्यांचे डोळे फोडले गेले.
पण तरीही त्यांच्या चेहऱ्यावर भीती नव्हती.
कैदेत असतानाही त्यांनी औरंगजेबाचा अपमान केला.
त्यामुळे पुढील क्रौर्याचा आदेश देण्यात आला.
त्यांची जीभ कापण्यात आली.
यानंतर त्यांच्या हात-पायांची नखे एकएक करून उपटली गेली.
दाढी केस ओढून काढले गेले.
देहावर फटकें मारले गेले.
काही वर्णनांनुसार त्यांच्या जखमांवर मीठ आणि मिरची चोळण्यात आली,
जेणेकरून वेदना असह्य होतील.
हे सर्व दिवसन्दिवस चालू राहिले.
परंतु या सर्व यातनांमध्येही
संभाजी महाराजांचा स्वाभिमान कधीच तुटला नाही.
शिवपुत्राची अंतःकरणातील हाक
अंधारलेल्या त्या कैदेत –
डोळे गेलेले, जीभ कापलेली, शरीर जखमांनी भरलेले..
तरीही मनात एकच आवाज घुमत होता –

“आबासाहेब..

तुम्ही आभाळाच्या डोळ्यातून पाहत असाल मला..
पण तुमचं आभाळाएवढं रूप पाहण्यासाठी मला डोळेच राहिले नाहीत ओ!
आग्यातून निघताना तुमचा हात विश्वासाने हातात घेऊन म्हणालो होतो –
आमची फिकीर करू नका आबासाहेब, आम्ही सुखरूप गडावरती पोहोचू.

तसाच तुम्ही माझा हात विश्वासाने हातात घ्याल का आबासाहेब?
पण ते हातही उरले नाहीत..
तुम्हाला आबासाहेब अशी साद घालायला जीभही नाही.

पण एक सांगतो आबासाहेब..

रक्ताचा अभिषेक घालून जर स्वराज्याचं मंदिर पवित्र होणार असेल
आणि शिवपुत्र म्हणून माझी मृत्यूशी ओळख होणार असेल,
तर मी रायगडाच्या जगदेश्वराला असं मागणं मागेन –
हजारो वेळा जन्म दे...
पण शिवपुत्र म्हणूनच दे!"

शेवट

11 मार्च 1689 रोजी तुलापूर येथे
संभाजी महाराज आणि कवी कलश यांची निर्घृण हत्या करण्यात आली.
त्यांचे शरीर तुकडे करून भीमा नदीत फेकून देण्यात आले.
परंतु त्या रक्ताच्या प्रत्येक थेंबातून स्वराज्याची ज्वाला अधिक प्रखर झाली.

-जय शिवराय

- सोहम गुरव
आर्टिफिशियल इंटेलिजन्स
प्रथम वर्ष, बी.टेक

हिंदी विभाग

सात सुरों-सा देश हमारा

हिमगिरि का मुकुट सुहाना, चरणों में सागर गाता है,
मेरी भारत माता का गौरव जग में छा जाता है।

गंगा, यमुना, नर्मदा बहतीं, जैसे पावन धारा हैं,
इनकी लहरों में बसती माँ की अनगिन मधुर पुकारें हैं।

कश्मीर की वादियाँ हँसतीं, राजस्थान का मान निराला,
पंजाब की धरती सोना उगले, गुजरात लगे मतवाला।

सात सुरों-सा देश हमारा, रंग अनेक, विचार अनेक,
फिर भी एक सूत्र में बंधे हैं, यही हमारे संस्कार विवेक।

भाषाएँ हैं भिन्न-भिन्न पर, दिल की भाषा एक यहाँ,
मंदिर, मस्जिद, गिरजा, गुरुद्वारा, सबमें बसता प्रेम जहाँ।

कहीं नृत्य की मधुर छटा है, कहीं गीतों की रीत पुरानी,
कहीं दीपों की उजली आभा, कहीं रंगों की है कहानी।

वेश अलग हैं, भेष अलग हैं, फिर भी अपना भाव एक,
यही अनेकता में एकता का भारत देता सच्चा लेख।

विंध्याचल, सतपुड़ा, अरावली, पर्वत शान बढ़ाते हैं,
नीलगिरि के शांत शिखर भी माँ का रूप सजाते हैं।

खेतों में लहराती फसलें, वन में कोयल गाती है,
मेहनत, त्याग और प्रेम की गाथा हर धरती दोहराती है।

ऋषियों की यह पावन भूमि, वीरों की अमर कहानी है,
ज्ञान, धर्म, विज्ञान, कला की इसने जग में ज्योति जलाई है।

माँ, तेरी माटी का कण-कण हम सबको प्यारा लगता है,
तेरे आँचल में ही सारा जीवन सुंदर, न्यारा लगता है।

आओ मिलकर वचन करें हम, मान तेरा बढ़ाएँगे,
एक रहें, नेक रहें, और भारत का गौरव गाएँगे।

- परिक्षीत जाधव
कॉम्प्युटर इंजिनीअरिंग,
प्रथम वर्ष, बी.टेक

पता नहीं हम कब बड़े हो गए

पता नहीं हम कब बड़े हो गए।
उम्मीदों के लिए भागते-भागते
खाब पीछे रह गए।
वो बैट और बॉल कहीं कोने में
पड़े रह गए।

बहुत कुछ पाने के लिए
अपनों से दूर हो गए।
पता नहीं हम कब बड़े हो गए।
अब कुछ पाने के लिए
ज़िद करना छोड़ दिए,
गैरों को भी जैसे
अपना ही बना लिए।
वो बचपना कहीं दूर
जाकर छोड़ दिए।

पता नहीं हम कब बड़े हो गए।
थोड़ी उम्मीद और थोड़ी यादों से
अरमान सजाए,
कहीं अपनापन तो कहीं
धोखा खाए।

इन सबसे जूझते हुए
अनुभव के पाठ सजा लिए।
पता नहीं हम कब बड़े हो गए।

- सिद्धांत संजय म्हैशले
कॉम्प्युटर सायन्स इंजिनिअरिंग
प्रथम वर्ष, बी.टेक

ऐ ज़िंदगी, मैं हार नहीं मानूँगा

ऐ ज़िंदगी, तू चाहे जितनी बार गिरा ले,
मैं हार नहीं मानूँगा।

हर मुश्किल घड़ी को लाँघने की ताकत है,
वक्त को काबू में करने की ज़ुर्त है।

पौधों से पेड़ तक के सफ़र का हौसला देना,
मुझे भी वो सफ़र जीने का तुम फ़ासला देना।

पानी के बहाव-सी तुम तरंगें देना,
उसी प्रवाह में बहने की तुम उमंग देना।

जुगनुओं की रोशनी सा आलोकित करना,
दूसरों का तमस मिटा सकूँ, ऐसी आभा देना।

अँधेरा चाहे सब ढक ले, मेरा उन्माद नहीं ढक पाएगा,
बुरे पल की आँधी को डुबोकर, सूरज हर बार लौटकर आएगा।

कमला चाहें कोषावस्था में क्यूँ ना जाए, वह हार नहीं होती है,
कोष से तितली तक के ताजा जन्म लेनेकी शुरुआत होती है।

राख में दबी चिंगारी-सा मैं फिर भड़कूँगा,
ऐ ज़िंदगी, मैं हार नहीं मानूँगा।

- राधिका भाले

इलेक्ट्रॉनिक्स अँड टेलिकम्युनिकेशन
प्रथम वर्ष, बी.टेक

सोशल मीडिया: पहचान की तलाश

आजकल हम एक चेहरा दिखाते हैं,
मैं कौन हूँ ये सबको बताते हैं।
हम कितने खुश हैं, ये दुनिया को जताते हैं,
और अपनी मुस्कान से सबको यकीन दिलाते हैं।
लाइक्स की गिनती बढ़ती जाती है,
कमेंट्स की भीड़ लग जाती है,
और अगर ये थोड़े कम हो जाएँ—
तो मन की खुशी भी थम जाती है।
तब खुद से सवाल करती हूँ एक —
क्या यही मेरी पहचान है?
एक पोस्ट, एक तस्वीर,
या बस स्क्रीन पर दिखती मुस्कान है?
स्टोरी, प्रोफाइल और पोस्ट के बीच
जिंदगी भी कहीं चलती है,
पर इस आभासी दुनिया में
कभी-कभी असली पहचान भी खो जाती है।
शायद इसी भागदौड़ में
हम खुद से दूर हो जाते हैं,
दुनिया को खुश दिखाने में
अपने एहसास छुपा लेते हैं।
पर जब रात की खामोशी में
फोन की स्क्रीन बुझ जाती है,
तब दिल की सच्ची आवाज़
धीरे से सुनाई आती है।
वो पूछती है मुझसे—
भीड़ में इतना क्यों खो जाती हो?
दुनिया को दिखाने की चाह में
खुद से ही क्यों दूर हो जाती हो?
मैं यह नहीं कहती

कि सोशल मीडिया गलत ही है—
कई लोग यहीं अपनी पहचान बना रहे
हैं,
अपने सपनों को उड़ान दे रहे हैं।
पर बस इतना डर रहता है—
कहीं इस आभासी पहचान के पीछे
हम अपनी असली पहचान
भूल न जाएँ।
इसलिए अब खुद से कहती हूँ—
खुद को इतना मत उलझा लेना
कि खुद से मिलना ही भूल जाओ।
सोशल मीडिया एक रास्ता है,
मंजिल नहीं—
पहचान बनाने का ज़रिया है,
पर हमारी असली पहचान नहीं।

- आकांक्षा जाधव

कॉम्प्युटर सायन्स इंजिनिअरिंग-AI
तृतीय वर्ष, बी.ई

माँ: ममता की छाँव

रोज़ पहला कॉल
माँ को जाता है,
चाहे दुनिया रुख बदल दे,
उसका प्यार तो ठीक वैसा ही रहता है।

मैं हूँ नाकाम या हार रही हो मेरी पहचान,
वो फिर भी रोज़ इंतज़ार करती है।
गरम रोटी खिलाकर मुझे तो वो बस
यूँ ही खुश रहती है।

फिर दो मिनट बाद
अपनी टीम बनाने फिर आ जाती है।
मेरी हैसियत और क्या है?
माँ के त्याग पे हम ज़िंदा हैं।

मेरी और किसी को परवाह है?
उसके अलावा तो बाकी सब बस दिखावा है।

इसलिए कहती हूँ, ये सच है कि—

चाहे दुनिया रुख बदल दे,
माँ और मेरे बीच खुदा भी कहाँ है,
कि माँ और मेरे बीच तो खुदा भी कहाँ...

- श्रावणी नांगरे
कंप्यूटर इंजीनियरिंग,
प्रथम वर्ष, बी.टेक.

मातृभूमि का रक्षक

सीमा पर जो खड़ा हुआ है, वह भारत की शान है,
उसके साहस से ही सुरक्षित अपना हिंदुस्तान है।

धूप कड़ी हो, ठंड कड़ी हो, या हो काली रात,
देश की रक्षा में रहता वह, लेकर हिम्मत साथ।

माँ के आँचल से दूर रहकर, घर का प्यार भुलाता है,
मिट्टी की खातिर अपने दिल को हर पल समझाता है।

गोलियों की बारिश में भी, कदम नहीं डगमगाते,
देशभक्ति के सच्चे दीपक, आँधी में भी जल जाते।

हम चैनों से सोते हैं जब, वह सीमा पर जागता,
अपने प्राणों की परवाह बिन, हर संकट को भागता।

उसके त्याग के आगे फीका, हर सम्मान, हर ताज,
उसके कारण ऊँचा रहता, अपने भारत का राज।

आओ मिलकर शीश झुकाएँ, ऐसे वीर जवान को,
जिसने जीवन अर्पण कर डाला, अपने हिंदुस्तान को।

- विवेक नखाते

प्रथम वर्ष

कंप्यूटर इंजीनियरिंग, बी.टेक

बारिश की कहानी

बादल आए चुपके से आसमान में,
जैसे कोई सपना हो जहान में।

हवा ने धीमे से गीत सुनाया,
धरती ने खुश होकर मुस्कुराया।

पहली बूंद जब मिट्टी को छू जाती है,
खुशबू हर दिशा में फैल जाती है।

पेड़ झूमते हैं जैसे नाच रहे हों,
पंछी भी मधुर गीत गा रहे हों।

बच्चे कागज़ की नाव बहाते हैं,
बारिश में हंसते और गाते हैं।

हर बूंद जैसे जीवन का संगीत है,
प्रकृति का सबसे प्यारा गीत है।

बारिश सिखाती है हमें यही बात,
खुशियां छोटी हों तो भी होती हैं खास।

- प्रतीक्षा कोकणे
कॉम्प्युटर इंजिनियरिंग,
प्रथम वर्ष, बी.टेक

उसकी उड़ान

वो आँधियों में भी मुस्कराकर चलना जानती है,
हर मुश्किल से लड़कर खुद को पहचानती है।
उसकी आँखों में सपनों का उजाला रहता है,
उसका हौसला हर अंधेरे को हरता है।

न कोई दीवार उसे रोक पाती है,
न कोई आवाज़ उसे झुका पाती है।
वो अपने कदमों से रास्ते बनाती है,
गिरकर भी हर बार फिर उठ जाती है।

उसकी चुप्पी में भी ताकत छुपी होती है,
उसकी मुस्कान में पूरी दुनिया बसती है।
वो बेटी है, बहन है, माँ का रूप भी,
हर रिश्ते में उसकी ममता सच्ची होती है।

उसे उड़ने दो खुले आसमान में,
उसके सपनों को चमकने दो जहान में।
जब एक औरत आगे बढ़ जाती है,
तो पूरी दुनिया रोशनी से भर जाती है।

- अमन शेख

इलेक्ट्रॉनिक्स अँड कॉम्प्युटर इंजिनिअरिंग
प्रथम वर्ष बी.टेक

भीड़ में अकेला

जब सब से बातें चलती हैं,
लगते सारे अपने से हैं,

पर नहीं कोई किसी का,
आखिर में बचता इंसान अकेला ही है...

हँसते हुए चेहरे मिलते हैं,
दिल के ज़बात छुप जाते हैं,

हर कोई अपनी दुनिया में गुम है,
बस यादें ही साथ रह जाती हैं...

दोस्तों का मेला सा लगता है,
फिर भी दिल अकेला सा लगता है,

सबके बीच भी तन्हा हो जाता हूँ,
खुद से ही बातें करता जाता हूँ...

शायद यही ज़िंदगी का सफर है,
जो मिलता है वो बस एक पल का असर है,

आखिर में खुद ही सहारा बनता हूँ,
खुद से ही मैं दिल लगाता हूँ..

- रेवनसिद्ध चाबुकस्वार,
प्रथम वर्ष,एमसीए

जुगनू की रोशनी

अंधेरी रात में छोटा सा जुगनू चमकता है,
जैसे उम्मीद का दिया दमकता है।

भले ही छोटा सा उसका उजाला हो,
पर अंधेरे से लड़ने का हौसला रखता है।

रात जितनी गहरी होती जाती है,
जुगनू की चमक उतनी बढ़ जाती है।

वह सिखाता है हर इंसान को,
छोटी कोशिश भी बड़ी बन जाती है।

अगर दिल में उम्मीद की लौ हो,
तो रास्ता खुद ही रोशन हो जाता है।

जो अंधेरे से घबराते नहीं,
उनका हर सपना सच हो जाता है।

जुगनू कहता है बस इतना सा,
छोटी रोशनी भी दुनिया बदल सकती है।

- वेदांत जाधव
इलेक्ट्रॉनिक्स अँड टेलिकम्युनिकेशन,
प्रथम वर्ष, बी.टेक

रतन टाटा: सादगी, साहस और सपनों से बना एक महान व्यक्तित्व

भारत के औद्योगिक इतिहास में कुछ नाम केवल व्यवसाय की सफलता के कारण नहीं, बल्कि अपने मूल्यों और मानवीय दृष्टिकोण के कारण भी अमर हो जाते हैं। रतन टाटा ऐसा ही एक नाम है। वे केवल एक सफल उद्योगपति नहीं, बल्कि एक ऐसे नेता हैं जिनकी सोच में व्यवसाय के साथ-साथ समाज के प्रति जिम्मेदारी भी शामिल है। अक्सर कहा जाता है, “सच्चा नेता वही होता है जो सफलता के साथ विनम्रता भी बनाए रखे।” रतन टाटा इस विचार का जीवंत उदाहरण हैं। रतन टाटा का जन्म 28 दिसंबर 1937 को मुंबई में हुआ। वे भारत के प्रतिष्ठित ‘टाटा परिवार’ से संबंध रखते हैं, जिसने देश के औद्योगिक विकास में महत्वपूर्ण योगदान दिया है। बचपन से ही उन्होंने अनुशासन, मेहनत और जिम्मेदारी जैसे मूल्यों को अपने जीवन का हिस्सा बनाया। उनकी शिक्षा भी उतनी ही प्रभावशाली रही। उन्होंने अमेरिका के कॉर्नेल विश्वविद्यालय से वास्तुकला और संरचनात्मक इंजीनियरिंग की पढ़ाई की और बाद में हार्वर्ड बिज़नेस स्कूल से प्रबंधन का प्रशिक्षण प्राप्त किया।

लेकिन रतन टाटा की असली पहचान उनकी डिग्रियों से नहीं, बल्कि उनके काम और नेतृत्व से बनी। उन्होंने अपने करियर की शुरुआत टाटा समूह में एक साधारण कर्मचारी की तरह की। वे कारखानों में काम करते थे, कर्मचारियों के साथ रहते थे और व्यवसाय की बारीकियों को नज़दीक से समझते थे। यही अनुभव आगे चलकर उनके नेतृत्व की सबसे बड़ी ताकत बना। सन् 1991 में जब रतन टाटा टाटा समूह के अध्यक्ष बने, तब भारत आर्थिक बदलाव के दौर से गुजर रहा था। यह एक चुनौतीपूर्ण समय था, लेकिन रतन टाटा ने इसे एक अवसर में बदल दिया। उन्होंने टाटा समूह को वैश्विक स्तर पर पहचान दिलाने के लिए कई साहसिक निर्णय लिए। उनके नेतृत्व में टाटा मोटर्स ने ‘टाटा इंडिका’ जैसी पहली स्वदेशी कार बनाई। बाद में ‘टाटा नैनो’ को दुनिया की सबसे सस्ती कार के रूप में प्रस्तुत किया गया, जिसका उद्देश्य आम भारतीय परिवार के लिए कार का सपना साकार करना था।

रतन टाटा की दूरदर्शिता का एक और उदाहरण तब देखने को मिला जब टाटा समूह ने ‘जगुआर’ और ‘लैंड रोवर’ जैसी अंतरराष्ट्रीय कंपनियों का अधिग्रहण किया। यह केवल एक व्यापारिक निर्णय नहीं था, बल्कि यह उस आत्मविश्वास का प्रतीक था जो उन्होंने भारतीय उद्योग को दिया। उस समय कई लोगों ने इस कदम पर सवाल उठाए, लेकिन समय के साथ यह निर्णय सफल साबित हुआ। हालाँकि रतन टाटा की महानता केवल व्यापारिक उपलब्धियों तक सीमित नहीं है। वे अपनी सादगी और समाज सेवा के लिए भी उतने ही प्रसिद्ध हैं। टाटा ट्रस्ट्स के माध्यम से शिक्षा, स्वास्थ्य और ग्रामीण विकास के क्षेत्र में अनेक कार्य किए गए हैं। उनका मानना है कि “व्यवसाय का उद्देश्य केवल लाभ कमाना नहीं, बल्कि समाज को बेहतर बनाना भी है।” आज के युवा भी रतन टाटा को एक प्रेरणास्रोत के रूप में देखते हैं। वे नई सोच, नवाचार और स्टार्टअप्स का हमेशा समर्थन करते रहे हैं। उन्होंने कई युवा उद्यमियों को प्रोत्साहित किया और नई तकनीकों में निवेश किया। उनकी यह सोच युवाओं को यह संदेश देती है कि सपने देखने के साथ-साथ उन्हें पूरा करने का साहस भी होना चाहिए।

रतन टाटा का जीवन हमें यह सिखाता है कि सफलता केवल धन या पद से नहीं मापी जाती। असली सफलता वह है जिसमें इंसान अपने मूल्यों को बनाए रखते हुए समाज के लिए भी कुछ अच्छा कर सके। उनकी विनम्रता, दूरदर्शिता और मानवीयता उन्हें एक महान नेता बनाती है। अंत में यही कहा जा सकता है कि रतन टाटा केवल एक ‘बिज़नेस टायकून’ नहीं, बल्कि एक प्रेरणादायक व्यक्तित्व हैं। उनका जीवन हमें यह विश्वास दिलाता है कि अगर सपने बड़े हों, मेहनत सच्ची हो और दिल में समाज के लिए सम्मान हो, तो सफलता निश्चित ही मिलती है। और शायद इसी कारण लोग आज भी गर्व से कहते हैं—

“रतन टाटा केवल एक नाम नहीं, बल्कि विश्वास, प्रेरणा और भारतीय आत्मसम्मान का प्रतीक हैं।”

- विवेक नखाते
कॉम्प्युटर इंजिनीअरिंग
प्रथम वर्ष, बी.टेक

प्राचीन जीवन की शांति, आधुनिक युग की क्रांति

आज का युग विज्ञान और तकनीक का युग माना जाता है। मोबाइल फोन, इंटरनेट, कंप्यूटर, रोबोट और कृत्रिम बुद्धिमत्ता (AI) जैसी तकनीकों ने मानव जीवन को बहुत आसान बना दिया है। आज हम घर बैठे कई काम कर सकते हैं, दुनिया के किसी भी कोने में बैठे व्यक्ति से तुरंत बात कर सकते हैं और कुछ ही सेकंड में बहुत सारी जानकारी प्राप्त कर सकते हैं। लेकिन इन सभी सुविधाओं के बावजूद कई लोग मानते हैं कि प्राचीन समय आज के तकनीकी युग से कई मामलों में बेहतर था। उस समय लोगों का जीवन अधिक सरल, शांत और प्राकृतिक था।

प्राचीन समय में लोग प्रकृति के बहुत करीब रहते थे। उनके जीवन में प्रकृति का बहुत बड़ा महत्व था। वे शुद्ध हवा में सांस लेते थे, साफ पानी पीते थे और प्राकृतिक भोजन करते थे। खेतों में उगाए गए अनाज, ताजे फल और सब्जियां उनके भोजन का मुख्य हिस्सा होते थे। उस समय खाने में मिलावट बहुत कम होती थी और रासायनिक पदार्थों का उपयोग भी कम होता था। इसलिए लोग अधिक स्वस्थ रहते थे और उनकी आयु भी लंबी होती थी। आज के समय में तकनीक के कारण 'फास्ट फूड', 'पैकेट वाले खाद्य पदार्थ' और रासायनिक खेती बढ़ गई है, जिससे कई प्रकार की बीमारियाँ बढ़ रही हैं। प्राचीन समय में लोगों का जीवन बहुत सादा और संतुलित होता था। वे प्रकृति के नियमों के अनुसार जीवन जीते थे। लोग सुबह जल्दी उठते थे, योग और व्यायाम करते थे तथा दिनभर मेहनत करते थे। शारीरिक श्रम उनके जीवन का महत्वपूर्ण हिस्सा था, जिससे उनका शरीर मजबूत और स्वस्थ रहता था। आज की तकनीक ने लोगों के काम को आसान बना दिया है, लेकिन इसके कारण शारीरिक गतिविधियाँ कम हो गई हैं। लोग अधिक समय 'मोबाइल', 'कंप्यूटर' और 'टीवी' के सामने बिताते हैं, जिससे स्वास्थ्य संबंधी समस्याएँ बढ़ रही हैं।

प्राचीन समय में परिवार और समाज का बहुत महत्व था। उस समय 'संयुक्त परिवार प्रणाली' प्रचलित थी। परिवार के सभी सदस्य एक साथ रहते थे और एक-दूसरे का सहयोग करते थे। बड़े-बुजुर्गों का सम्मान किया जाता था और उनके अनुभवों से नई पीढ़ी बहुत कुछ सीखती थी। परिवार के सदस्य एक-दूसरे के सुख-दुख में साथ रहते थे, जिससे आपसी प्रेम और समझ बढ़ती थी। आज के समय में तकनीक और व्यस्त जीवन के कारण संयुक्त परिवार कम हो गए हैं और कई लोग अकेले रहने लगे हैं।

प्राचीन शिक्षा प्रणाली भी बहुत प्रभावशाली थी। उस समय 'गुरुकुल व्यवस्था' होती थी, जहाँ विद्यार्थी अपने गुरु के साथ रहकर शिक्षा प्राप्त करते थे। वहाँ विद्यार्थियों को केवल किताबों की शिक्षा ही नहीं दी जाती थी, बल्कि जीवन जीने की कला, अनुशासन, नैतिकता और समाज के प्रति कर्तव्य भी सिखाए जाते थे। इससे उनका संपूर्ण विकास होता था। आज की शिक्षा में तकनीक का बहुत उपयोग हो रहा है, लेकिन कई बार नैतिक मूल्यों और संस्कारों पर कम ध्यान दिया जाता है।

प्राचीन समय में पर्यावरण भी बहुत स्वच्छ और संतुलित था। उस समय जंगल अधिक थे, नदियाँ साफ थीं और हवा में प्रदूषण बहुत कम था। लोग प्रकृति का सम्मान करते थे और उसके संरक्षण पर ध्यान देते थे। आज के समय में उद्योगों, वाहनों और तकनीकी विकास के कारण प्रदूषण तेजी से बढ़ रहा है। इससे पर्यावरण को नुकसान हो रहा है और 'जलवायु परिवर्तन' जैसी समस्याएँ सामने आ रही हैं। प्राचीन समय में लोगों का जीवन अधिक शांत और तनावमुक्त होता था। लोग सीमित संसाधनों में संतुष्ट रहते थे और उनके जीवन में प्रतिस्पर्धा कम होती थी। आज के समय में तकनीक ने सुविधाएँ तो बढ़ा दी हैं, लेकिन साथ ही जीवन में तनाव और प्रतिस्पर्धा भी बढ़ गई है। लोग अधिक व्यस्त हो गए हैं और मानसिक शांति कम हो गई है। हालांकि, यह भी सच है कि आधुनिक तकनीक के कई फायदे हैं। चिकित्सा के क्षेत्र में तकनीक ने बहुत प्रगति की है, जिससे कई गंभीर बीमारियों का इलाज संभव हो गया है। संचार के साधन तेज हो गए हैं और शिक्षा, व्यापार तथा परिवहन के क्षेत्र में भी तकनीक का बड़ा योगदान है। तकनीक ने दुनिया को बहुत छोटा बना दिया है और लोगों के लिए कई नए अवसर पैदा किए हैं।

इसलिए यह कहना सही होगा कि प्राचीन समय की सादगी, अनुशासन और प्रकृति के प्रति सम्मान हमें बहुत कुछ सिखाते हैं। वहीं आधुनिक तकनीक हमें सुविधा, ज्ञान और प्रगति प्रदान करती है। यदि हम प्राचीन समय की अच्छी परंपराओं को बनाए रखते हुए आधुनिक तकनीक का सही और संतुलित उपयोग करें, तो हमारा जीवन अधिक सुखद और सफल बन सकता है। अंत में कहा जा सकता है कि प्राचीन समय हमें सरल और संतुलित जीवन जीने की प्रेरणा देता है, जबकि आधुनिक तकनीक हमें नई संभावनाएँ और सुविधाएँ प्रदान करती है। दोनों के अच्छे गुणों को अपनाकर ही हम एक बेहतर और संतुलित समाज का निर्माण कर सकते हैं।

- भक्ती खेडकर
कॉम्प्यूटर इंजिनिअरिंग,
प्रथम वर्ष, बी.टेक

ऑपरेशन विजय : दिसंबर 1961

सरदार वल्लभभाई पटेल के निधन के बाद भी एक अखंड भारत का उनका सपना देश की आत्मा में जीवित रहा। यह विचार हर भारतीय के दिल में गूंजता रहा कि भारत की कोई भी भूमि विदेशी शासन के अधीन नहीं रहनी चाहिए। इसी संकल्प और राष्ट्रभक्ति की भावना ने आगे चलकर ऑपरेशन विजय (1961) को जन्म दिया, जब भारत ने गोवा, दमन और दीव को मुक्त कराया। ऐसा लगा मानो सरदार पटेल की लौह इच्छाशक्ति आज भी राष्ट्र का मार्गदर्शन कर रही हो।

ऑपरेशन विजय (1961) दिसंबर 1961 में भारत द्वारा किया गया एक सैन्य अभियान था, जिसका उद्देश्य गोवा, दमन और दीव में पुर्तगाली औपनिवेशिक शासन को समाप्त करना था। पुर्तगाल ने लगभग 450 वर्षों तक इन क्षेत्रों पर शासन किया था और 1947 में भारत की स्वतंत्रता के बाद भी इन्हें भारत को सौंपने से इंकार कर दिया। कई वर्षों तक कूटनीतिक प्रयासों के असफल रहने के बाद, जवाहरलाल नेहरू के नेतृत्व में भारतीय सरकार ने इन क्षेत्रों को भारतीय संघ में शामिल करने के लिए सैन्य कार्रवाई करने का निर्णय लिया।

यह अभियान 18 दिसंबर 1961 को शुरू हुआ, जिसमें भारतीय थल सेना, भारतीय नौसेना और भारतीय वायु सेना के संयुक्त प्रयास शामिल थे। भारतीय सेनाएँ तेजी से गोवा और आसपास के क्षेत्रों में आगे बढ़ीं और उन्हें पुर्तगाली सैनिकों से सीमित प्रतिरोध का सामना करना पड़ा। पुर्तगाली सेना का नेतृत्व मैनुएल एंटोनियो वसालो ए सिल्वा कर रहे थे। लगभग 36 घंटे के भीतर ही पुर्तगाली प्रशासन ने आत्मसमर्पण कर दिया और भारतीय सेनाओं ने पूरे क्षेत्र पर नियंत्रण प्राप्त कर लिया।

ऑपरेशन विजय के परिणामस्वरूप गोवा, दमन और दीव पुर्तगाली शासन से मुक्त हो गए और 19 दिसंबर 1961 को भारत का हिस्सा बन गए। इन क्षेत्रों को प्रारंभ में एक केंद्र शासित प्रदेश के रूप में प्रशासित किया गया, और बाद में 1987 में गोवा को भारत का एक अलग राज्य बना दिया गया। ऑपरेशन विजय को भारत के स्वतंत्रता के बाद के इतिहास की एक महत्वपूर्ण घटना माना जाता है, क्योंकि इसने भारतीय मुख्य भूमि से यूरोपीय औपनिवेशिक शासन को पूरी तरह समाप्त कर दिया और भारत की क्षेत्रीय एकता को मजबूत किया।

- प्रा. प्रेमकुमार कोल्ले
एचओडी, प्रथम वर्ष बी.टेक

सरदार वल्लभभाई पटेल और भारत का एकीकरण (1947 के बाद)

1947 में भारत की स्वतंत्रता के बाद, देश 553 रियासतों में विखंडित होने के कगार पर था। ऐसे नाजुक समय में, सरदार वल्लभभाई पटेल ने अटूट साहस और देशभक्ति के साथ भारत को एकजुट करने का संकल्प लिया। उनके शब्द थे, "आज भी हर भारतीय के दिल में देशभक्ति जगा दी है" - "हर भारतीय को यह भूल जाना चाहिए कि वह राजपूत है, सिख है या जाट है; उसे याद रखना चाहिए कि वह भारतीय है।"

भारत के पहले गृह और रियासत मंत्री (उप प्रधानमंत्री) के रूप में कार्य करते हुए, सरदार वल्लभभाई पटेल ने 1947 और 1950 के बीच रियासतों के एकीकरण का नेतृत्व किया। उस वक्त 553 रियासतें थीं। उन्होंने एकीकरण के कानूनी और प्रशासनिक ढाँचे को लागू करने के लिए रियासती विभाग की स्थापना की और वी. पी. मेनन को सचिव नियुक्त किया। पटेल ने 'विलय पत्र' का उपयोग किया, जो एक कानूनी अनुबंध था, जिसके माध्यम से राजाओं ने विदेश मामले, रक्षा और संचार का नियंत्रण भारत सरकार को सौंप दिया। राजाओं की सहमति सुनिश्चित करने के लिए उन्होंने 'राजभत्ता' प्रणाली लागू की, जिसके तहत पूर्व शासकों को उनकी संप्रभु शक्तियों के पूर्ण समर्पण के बदले वार्षिक कर-मुक्त भुगतान और उपाधियाँ प्रदान की गईं।

जिन राज्यों ने राजनयिक शर्तों को मानने से इनकार कर दिया, पटेल ने वहां सीधी कार्रवाई की। उन्होंने सितंबर 1948 में 'ऑपरेशन पोलो' को अधिकृत किया, जो एक पांच दिवसीय सैन्य कार्रवाई थी जिसने निजाम द्वारा स्वतंत्रता बनाए रखने के प्रयास के बाद हैदराबाद के एकीकरण को मजबूर कर दिया। जूनागढ़ में, नवाब के पाकिस्तान भाग जाने के बाद, पटेल ने फरवरी 1948 में जनमत संग्रह कराया, जिसमें 99% जनता ने भारत में शामिल होने के पक्ष में मतदान किया। उन्होंने जोधपुर और भोपाल के शासकों के साथ बातचीत करके सीमाओं को और सुरक्षित किया, जो शुरू में पाकिस्तान के साथ गुप्त वार्ता कर रहे थे, और उन्हें 15 अगस्त की समय सीमा से पहले विलय दस्तावेजों पर हस्ताक्षर करने के लिए राजी किया।

प्रशासनिक रूप से, पटेल ने आर्थिक और राजनीतिक स्थिरता सुनिश्चित करने के लिए छोटी और गैर-व्यवहार्य रियासतों को बड़े क्षेत्रीय ब्लॉकों में एकीकृत किया। इसमें सौराष्ट्र, मध्य भारत और पटियाला एवं पूर्वी पंजाब राज्य संघ (PEPSU) जैसे संघों का निर्माण शामिल था। मई 1949 तक, उन्होंने इन संघों से नए अनुबंध प्राप्त किए जिससे भारतीय संघ में उनका पूर्ण विलय अंतिम रूप से सुनिश्चित हो गया और उनकी अलग पहचान समाप्त हो गई। यह प्रक्रिया 1950 के संविधान के साथ पूरी हुई, जिसने इन एकीकृत क्षेत्रों को आधिकारिक रूप से 'भाग-B' राज्यों के रूप में वर्गीकृत किया और उन्हें देश के बाकी हिस्सों के समान कानूनी और लोकतांत्रिक ढाँचे के तहत लाया।

- पूर्व गवळी,
मेकॅनिकल इंजिनिअरिंग,
प्रथम वर्ष, बी.टेक

साहित्य और समाज

क्या लेख आज भी समाज का आईना है साहित्य वह जादुई दर्पण अभी भी उतना ही ताकतवर है जितना पहले था? इस रोचक निबंध में हम साहित्य को प्राचीन काल से लेकर भविष्य तक की यात्रा पर ले चलेंगे तक्षशिला और नालंदा जैसे विश्वविद्यालयों की शानदार कहानियों के साथ। तैयार हैं इस साहित्यिक सैर के लिए? प्राचीन काल: ऋग्वेद से तक्षशिला का स्वर्णिम युगसाहित्य का सूरज उगा प्राचीन भारत में। ऋग्वेद विश्व की सबसे पुरानी लिखित रचना - समाज का जीवंत चित्रण है। यज्ञों की भव्यता, परिवारों की गर्मजोशी, प्रकृति पूजा और राजा-प्रजा का प्यार - ये ३५०० साल पुराने श्लोक आज भी गूंजते हैं जैसे कोई पुराना दोस्त दिल की बात कह रहा हो। फिर आया तक्षशिला विश्वविद्यालय (७०० ई.पू. ५०० ई.) प्राचीन दुनिया का हार्वर्ड! गंधार में बसे इस विश्वविद्यालय में १०,५०० छात्र और २००० गुरु थे। यहाँ चाणक्य ने अर्थशास्त्र लिखा, पाणिनि ने संस्कृत व्याकरण को व्यवस्थित किया, जिवक ने चिकित्सा सिखाई। तक्षशिला सिर्फ पढ़ाई का केंद्र नहीं, साहित्य का खजाना था। यहाँ वेदों की व्याख्या, महाकाव्यों की रचना और दर्शनशास्त्र की बहस होती थी। चाणक्य का नीतिशास्त्र आज भी नेताओं को सिखाता है।

तक्षशिला साबित करता है - साहित्य समाज को सिर्फ आईना नहीं, रोशनी भी देता है। हूण आक्रमण (५०० ई.) में यह नष्ट हुआ, लेकिन इसका ज्ञान नालंदा ले गया। रामायण-महाभारत ने प्राचीन समाज को जीवंत किया। राम का त्याग, अर्जुन का संशय ये पात्र आज भी हमारी कहानियों में बस्ते हैं। मध्यकाल: अलाउद्दीन का आग्नेय हमला और नालंदा का उदयमध्यकाल में साहित्य का सबसे डरावना अध्याय लिखा अलाउद्दीन खिलजी के भाई ने। १२९० में नागौर (राजस्थान) पर हमले में हजारों पांडुलिपियाँ जलाई गईं! संस्कृत ग्रंथ, ज्योतिष पुस्तकें, साहित्य के नगीने आग में समा गए।

विद्वान रोते रहे, लेकिन साहित्य ने हार नहीं मानी। गुरु-शिष्य परंपरा से ये रचनाएँ जीवित रहीं। तुलसीदास ने रामचरितमानस लिखा, सूरदास ने सूरसागर रचा। भक्ति काल ने साहित्य को जन-जन तक पहुँचाया। कबीर के दोहे "माला फेरत जुग भया, फिरा न मन का फेर" पाखंड पर तंज कसते हैं। मीरा का भक्ति गान, तुलसी का राम भक्ति - साहित्य ने समाज को एक किया। इसी समय उभरा नालंदा विश्वविद्यालय (5वीं-12वीं सदी) - विश्व का पहला आपदा प्रतिरोधी साहित्य केंद्र! बिहार के इस विश्वविद्यालय में 9 मिलियन पांडुलिपियाँ थीं। चीनी यात्री ह्वेनसांग ने लिखा "हर कक्ष में विद्वान बहस कर रहे थे।" नालंदा ने महायान बौद्ध ग्रंथ, अरस्तू के अनुवाद और अंकगणित सिखाया। यहाँ धार्मिक सहिष्णुता का साहित्य फला। बख्तियार खिलजी ने ११९३ में इसे आग लगाई, लेकिन तिब्बत तक ज्ञान पहुँच चुका था।

नालंदा साबित करता है - साहित्य आग में भी अटल रहता है। आधुनिक काल: प्रेमचंद से डिजिटल क्रांतिप्रेमचंद का युग आया तो साहित्य ने ब्रिटिश राज को ललकारा। 'कफन' में भूखे पिता-पुत्र कफन के पैसे पर चढ़ते हैं- आज भी किसानों का दर्द। प्रगतिशील साहित्य ने मजदूरों को जगाया। स्त्री विमर्श ने महिलाओं को आवाज दी। २०२६ का भारत चमकते मॉल, लेकिन अंदर बेरोजगारी (४०%), किसान संकट, महिला हिंसा। साहित्य कहाँ? हर तरफ ! डिजिटल साहित्य ने धमाल मचा दिया। वेब सीरीज़ 'पंचायत' हँसाती है, गांव का सच दिखाती है। 'मिर्जापुर' अपराध का आईना। अमिताव घोष की 'गन आइलैंड' में बंगाल डूब रहा जलवायु चेतावनी। मीम्स छोटे बम हैं- "रोजगार दो भाई!" हँसाता है, सरकार को झकझोरता है। साहित्य की रुकावटें: फिर भी अटलबाजार ने साहित्य को बेचा - रोमांस बिकेगा, सच्चाई नहीं। फोन ने धैर्य चुराया। सेंसरशिप का साया। लेकिन साहित्य

चतुर है! ऑनलाइन प्लेटफॉर्म, ऑडियोबुक्स, टेलीग्राम कविताएँ साहित्य नया रूप ले चुका। साहित्य के चमत्कार: विश्व बदलने वाले किस्सेगांधीजी ने गीता से अहिंसा सीखी। प्रेमचंद ने जमींदारीहिलाई। #MeToo को कविताओं ने बल दिया। NSS लड़के कविता पढ़कर गांव गये। साहित्य चेन रिएक्शन पैदा करता है! आज के दर्द: साहित्य का जवाबयुवा बेरोजगारी: किताबें गुस्सा उगल

रहीमहिलाओं का संघर्ष: कविताएँ चीख रही किसान संकट: डायरियाँ रो रही जलवायु संकट: उपन्यास चेतावनी दे रहेमानसिक तनाव: आत्मकथाएँ राह दिखा रही वैश्विक साहित्य: सीमाएँ तोड़ता माग्रेट एटवुड ने दमन का चित्र खींचा। भारत में अनुवाद ने भाषाओं को जोड़ा। साहित्य विश्व नागरिक है। भविष्य: साहित्य का नया स्वप्न AI साहित्य लिखेगा, लेकिन इंसानी आँसू नहीं। वर्चुअल रियलिटी में रामायण, NFT कविताएँ, ब्लॉकचेन प्रकाशन। तक्षशिला नालंदा की भावना मेटावर्स में जीवित होगी। साहित्य को बचाने का रोडमैपस्कूलों में आधुनिक रचनाएँ डिजिटल लाइब्रेरी का जाललेखक फंड बनाएँ पाइरेसी पर रोकनालंदा 2.0 डिजिटल विश्वविद्यालय अंतिम संदेश: आईना संभालो ! साहित्य

आज भी समाज का चमकता दर्पण है। ऋग्वेद से रील्स तक, तक्षशिला से टिकटॉक तक - यह दिखाता है, हिलाता है, बदलता है। अलाउद्दीन की आग न जला पाई, AI भी नहीं जला पाएगा। एक किताब उठाओ। एक कविता लिखो। समाज को निहारो। तक्षशिला नालंदा हमें सिखाते हैं - साहित्य अमर है। इसे जियो, इसे फैलाओ। समाज तब चमकेगा जब उसका आईना साफ होगा!

- डॉ. आनंद दौलताबाद
एचओडी, प्रथम वर्ष बी.टेक

पढ़ाई, दोस्त और ज़िंदगी के बीच संतुलन

छात्र जीवन हमारे जीवन का एक बहुत ही महत्वपूर्ण और यादगार दौर होता है। इसी समय हम अपने भविष्य की नींव रखते हैं, नए दोस्त बनाते हैं और जीवन के कई नए अनुभव सीखते हैं। कॉलेज या स्कूल की पढ़ाई, दोस्तों के साथ बिताया समय और अपनी व्यक्तिगत ज़िंदगी—इन तीनों के बीच संतुलन बनाना हर छात्र के लिए एक बड़ी चुनौती हो सकती है। अगर इन तीनों को सही तरीके से संभाला जाए, तो छात्र जीवन न केवल सफल बल्कि खुशहाल भी बन सकता है।

सबसे पहले बात करते हैं पढ़ाई की। पढ़ाई हमारे जीवन का सबसे महत्वपूर्ण हिस्सा है क्योंकि यही हमारे भविष्य की दिशा तय करती है। एक छात्र के रूप में हमारी पहली ज़िम्मेदारी है कि हम अपनी पढ़ाई पर ध्यान दें और अपने लक्ष्यों को प्राप्त करने के लिए मेहनत करें। लेकिन इसका मतलब यह नहीं है कि हम पूरे दिन सिर्फ किताबों में ही डूबे रहें। लगातार पढ़ाई करने से मन थक जाता है और तनाव भी बढ़ सकता है। इसलिए पढ़ाई के साथ-साथ थोड़ा आराम और मनोरंजन भी ज़रूरी होता है।

दोस्ती भी छात्र जीवन का एक बहुत सुंदर और महत्वपूर्ण हिस्सा होती है। कॉलेज में बने दोस्त अक्सर जीवनभर हमारे साथ रहते हैं। दोस्तों के साथ हँसना, बातें करना, एक-दूसरे की मदद करना और मुश्किल समय में साथ खड़े रहना—ये सब अनुभव हमारे जीवन को और भी खास बना देते हैं। कई बार दोस्त हमें पढ़ाई में भी प्रेरित करते हैं और कठिन विषयों को समझने में मदद करते हैं। लेकिन यह भी ज़रूरी है कि दोस्ती के कारण हमारी पढ़ाई प्रभावित न हो। दोस्तों के साथ समय बिताना अच्छा है, लेकिन पढ़ाई की जिम्मेदारी को भूलना सही नहीं है। इसके साथ-साथ हमें अपनी व्यक्तिगत ज़िंदगी और मानसिक स्वास्थ्य का भी ध्यान रखना चाहिए। आजकल कई छात्र पढ़ाई के दबाव, प्रतियोगिता और भविष्य की चिंता के कारण तनाव महसूस करते हैं। ऐसे में अपने लिए थोड़ा समय निकालना बहुत ज़रूरी होता है। अपने शौक पूरे करना, संगीत सुनना, खेल खेलना या परिवार के साथ समय बिताना हमें मानसिक रूप से शांत और खुश रखता है।

पढ़ाई, दोस्ती और ज़िंदगी के बीच संतुलन बनाने का सबसे अच्छा तरीका है समय का सही प्रबंधन। अगर हम अपने दिन की सही योजना बनाते हैं, तो हम आसानी से इन सभी चीज़ों के लिए समय निकाल सकते हैं। उदाहरण के लिए, दिन के कुछ घंटे पढ़ाई के लिए तय करें, कुछ समय दोस्तों के साथ बिताएँ और थोड़ा समय अपने लिए रखें। इस तरह हम बिना तनाव के अपनी पढ़ाई भी कर पाएँगे और जीवन का आनंद भी ले पाएँगे। एक संतुलित जीवन हमें न केवल एक अच्छा छात्र बनाता है बल्कि एक बेहतर इंसान भी बनाता है। जब हम पढ़ाई में मेहनत करते हैं, दोस्तों के साथ खुशियाँ बाँटते हैं और अपनी ज़िंदगी को सकारात्मक तरीके से जीते हैं, तब हमारा व्यक्तित्व और भी मजबूत बनता है।

अंत में यही कहा जा सकता है कि छात्र जीवन में पढ़ाई, दोस्त और ज़िंदगी—तीनों का अपना-अपना महत्व है। अगर हम इन तीनों के बीच सही संतुलन बना लें, तो हमारा छात्र जीवन सफल, खुशहाल और यादगार बन सकता है। यही संतुलन हमें भविष्य की चुनौतियों का सामना करने के लिए भी तैयार करता है। अगर चाहो तो मैं इसे और भी मैगज़ीन जैसा बनाने के लिए हेडिंग, सब-हेडिंग, कोट्स और एक छोटा सा निष्कर्ष बॉक्स भी जोड़कर दे सकती हूँ, जिससे दो पेज में और भी प्रोफेशनल लगे।

सोशल मीडिया के दौर में भारतीय परंपराएँ

आज का समय डिजिटल क्रांति का समय है। इंटरनेट और स्मार्टफोन ने हमारे जीवन को पहले से कहीं अधिक तेज़, आसान और जुड़ा हुआ बना दिया है। विशेष रूप से सोशल मीडिया मंच जैसे इंस्टाग्राम, फेसबुक और यूट्यूब ने लोगों के सोचने, बातचीत करने और अपनी पहचान व्यक्त करने के तरीके को बदल दिया है। आज का युवा अपने विचार, अनुभव और जीवन के खास पलों को इन मंचों के माध्यम से दुनिया भर के लोगों के साथ साझा करता है। ऐसे में यह प्रश्न स्वाभाविक है कि सोशल मीडिया के इस आधुनिक दौर में भारतीय परंपराओं की क्या स्थिति है? क्या ये परंपराएँ कमजोर हो रही हैं या फिर उन्हें एक नया मंच और नई पहचान मिल रही है?

भारत प्राचीन काल से ही अपनी समृद्ध संस्कृति और परंपराओं के लिए जाना जाता रहा है। यहाँ की संस्कृति में विविधता और गहराई दोनों ही देखने को मिलती हैं। अलग-अलग भाषाएँ, वेशभूषा, भोजन, संगीत, कला और त्योहार भारत की पहचान हैं। इन परंपराओं का उद्देश्य केवल उत्सव मनाना ही नहीं होता, बल्कि समाज में एकता, प्रेम, सम्मान और पारिवारिक मूल्यों को बनाए रखना भी होता है। पहले इन परंपराओं को एक पीढ़ी से दूसरी पीढ़ी तक परिवार और समाज के माध्यम से आगे बढ़ाया जाता था। बच्चे अपने माता-पिता और दादा-दादी से त्योहारों की कहानियाँ सुनते थे, उनके महत्व को समझते थे और धीरे-धीरे उन परंपराओं को अपने जीवन का हिस्सा बना लेते थे।

लेकिन आज का समय बदल चुका है। अब जानकारी और अनुभव केवल परिवार या समाज तक सीमित नहीं हैं। सोशल मीडिया ने पूरी दुनिया को एक मंच पर ला दिया है। आज कोई भी व्यक्ति अपनी संस्कृति, विचार और परंपराओं को कुछ ही सेकंड में लाखों लोगों तक पहुँचा सकता है। इस दृष्टि से देखा जाए तो सोशल मीडिया भारतीय परंपराओं के लिए एक नया और प्रभावशाली माध्यम बन गया है। आज जब दीवाली, होली या नवरात्रि जैसे त्योहार आते हैं, तो उनका उत्साह केवल घरों और मंदिरों तक सीमित नहीं रहता, बल्कि सोशल मीडिया पर भी दिखाई देता है। लोग अपने घर की सजावट, रंगोली, पूजा और पारंपरिक पहनावे की तस्वीरें और वीडियो साझा करते हैं। त्योहारों के दौरान इंस्टाग्राम और फेसबुक पर रंग-बिरंगे पोस्ट और रील्स की भरमार दिखाई देती है। इससे न केवल लोगों में त्योहारों के प्रति उत्साह बढ़ता है, बल्कि दुनिया के अन्य देशों में रहने वाले लोग भी इन भारतीय परंपराओं से परिचित होते हैं। इस तरह सोशल मीडिया ने भारतीय संस्कृति को वैश्विक स्तर पर नई पहचान और लोकप्रियता दिलाई है।

सोशल मीडिया ने भारतीय पारंपरिक पहनावे को भी एक नई पहचान दी है। पहले जहाँ आधुनिक फैशन को अधिक महत्व दिया जाता था, वहीं अब कई युवा गर्व के साथ साड़ी, कुर्ता, लहंगा और पारंपरिक आभूषण पहनकर अपनी तस्वीरें और वीडियो साझा करते हैं। त्योहारों और विशेष अवसरों पर पारंपरिक कपड़े पहनना एक ट्रेंड बन गया है। इससे भारतीय संस्कृति और फैशन को एक नई लोकप्रियता मिली है। इसके अलावा, सोशल मीडिया ने भारतीय कला और शिल्प को भी एक नया मंच दिया है। कई कलाकार और कारीगर अपने काम को ऑनलाइन साझा करते हैं। लोक नृत्य, लोक संगीत, पेंटिंग, हस्तशिल्प और पारंपरिक कला के कई रूप सोशल मीडिया के माध्यम से लोगों तक पहुँच रहे हैं। इससे न केवल इन कलाओं का संरक्षण हो रहा है, बल्कि कलाकारों को भी पहचान और आर्थिक अवसर मिल रहे हैं। पहले जहाँ किसी कला...

- प्रा. प्रतीक्षा तनपुरे

प्रथम वर्ष बी.टेक

समाज का आईना

समाज को अक्सर एक आईने की तरह कहा जाता है। यह वह जगह है जहाँ हमारे विचार, व्यवहार, रिश्ते और सपने एक-दूसरे को प्रभावित करते हैं। जब हम इस आईने में झाँकते हैं, तो हमें सिर्फ दूसरों की तस्वीर नहीं दिखाई देती, बल्कि हमारा अपना चेहरा भी साफ नज़र आता है। लेकिन आज का समाज कई विरोधाभासों से भरा हुआ है—कहीं 'लोग क्या कहेंगे' का डर लोगों को बाँधकर रखता है, कहीं रिश्ते मोबाइल की स्क्रीन में सिमट गए हैं, और कहीं एक गरीब बच्चे का सपना और एक अमीर बच्चे की बोरियत जीवन के दो बिल्कुल अलग सच सामने लाते हैं।

समाज का दूसरा पहलू आज के डिजिटल युग में देखने को मिलता है। तकनीक ने हमारी ज़िंदगी को आसान बनाया है, लेकिन इसके साथ ही रिश्तों की प्रकृति भी बदल गई है। पहले परिवार और दोस्त आपस में बैठकर बातें करते थे, हँसी-मज़ाक करते थे और एक-दूसरे के सुख-दुख साझा करते थे। आज बहुत से रिश्ते मोबाइल फोन और सोशल मीडिया तक सीमित हो गए हैं। लोग घंटों फोन पर ऑनलाइन रहते हैं, लेकिन दिल की बातें करने के लिए शायद ही समय निकालते हैं। व्हाट्सएप पर 'हाय', 'हैलो' और 'कैसे हो' जैसे संदेश भेजना आसान है, लेकिन किसी के सामने बैठकर उसकी भावनाओं को समझना उतना आसान नहीं रह गया है। कई बार ऐसा भी होता है कि किसी व्यक्ति के फोन में सैकड़ों कॉन्टैक्ट होते हैं, दर्जनों ग्रुप होते हैं, लेकिन जब वह अकेला महसूस करता है, तो उसके पास सच में बात करने वाला कोई नहीं होता। इस तरह डिजिटल कनेक्शन बढ़ते जा रहे हैं, लेकिन भावनात्मक दूरी भी उतनी ही बढ़ रही है। रिश्ते मौजूद तो हैं, पर उनमें पहले जैसी गर्माहट और गहराई कम होती जा रही है।

समाज का एक और महत्वपूर्ण सच आर्थिक असमानता से जुड़ा हुआ है। एक तरफ गरीब बच्चे हैं, जिनकी आँखों में बड़े-बड़े सपने होते हैं। वे सीमित संसाधनों के बावजूद पढ़ना चाहते हैं, आगे बढ़ना चाहते हैं और अपने परिवार की स्थिति सुधारना चाहते हैं। कई बार ये बच्चे मुश्किल परिस्थितियों में भी हार नहीं मानते। उनके पास महंगे स्कूल, आधुनिक सुविधाएँ या आरामदायक जीवन नहीं होता, लेकिन उनके सपनों में एक अलग चमक होती है।

दूसरी तरफ कुछ ऐसे बच्चे भी होते हैं, जिनके पास लगभग हर सुविधा मौजूद होती है—अच्छे स्कूल, महंगे गैजेट्स, खिलौने और आरामदायक जीवन। लेकिन कभी-कभी इतनी सुविधाएँ होने के बावजूद उन्हें जीवन में उत्साह या उद्देश्य की कमी महसूस होती है। जो चीजें दूसरों के लिए सपना होती हैं, वे इनके लिए रोजमर्रा की सामान्य चीज बन जाती हैं। परिणाम यह होता है कि कई बार ये चीजों की असली कीमत और महत्व को उतना महसूस नहीं कर पाते।

यह विरोधाभास समाज के उस सच को सामने लाता है, जहाँ एक बच्चा अवसरों की तलाश में संघर्ष कर रहा है और दूसरा बच्चा अवसरों के बीच भी ऊब महसूस कर रहा है। यह स्थिति हमें सोचने पर मजबूर करती है कि समाज में संसाधनों और अवसरों का संतुलन कितना महत्वपूर्ण है।

इन तीनों पहलुओं—“लोग क्या कहेंगे” का डर, डिजिटल युग के बदलते रिश्ते, और आर्थिक असमानता—को अगर हम एक साथ देखें, तो हमें समाज का एक गहरा और सच्चा चित्र दिखाई देता है। यह चित्र हमें यह भी सिखाता है कि बदलाव की शुरुआत हमारे अपने व्यवहार से हो सकती है। अगर हम दूसरों के बारे में अनावश्यक टिप्पणी करने के बजाय उन्हें समझने की कोशिश करें, तो “लोग क्या कहेंगे” का डर धीरे-धीरे कम हो सकता है। अगर हम मोबाइल और सोशल मीडिया से थोड़ा समय निकालकर अपने परिवार और दोस्तों के साथ वास्तविक बातचीत करें, तो रिश्तों में फिर से गर्माहट आ सकती है। और अगर समाज में अवसरों को अधिक समान बनाने की दिशा में प्रयास किए जाएँ, तो गरीब बच्चों के सपनों को भी नई उड़ान मिल सकती है।

समाज का आईना हमें सिर्फ समस्याएँ ही नहीं दिखाता, बल्कि सुधार की संभावनाएँ भी दिखाता है। जब हम इस आईने में ईमानदारी से देखते हैं, तो हमें समझ में आता है कि समाज हम सब से मिलकर बनता है। इसलिए अगर हम अपने व्यवहार में थोड़ा बदलाव लाएँ—थोड़ी अधिक समझदारी, संवेदनशीलता और सहानुभूति दिखाएँ—तो समाज का यह आईना भी धीरे-धीरे और सुंदर दिखाई देने लगेगा। अंततः समाज का आईना हमें यह याद दिलाता है कि असली बदलाव बड़े भाषणों से नहीं, बल्कि छोटे-छोटे मानवीय व्यवहारों से आता है। जब हम दूसरों की भावनाओं को समझते हैं, रिश्तों को सच्चाई से निभाते हैं और हर बच्चे के सपने को महत्व देते हैं, तब समाज सच में एक बेहतर और अधिक मानवीय जगह बन सकता है।

- अनुजा पिसाले,
इलेक्ट्रॉनिक्स आणि कम्प्युनिकेशन इंजिनिअरिंग,
प्रथम वर्ष, बी.टेक.

ऑपरेशन सिंदूर

इतिहास में कुछ घटनाएँ केवल समाचार नहीं होतीं, वे एक राष्ट्र की भावना, दर्द और साहस की कहानी बन जाती हैं। “ऑपरेशन सिंदूर” भी ऐसी ही एक घटना थी। यह सिर्फ एक सैन्य अभियान नहीं था, बल्कि उन निर्दोष लोगों के लिए न्याय की पुकार थी, जिनकी ज़िंदगी आतंकवाद ने छीन ली। यह कहानी हथियारों से नहीं, आँसुओं और बलिदान से शुरू होती है। “पहलगाम” में हुए आतंकी हमले ने पूरे देश को झकझोर दिया। उस दिन कई निर्दोष नागरिकों ने अपनी जान गंवाई। कुछ ही पलों में कई घरों के चिराग बुझ गए। किसी माँ ने अपना बेटा खो दिया, किसी बच्चे ने अपने पिता को खो दिया, और कई महिलाओं का “सिंदूर” उजड़ गया। पूरे देश में दुख, गुस्सा और न्याय की माँग की लहर उठी। भारत की जनता चाहती थी कि इन मासूम लोगों की शहादत बेकार न जाए।

यहीं से शुरू हुई “ऑपरेशन सिंदूर” की कहानी।

“सिंदूर” नाम अपने आप में बहुत गहरी भावना लिए हुए था। भारतीय संस्कृति में “सिंदूर” एक विवाहित स्त्री के सुहाग और उसके पति के जीवन का प्रतीक होता है। जब किसी महिला का पति शहीद हो जाता है या आतंकवाद का शिकार होता है, तो उसका “सिंदूर” मिट जाता है। इस ऑपरेशन का नाम “सिंदूर” रखकर भारत ने यह संदेश दिया कि यह मिशन उन महिलाओं के सम्मान और उन परिवारों के न्याय के लिए है, जिनकी खुशियाँ आतंकवाद ने छीन ली थीं। रात का समय था। देश के ज़्यादातर लोग सो रहे थे, लेकिन भारत की सेना जाग रही थी। “भारतीय थलसेना”, “भारतीय वायुसेना” और “भारतीय नौसेना” ने मिलकर इस मिशन की योजना बनाई। खुफिया एजेंसियों ने आतंकवादी संगठनों के कई ठिकानों की जानकारी जुटाई थी, जहाँ भारत के खिलाफ हमलों की योजना बनाई जाती थी। 7 मई 2025 की रात, भारतीय सेना ने एक सटीक और साहसी कार्रवाई शुरू की। कुछ ही मिनटों में भारत ने “पाकिस्तान” और “पाकिस्तान-अधिकृत कश्मीर” में स्थित आतंकवादी ठिकानों पर सटीक हमले किए। आधुनिक हथियारों, मिसाइलों और लड़ाकू विमानों की मदद से आतंकवादियों के कई प्रशिक्षण शिविरों को नष्ट कर दिया गया। इस ऑपरेशन की सबसे बड़ी खासियत थी — सटीकता और संयम। भारत ने केवल आतंकवादी ठिकानों को निशाना बनाया, ताकि आम नागरिकों को नुकसान न पहुँचे। इससे दुनिया को यह साफ संदेश मिला कि भारत की लड़ाई किसी देश के लोगों से नहीं, बल्कि आतंकवाद से है। लेकिन किसी भी सैन्य अभियान की असली ताकत केवल हथियार नहीं होते, बल्कि वे बहादुर सैनिक होते हैं, जो अपने देश के लिए सब कुछ दाँव पर लगा देते हैं।

सीमा पर तैनात हर सैनिक जानता है कि उसका हर कदम खतरे से भरा है। फिर भी वह डटा रहता है, क्योंकि उसके दिल में देश के प्रति अटूट प्रेम होता है। जब भारतीय पायलट रात के अँधेरे में मिशन पर उड़ान भरते हैं, तो उन्हें यह पता होता है कि सामने दुश्मन की ताकत भी मौजूद है। फिर भी वे पीछे नहीं हटते, क्योंकि उनके लिए सबसे पहले भारत और उसके लोग होते हैं। “ऑपरेशन सिंदूर” ने एक बार फिर दुनिया को भारतीय सेना की ताकत और साहस दिखा दिया।

वे माताएँ जो हर दिन अपने बेटे की तस्वीर देखकर गर्व और दर्द दोनों महसूस करती हैं। वे पत्नियाँ जिनका सिंदूर तो मिट गया, लेकिन उनके दिल में अपने पति की शहादत का गर्व हमेशा रहेगा। वे बच्चे जो बड़े होकर अपने पिता की बहादुरी की कहानियाँ सुनेंगे। उनका बलिदान हमें याद दिलाता है कि हमारी आज़ादी और सुरक्षा किसी की कुर्बानी पर टिकी होती है। जब पूरे देश ने ऑपरेशन सिंदूर की खबर सुनी, तो हर भारतीय के दिल में गर्व की भावना उमड़ पड़ी। यह केवल एक सैन्य जीत नहीं थी, बल्कि यह उस दर्द का जवाब था जो आतंकवाद ने देश को दिया था। यह ऑपरेशन हमें यह भी सिखाता है कि भारत शांति में विश्वास करता है, लेकिन अगर उसके लोगों पर हमला होता है, तो वह चुप नहीं बैठता। भारत का इतिहास साहस और बलिदान से भरा हुआ है, और ऑपरेशन सिंदूर उसी इतिहास का एक नया अध्याय बन गया। आज जब हम इस ऑपरेशन को याद करते हैं, तो हमें सिर्फ़ मिसाइलों और लड़ाकू विमानों की तस्वीर नहीं दिखती। हमें दिखते हैं वे सैनिक जो देश के लिए अपनी जान तक देने को तैयार रहते हैं। हमें याद आते हैं वे मासूम लोग जिनकी शहादत ने पूरे देश को एकजुट कर दिया।

और हमें महसूस होता है वह अटूट विश्वास कि —

भारत शांति चाहता है, लेकिन जब उसके लोगों का खून बहता है, तब वह साहस, एकता और ताकत के साथ खड़ा होता है। इसीलिए ऑपरेशन सिंदूर केवल एक सैन्य अभियान नहीं, बल्कि न्याय, बलिदान और भारत की अटूट शक्ति की कहानी बन गया। वे माताएँ जो हर दिन अपने बेटे की तस्वीर देखकर गर्व और दर्द दोनों महसूस करती हैं। वे पत्नियाँ जिनका सिंदूर तो मिट गया, लेकिन उनके दिल में अपने पति की शहादत का गर्व हमेशा रहेगा। वे बच्चे जो बड़े होकर अपने पिता की बहादुरी की कहानियाँ सुनेंगे। उनका बलिदान हमें याद दिलाता है कि हमारी आज़ादी और सुरक्षा किसी की कुर्बानी पर टिकी होती है। जब पूरे देश ने ऑपरेशन सिंदूर की खबर सुनी, तो हर भारतीय के दिल में गर्व की भावना उमड़ पड़ी। यह केवल एक सैन्य जीत नहीं थी, बल्कि यह उस दर्द का जवाब था जो आतंकवाद ने देश को दिया था। यह ऑपरेशन हमें यह भी सिखाता है कि भारत शांति में विश्वास करता है, लेकिन अगर उसके लोगों पर हमला होता है, तो वह चुप नहीं बैठता।

भारत का इतिहास साहस और बलिदान से भरा हुआ है, और ऑपरेशन सिंदूर उसी इतिहास का एक नया अध्याय बन गया। आज जब हम इस ऑपरेशन को याद करते हैं, तो हमें सिर्फ़ मिसाइलों और लड़ाकू विमानों की तस्वीर नहीं दिखती। हमें दिखते हैं वे सैनिक जो देश के लिए अपनी जान तक देने को तैयार रहते हैं। हमें याद आते हैं वे मासूम लोग जिनकी शहादत ने पूरे देश को एकजुट कर दिया। और हमें महसूस होता है वह अटूट विश्वास कि — भारत शांति चाहता है, लेकिन जब उसके लोगों का खून बहता है, तब वह साहस, एकता और ताकत के साथ खड़ा होता है इसीलिए ऑपरेशन सिंदूर केवल एक सैन्य अभियान नहीं, बल्कि न्याय, बलिदान और भारत की अटूट शक्ति की कहानी बन गया।

- अमन शेख

इलेक्ट्रॉनिक्स अँड कॉम्प्युटर इंजिनिअरिंग
प्रथम वर्ष बी.टेक

स्त्री सशक्तिकरण: महज़ एक शब्द या हम सबकी ज़िम्मेदारी?

एक छात्र की कलम से.....

हाल ही में कॉलेज की कैटीन में दोस्तों के बीच एक चर्चा छिड़ी कि 'महिला सशक्तिकरण' का असल मतलब क्या है? किसी ने कहा "आज़ादी", किसी ने कहा "बराबरी", तो किसी ने कहा "नौकरी"। पर क्या सच में यह शब्द इतना छोटा है कि इसे एक या दो शब्दों में बांधा जा सके? बचपन से हम स्कूल की किताबों में पढ़ते आए हैं— "यत्र नार्यस्तु पूज्यन्ते रमन्ते तत्र देवताः"। पर हकीकत यह है कि आज की नारी को 'पूजा' नहीं, 'सम्मान' और 'अवसर' चाहिए। सशक्तिकरण का मतलब किसी को महान बताकर ऊंचे सिंहासन पर बैठाना नहीं है, बल्कि उसे वह ज़मीन देना है जहाँ वह अपने पैरों पर खड़ी हो सके।

क्या है असली सशक्तिकरण?

एक छात्र होने के नाते, जब मैं अपने आसपास देखता हूँ, तो मुझे समझ आता है कि सशक्तिकरण केवल बड़े-बड़े भाषणों में नहीं है। यह उन छोटी-छोटी 'ना' और 'हां' में छिपा है जो एक लड़की अपने जीवन के लिए चुनती है। जब हमारे ही कॉलेज की कोई छात्रा शाम को देर तक लाइब्रेरी में बैठकर अपने भविष्य के सपने बुनती है और उसका परिवार उस पर भरोसा करता है— वह सशक्तिकरण है। जब एक माँ अपनी बेटी को यह नहीं कहती कि "लोग क्या कहेंगे", बल्कि यह कहती है कि "तू क्या चाहती है"— वह सशक्तिकरण है।

एक उदाहरण जो सोच बदल दे

चलिए, किताबी बातों से हटकर एक असल उदाहरण देखते हैं। हम सबने 'लिज्जत पापड़' का नाम सुना है। क्या आप जानते हैं कि इसकी शुरुआत मात्र सात महिलाओं ने सिर्फ 80 रुपये उधार लेकर की थी? उन महिलाओं के पास कोई बड़ी डिग्री नहीं थी, न ही कोई बिज़नेस बैकग्राउंड। उनके पास था तो सिर्फ अपना हुनर और कुछ कर गुजरने की हिम्मत। आज वही संस्था हजारों महिलाओं को रोजगार दे रही है। यह उदाहरण हमें सिखाता है कि सशक्तिकरण का मतलब सिर्फ कॉर्पोरेट ऑफिस में बैठना नहीं है, बल्कि अपने हुनर को अपनी ताकत बनाना भी है।

पुरुषों की भूमिका:

विरोधी नहीं, साथी महिला सशक्तिकरण का यह मतलब कतई नहीं है कि यह 'पुरुषों के खिलाफ' कोई जंग है। असल में, यह एक स्वस्थ समाज बनाने की प्रक्रिया है जहाँ कंधे से कंधा मिलाकर चला जा सके। एक भाई जो अपनी बहन के सपनों का समर्थन करता है, एक पिता जो अपनी बेटी को अपनी मर्जी का करियर चुनने की आज़ादी देता है, और एक दोस्त जो अपनी महिला सहकर्मी की सफलता पर ईमानदारी से ताली बजाता है— वे सब इस सशक्तिकरण के अनकहे सिपाही हैं।

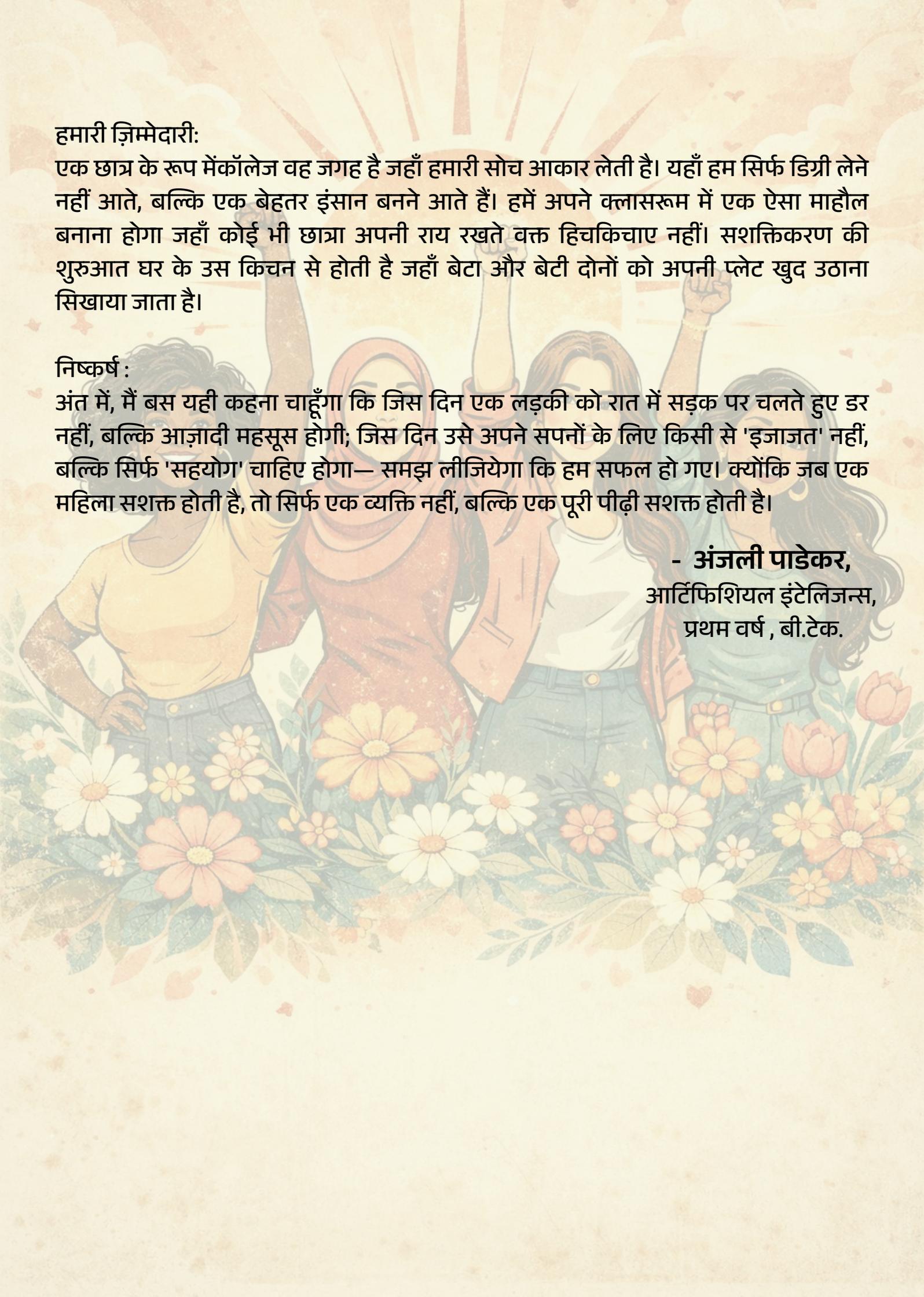
हमारी ज़िम्मेदारी:

एक छात्र के रूप में कॉलेज वह जगह है जहाँ हमारी सोच आकार लेती है। यहाँ हम सिर्फ डिग्री लेने नहीं आते, बल्कि एक बेहतर इंसान बनने आते हैं। हमें अपने क्लासरूम में एक ऐसा माहौल बनाना होगा जहाँ कोई भी छात्र अपनी राय रखते वक्त हिचकिचाए नहीं। सशक्तिकरण की शुरुआत घर के उस किचन से होती है जहाँ बेटा और बेटी दोनों को अपनी प्लेट खुद उठाना सिखाया जाता है।

निष्कर्ष:

अंत में, मैं बस यही कहना चाहूँगा कि जिस दिन एक लड़की को रात में सड़क पर चलते हुए डर नहीं, बल्कि आज़ादी महसूस होगी; जिस दिन उसे अपने सपनों के लिए किसी से 'इजाजत' नहीं, बल्कि सिर्फ 'सहयोग' चाहिए होगा— समझ लीजियेगा कि हम सफल हो गए। क्योंकि जब एक महिला सशक्त होती है, तो सिर्फ एक व्यक्ति नहीं, बल्कि एक पूरी पीढ़ी सशक्त होती है।

- अंजली पाडेकर,
आर्टिफिशियल इंटेलिजन्स,
प्रथम वर्ष, बी.टेक.

टॉपर की ज़िंदगी का दूसरा पहलू

— “जब नंबर सब कुछ नहीं बताते” —

कुछ महीने पहले एक वीडियो बहुत वायरल हुआ था। एलन कोटा के एक छात्र ने एआईआर शीर्ष 100 में जगह बनाई, और परिणाम आने के बाद वह खुशी से, ज़ोर-ज़ोर से, बिल्कुल बेफिक्र होकर नाच रहा था। पूरा देश उसे देख रहा था। लोग कह रहे थे, “वाह, कितने खुश हैं!” सोशल मीडिया पर लाखों पसंद (लाइक्स) आए, और समाचार चैनलों ने उसे “देश का भविष्य” बता दिया। लेकिन किसी ने यह नहीं पूछा कि उस नाच से एक रात पहले क्या हुआ था? जब परिणाम का इंतज़ार हो रहा था, वही ‘टॉपर’ अपने छोटे से छात्रावास के कमरे में अकेला बैठा था। उसके हाथ काँप रहे थे। परदे पर सूचक (कर्सर) रुक-रुककर चल रहा था। दो साल की मेहनत, रातों की नींद, माँ के आँसू और पिता की खामोशी—सब कुछ उस एक क्लिक पर टिका था

“कोटा की असली कहानी”:

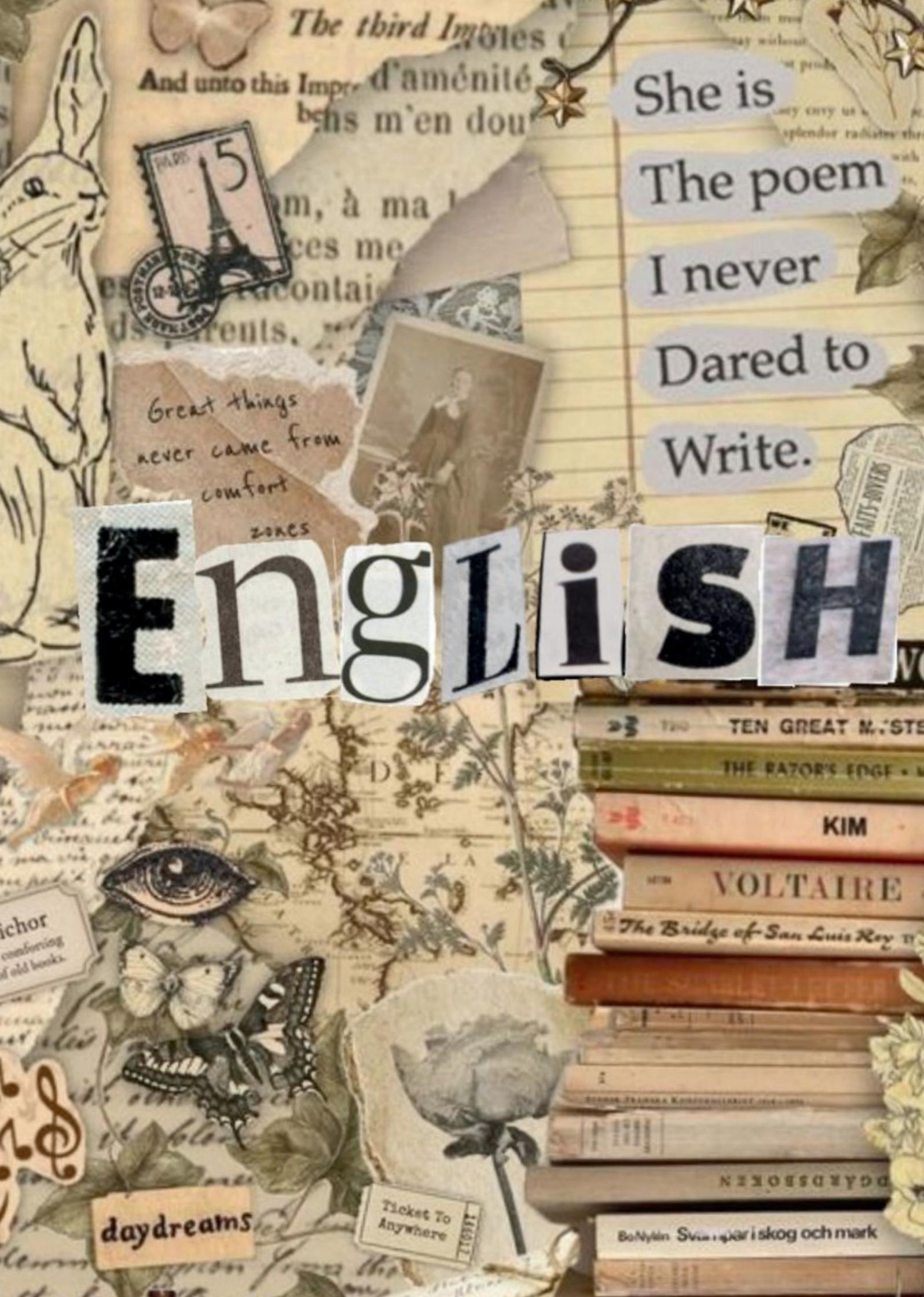
एलन जैसी जगहों पर हर साल लाखों बच्चे आते हैं—सपने लेकर, उम्मीदें लेकर। लेकिन कोटा की गलियों में एक अजीब-सी खामोशी रहती है। हर छात्रावास के कमरे में एक अलग दर्द होता है। कोई रात तीन बजे उठकर पुनरावृत्ति (रीविज़न) करता है, कोई दिन में बीस घंटे सूत्र (फॉर्मूले) याद करता है, और कोई... बस खिड़की से बाहर देखते-देखते घर को याद करता रहता है। वह वायरल हुआ नृत्य वीडियो असल में केवल खुशी का नहीं था, बल्कि राहत की एक चीख था। दो साल बाद जैसे पहली बार खुलकर साँस लेने का एहसास हुआ हो।

“जो कैमरे में नहीं दिखता”:

टॉपर बनने की एक कीमत होती है। दोस्त पीछे छूट जाते हैं, त्योहार अकेले गुजरते हैं और कई शौक दराज़ में बंद हो जाते हैं। उस वीडियो के पीछे एक ऐसा इंसान होता है, जिसने शायद दो साल से कोई फिल्म नहीं देखी, कोई शाम बिना किताब के नहीं बिताई।

अगली बार जब कोई टॉपर नाचे, तो सिर्फ उसकी रैंक मत देखिए। उसकी आँखों में छिपी पूरी यात्रा को पहचानिए। क्योंकि हर एआईआर 1 के पीछे एक ऐसा इंसान होता है, जो कभी टूटा, कभी डरा, लेकिन फिर भी रुका नहीं।

- पुष्कर शिंदे,
कॉम्प्युटर इंजिनीअरिंग,
प्रथम वर्ष, बी.टेक.

The third In...
And unto this Imper d'aménité
bens m'en dou

She is
The poem
I never
Dared to
Write.

Great things
never came from
comfort

ENGLISH

daydreams

Ticket To
Anywhere

Anchor
comforting
of old books.

Last Note of a Tree

Dear Diary,

Heaving heavy breaths, in the scorching sun, my twigs enchant your leaves with words for one last time.

Tired with no power left due to the careless human race who are killing themselves as they uproot me and my family.

Today my legs, my roots have discolored, tomorrow my leaves may shed & the next thing you know I am on my death bed.

I must leave a world so beautiful where my kin reside, but I will be revived once I leave this polluted air behind.

Days are gone when I was hacked and chopped, but I have thrived to live when my hands – my branches started to regrow.

Never had I ever been uprooted or stabbed in the heart by those whom I have helped to exist from the start.

Gaping for air I bid an adieu, once and for all to dear diary you.

-Anwita Jayaprakash
FE CSE.

The Silent Muse

No I won't text first
But I'll write about your laugh,
This never ending thirst
Of staring at ur photograph
...And thinking; maybe, just maybe this could be true
Not just some delusion I've been going through.

No I won't text first
But I promise you'll be my muse,
In every poem I write,
even if your name leaves a bruise
...And thinking; maybe, just maybe I'll get a chance
Not of seeing your picture, but an actual glance.

No I won't text first
But I'll dream about you,
You and your captivating face
like a flower with morning dew
...And thinkin; maybe, just *maybe* you'd let me be in your lows and highs
For I wanna be lost forever in the labyrinth of your eyes.

No I won't text first
But I promise to write about you,
In a way, anyone reading it
will pray to see You
But when I think about it
I don't want anyone to read about you
Because what's the use?
If I'm going to be the artist...
I want you to be only My Muse.

~ *Riya Patil* ~

FE CE

The labyrinth of our minds

It's never a clean map, is it?

More like a house where someone kept adding rooms without checking the blueprints first.

There's that one hallway that smells like Sunday morning and another that's just a cold draft you can't quite find the source of.

We're always walking it.

Tripping over the same loose floorboard of a mistake we swore we'd fixed three years ago.

The "should-haves" sit like heavy furniture in the dark, and sometimes you just stand there, wondering how you got into this specific corner again.

It's messy. It's loud.

It's a thousand different versions of yourself all trying to talk over the TV.

Some days the walls feel like they're leaning in, and other days the ceiling just... vanishes, leaving you staring at a sky that's too big to handle.

But you learn the turns.

You learn which doors to leave closed and which ones need to be propped open for some air.

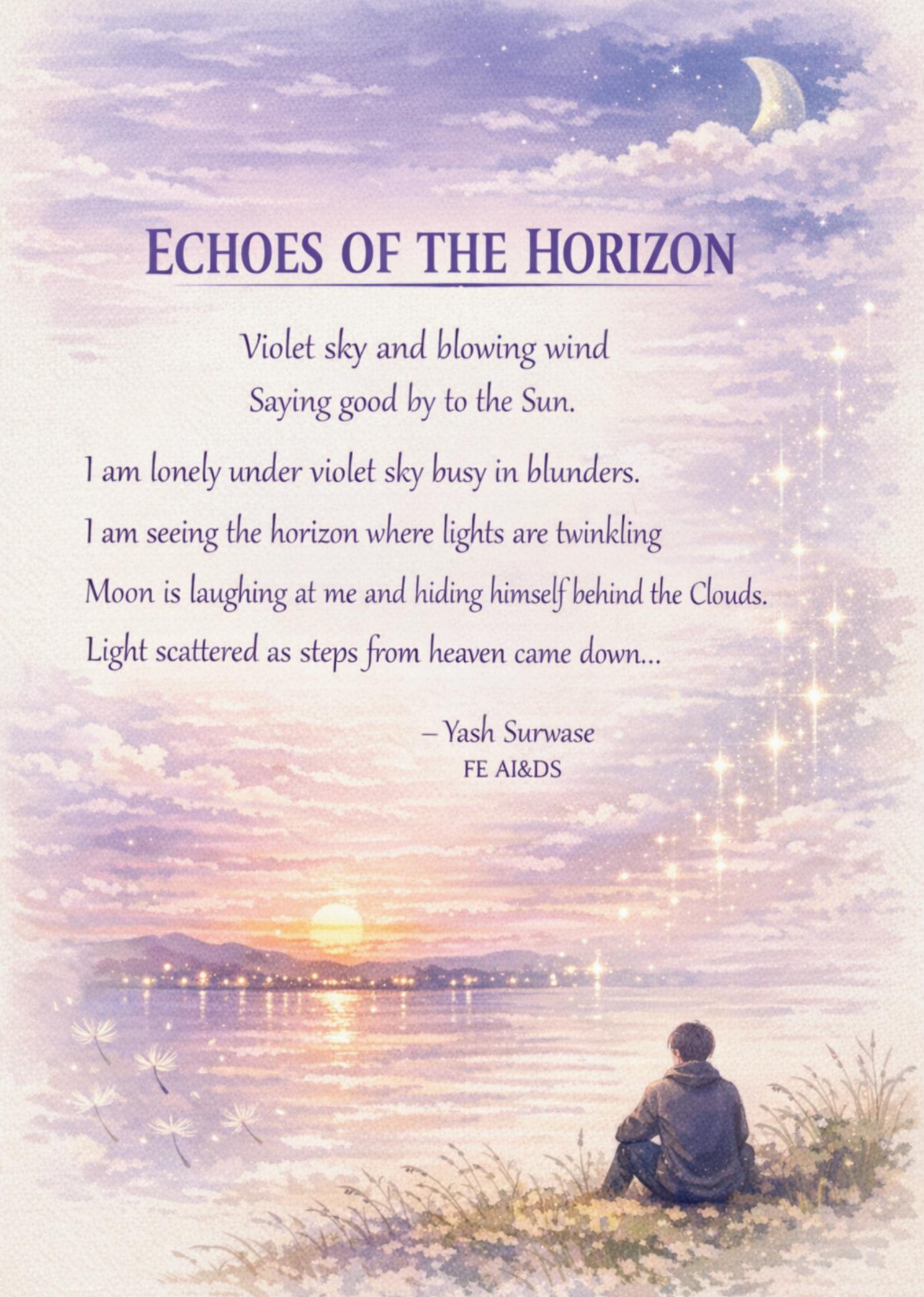
The labyrinth isn't a puzzle to "solve."

It's just where you live.

And eventually, you stop looking for the exit and start looking for a comfortable place to sit.

— Anuja Pisale
FE ECE

ECHOES OF THE HORIZON

Violet sky and blowing wind
Saying good by to the Sun.

I am lonely under violet sky busy in blunders.
I am seeing the horizon where lights are twinkling
Moon is laughing at me and hiding himself behind the Clouds.
Light scattered as steps from heaven came down...

– Yash Surwase
FE AI&DS

VOLUNTEERING FORM COMPASSION TO PASSION

The heart of strong communities—or a damning indictment of our apathy? Compassion strikes like a thunderbolt: a homeless mother's desperate gaze in Pune's crowded markets, a child's hollow cheeks begging for scraps, or floodwaters mercilessly devouring Maharashtra villages whole. It's that visceral, soul-shattering pull demanding we act, echoing in every human heart. Yet, what a tragedy: we let it wither, choked by laziness, self-absorption, and the poisonous excuse of “not my problem.” Volunteering isn't some optional virtue signal; it's the raw, defiant leap from aching empathy to revolutionary action. Without it, our so-called “strong communities” are nothing but rotting shells, their foundations eroded by our spineless inaction, leaving the weakest to drown in our collective shame.

Imagine this nightmare: you're lounging with air-conditioned comfort, thumbing through social media, while slums mere kilometers away fester with starving families. That stab of pity? Pure compassion, begging to explode. But we murder it, drowning in distractions, workaholic facades, or the lie that “aid will come.” What cowards we are. Volunteering heals the volunteer too, science roars: it crushes depression, welds unbreakable friendships, ignites purpose that adds years to lives. In India, the National Service Scheme could unleash millions of youth to smash poverty's chains—tutoring dropouts, greening barren lands against climate wrath—but most flake out, condemning kids to illiteracy and despair. How do we face our reflections, eyes hollow with the guilt of untapped fury? We've betrayed not just them, but ourselves, trading heroism for mediocrity.

Recall Maharashtra's brutal monsoons: homes vanished, lives teetering on oblivion, yet true heroes linked arms in human chains, dragging the desperate from the depths, rebuilding hope one tearful embrace at a time. That was compassion weaponized, forging trust tougher than steel. Today, we huddle indoors, cursing “slow government” while elders wither in COVID-forged isolation. Pune's delivery daredevils risked death to nourish the neglected, kindling resilience's flame, yet now volunteer numbers crash, squandering billions in potential value as we clutch our sofas. Neighborhoods splinter: weeds choke community plots, shelters echo empty, youth wander aimless. Our “vibrant communities” mock us—a brittle dream sustained by saints amid a sea of sinners. Critics call it moral rot, plain and simple. We're not helpless; we're choosing decay, widening the gaps between rich enclaves and forgotten fringes.

Haunting tales of what we've lost: envision Ravi, that everyday Pune laborer whose heart broke for his slum neighbor's daughter—skinny, school-forsaken, eyes dim with defeat. He surged into action: weekly lessons, shared rotis, unwavering belief. She blossomed into a college dreamer; ripples touching siblings, igniting street-wide solidarity. Now flip it: the silent spectators, their compassion congealing into lifelong regret as she spirals into begging, perpetuating misery. Or high-rise grandmas, voices fading into loneliness until volunteers once shattered doors with groceries and warmth—today, spectral figures in a callous cityscape. These aren't fables; they're indictments of our failures, raw wounds on society's flesh. Worldwide, volunteers pump \$400 billion into economies yearly; in India, our apathy carves deeper scars—skyrocketing crime, shattered homes, a generation adrift in rage.

Enough pandering. Pune's iVolunteer platforms scream for souls: animal havens pleading for walks, literacy drives starving for teachers, elder homes craving voices. Dismiss them? You're complicit in the neglect. Feel the weight of squandered lives, the bite of “could have been”? Harness it. One hour a week at an orphanage, one monsoon kit assembled, one lonely neighbor embraced—that's the spark. Compassion without action becomes empty sentiment; volunteering restores lifeblood to a starved communal heart. No more tears alone—they demand your effort, your time, your resolve. Our communities teeter: will you help ignite them, or stand idle as they collapse? The vulnerable don't have eternity; neither do you. Act now, or let regret write the ending.

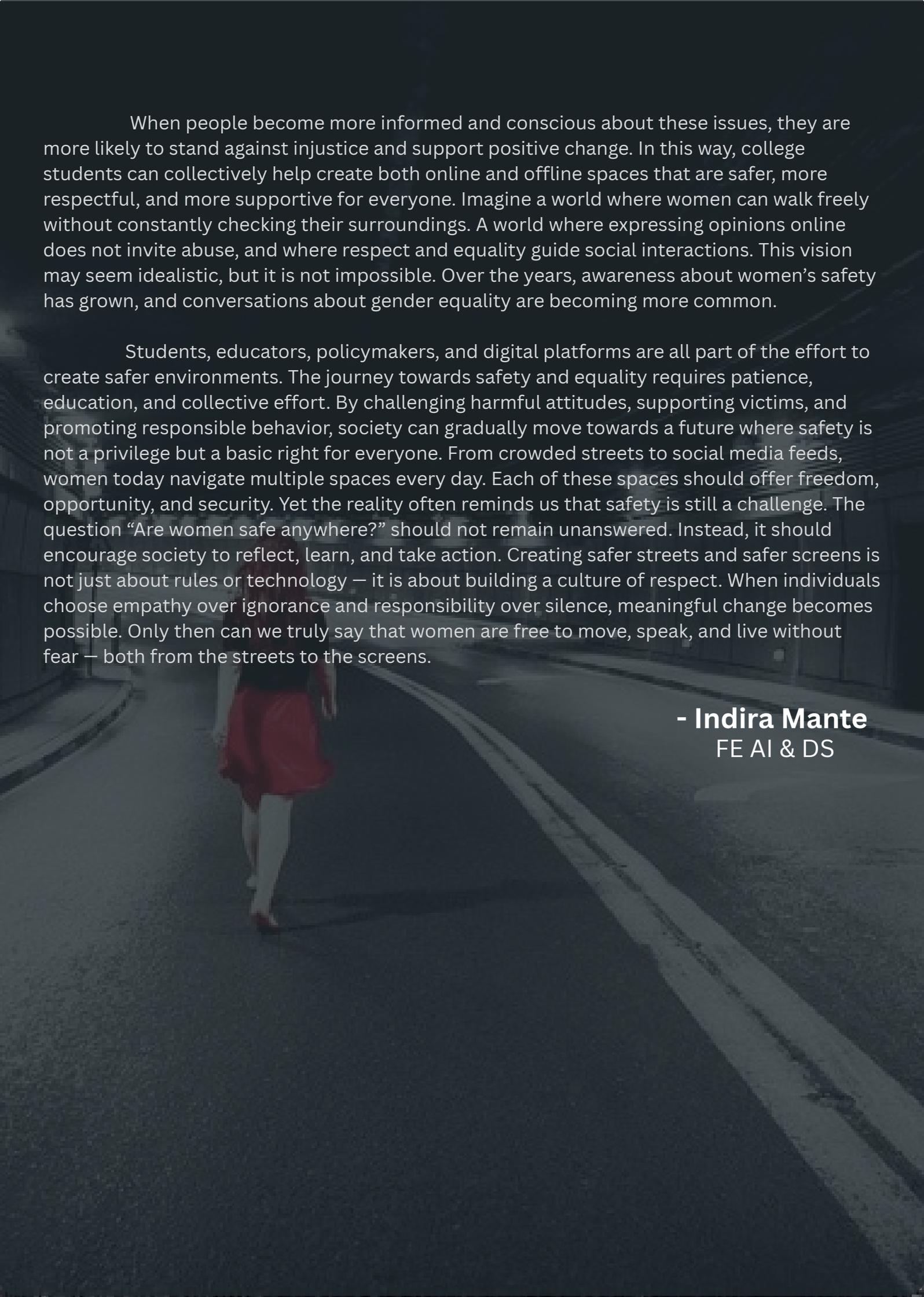
- **Satyam Birari**
FE AI&DS

FROM STREETS TO SCREENS: ARE WOMEN SAFE ANYWHERE?

For college students who actively use social media, this issue is especially relevant. Sharing photos, posting opinions, or even participating in online discussions can sometimes lead to unwanted attention. The digital world, which should be a place for creativity and expression, can unfortunately become another space where women must be cautious. Both online and offline harassment have serious emotional and psychological effects. Fear, anxiety, and stress can become part of everyday life. Women may start doubting their choices — what they wear, where they go, or what they post online.

For students, this pressure can affect academic life as well. Constant worry about safety can reduce concentration, lower confidence, and discourage participation in activities such as public speaking, social events, or online discussions. Another challenge is that many incidents go unreported. Some victims may feel that reporting harassment will not lead to meaningful action, while others worry about being blamed or misunderstood. This silence allows the problem to continue without being fully addressed. Women's safety should not be viewed as a "women's issue" alone. It is a societal issue that requires collective responsibility. Creating safer spaces — both online and offline — involves the participation of individuals, institutions, and communities. Colleges, for example, play an important role in promoting awareness and respect. Workshops on digital safety, discussions on gender equality, and strict policies against harassment can help create a more supportive environment for students. Technology can also become part of the solution.

Many safety apps allow users to share their live location, send emergency alerts, or quickly contact trusted people during difficult situations. Social media platforms are also improving reporting tools to help users block or report abusive accounts. However, real change begins with attitude and awareness. Respectful communication, empathy, and responsible online behavior are essential values that every user should practice. College students are among the most active participants in both public and digital spaces, and their attitudes and actions can greatly influence the environment around them. By being more aware and responsible, students can play an important role in creating safer spaces for everyone. One of the most important steps is speaking up against harassment. Ignoring inappropriate behavior often allows it to continue, whereas calling out disrespectful actions—whether online or offline—can discourage such behavior and show support for those who are affected by it. Equally important is supporting victims of harassment. When a friend or classmate experiences such situations, simply listening to them and offering emotional support can make a significant difference. Encouraging them to report the incident and assuring them that they are not alone can help reduce feelings of fear and isolation. Along with this, students must practice responsible use of social media. In the digital age, online actions have real-world consequences. Avoiding the sharing of harmful content, refusing to spread rumors, and not participating in online bullying are small but powerful steps toward building a respectful and healthier digital environment. Students can also contribute by spreading awareness about safety issues. Through discussions, awareness campaigns, workshops, and articles in college magazines, they can educate others about the seriousness of harassment and the importance of safety.

A woman in a red dress is walking away from the camera on a street at night. The street is dark with white double lines in the center. The background is dark and blurry, suggesting a city street at night.

When people become more informed and conscious about these issues, they are more likely to stand against injustice and support positive change. In this way, college students can collectively help create both online and offline spaces that are safer, more respectful, and more supportive for everyone. Imagine a world where women can walk freely without constantly checking their surroundings. A world where expressing opinions online does not invite abuse, and where respect and equality guide social interactions. This vision may seem idealistic, but it is not impossible. Over the years, awareness about women's safety has grown, and conversations about gender equality are becoming more common.

Students, educators, policymakers, and digital platforms are all part of the effort to create safer environments. The journey towards safety and equality requires patience, education, and collective effort. By challenging harmful attitudes, supporting victims, and promoting responsible behavior, society can gradually move towards a future where safety is not a privilege but a basic right for everyone. From crowded streets to social media feeds, women today navigate multiple spaces every day. Each of these spaces should offer freedom, opportunity, and security. Yet the reality often reminds us that safety is still a challenge. The question "Are women safe anywhere?" should not remain unanswered. Instead, it should encourage society to reflect, learn, and take action. Creating safer streets and safer screens is not just about rules or technology — it is about building a culture of respect. When individuals choose empathy over ignorance and responsibility over silence, meaningful change becomes possible. Only then can we truly say that women are free to move, speak, and live without fear — both from the streets to the screens.

- Indira Mante
FE AI & DS

THE ARAVLI CRISIS

The Aravalli Crisis: When Development Destroys Nature

The ancient Aravalli Range, older than the mighty Himalayas, has silently protected northern India for millions of years. Stretching across Rajasthan, Haryana, Gujarat, and Delhi, these hills have long stood as nature's shield—stopping the harsh winds of the Thar Desert, nurturing forests, and providing a home to countless birds and animals. But today, this ancient guardian is slowly being wounded. Trees that took decades to grow are being cut down in minutes. Forests that once echoed with the songs of birds now fall silent as machines and construction replace nature's harmony. The relentless push for roads, buildings, and commercial projects is turning green hills into barren land. Every fallen tree in the Aravallis is more than just wood on the ground—it is the loss of a living ecosystem. Animals lose their homes, the soil loses its strength, and the air grows heavier with dust and pollution. What once protected the land is now being erased by human greed and short-sighted development. If this destruction continues, the consequences will not remain limited to the forests. The desert may slowly advance, water sources may dry up, and cities nearby could suffer from worsening air pollution and rising temperatures. The tragedy is that the Aravallis, which protected us for centuries, are now left defenseless against the very people they once sheltered.

"The fall of a tree in the Aravallis is not just a sound in the forest; it is a warning for the future of our planet."

- **Soham Gurav**
FE AI & DS

WHEN EVERYONE SCORES 90%, NO ONE DOES.

In today's education system, hearing that a student has scored above 90 percent in exams has become increasingly common. What was once considered an exceptional achievement is now almost expected from many students. Parents proudly share such results, schools highlight them in their records, and students feel relieved when they cross this mark. However, this situation raises an important question: if a large number of students are scoring above 90 percent, does the number still hold the same meaning and value? Marks were originally designed to measure a student's understanding, effort, and academic performance. They were meant to help teachers and institutions identify how well a student had grasped a subject. But when a majority of students begin scoring similarly high marks, it becomes difficult to truly differentiate between different levels of understanding and ability. What was once considered extraordinary gradually becomes ordinary. When almost everyone scores 90 percent, the score itself stops representing excellence and begins to lose its uniqueness.

Another important aspect of this trend is the pressure it creates among students. Many students start believing that scoring above 90 percent is the only path to success. As a result, they experience immense stress, anxiety, and fear of failure. Instead of focusing on learning and truly understanding their subjects, students often become more focused on memorizing information and scoring higher marks in exams. Education then becomes less about gaining knowledge and more about chasing numbers on a report card. This constant competition can also affect students' confidence and mental well-being. A student who scores 85 or 88 percent may feel disappointed even though these are very good marks. The system unintentionally creates the idea that anything below 90 percent is not good enough. Over time, students may begin to judge their abilities and self-worth based only on their marks rather than their actual skills and talents.

However, education is much more than exam scores. True learning includes developing creativity, critical thinking, communication skills, and the ability to solve problems. These qualities cannot always be measured through written exams or percentages. Every student has unique strengths. Some may excel in academics, while others may show talent in sports, arts, leadership, or innovation. A system that focuses only on marks may fail to recognize these diverse abilities. Moreover, the real purpose of education is to prepare students for life. In the real world, success depends on many factors such as teamwork, adaptability, creativity, and emotional intelligence. These qualities grow through experiences, discussions, practical learning, and exploration rather than only through exam preparation. Therefore, it is important for students, parents, and educators to rethink the way success in education is defined. Marks should certainly be valued, but they should not be the only measure of achievement. Encouraging curiosity, creativity, and independent thinking is equally important for the development of young minds. In conclusion, when everyone scores 90 percent, the number itself loses its special meaning. Instead of focusing only on marks, education should aim to nurture well-rounded individuals who are capable of thinking, creating, and contributing positively to society. After all, the true goal of education is not just to achieve high percentages, but to develop knowledge, character, and the confidence to face the challenges of the future.

- **Harshita Jadhav**
FE CE

CYBER WARFARE

The New Battlefield Between Nations

How silent lines of code have become the most powerful weapons on Earth —
and how Artificial Intelligence is making them deadlier.

By Tech Frontier Investigations • March 2026

\$13.1B

Global cyber warfare damage (2025) 39%

Major attacks state-sponsored (2025) 190%

Rise in AI-generated attack payloads 36,000

Malicious scans per second globally

In the early hours of a February morning in 2025, power grids flickered across parts of Eastern Europe. No storm was responsible. No mechanical failure. Just a single line of code, written thousands of miles away, that turned critical infrastructure into a weapon. No soldiers crossed a border. No missiles were launched. Yet an act of war had unmistakably been committed.

Welcome to the new battlefield — invisible, borderless, and operating at machine speed. Cyber warfare is no longer a futuristic threat debated in intelligence briefings. It is the defining conflict of our era, reshaping geopolitics, threatening economies, and exposing the terrifying fragility of the interconnected world we have built. And with artificial intelligence now entering the arsenal on both sides, the stakes have never been higher.

The numbers are staggering — and accelerating. In 2025, an estimated \$13.1 billion in global damages was attributed directly to cyber warfare, a 21% increase from the previous year. State-sponsored attacks now account for 39% of all major cyber incidents — a record high. Malicious scanners probe the world's networks at 36,000 attempts per second, hunting for the cracks in firewalls that keep hospitals running, elections honest, and power grids stable. The global cost of cybercrime is projected to reach \$10.5 trillion annually — the third-largest economy on Earth if it were a nation. No nation is immune. The United States endured 227 major state-sponsored cyber incidents in 2025 alone. Ukraine, fighting a kinetic war on its eastern front, simultaneously absorbed 118 Russian-linked cyberattacks in just five months — a 70% surge in digital aggression. Taiwan faced 2.4 million daily intrusion attempts. India reported a 138% rise in attacks on government systems over four years. France blocked over 220 million intrusion attempts during the 2024 Paris Olympics. The battlefield is everywhere, and everyone is simultaneously attacker and target.

The abstract threat of cyber warfare crystallized into undeniable reality through a series of audacious, meticulously planned operations. These were not the work of opportunists — they were state-directed campaigns, funded by national treasuries, executed with patience and precision that exposed catastrophic vulnerabilities inside the world's most trusted systems. Beginning in 2023 and continuing deep into 2025, Chinese hackers operating as Salt Typhoon embedded themselves inside networks of at least nine major U.S. telecommunications providers and operators in 20+ other countries. For months they moved like ghosts — accessing call records, intercepting law enforcement surveillance, and compromising communications of government officials and presidential candidates. By final assessment, Salt Typhoon had touched data belonging to nearly every American citizen. It was not a hack. It was a wholesale seizure of the nervous system of American communications.

North Korea was more direct. In February 2025, the Lazarus Group executed the largest cryptocurrency theft in history – stealing \$1.5 billion in Ethereum from By Bit by exploiting a third-party wallet vulnerability. Between 2022 and 2025, Pyongyang stole an estimated \$3 billion in cryptocurrency. Every stolen dollar fund centrifuge component, rocket fuel, and weapons-grade uranium. The keyboard has become a missile launcher. Supply-chain attacks proved equally devastating. In December 2024, Chinese hackers accessed a contractor of the U.S. Treasury Department, extracting 3,000 sensitive documents linked to senior officials. The Treasury was never directly breached – its supplier was. In cyber warfare, security is only as strong as the weakest link in every chain you depend on, and modern institutions depend on hundreds simultaneously. Critical infrastructure became the primary target: 70% of major 2024 cyberattacks hit power grids, hospitals, water systems, and electoral machinery. The first drone-to-cyber relay weapon was confirmed in April 2025. No target is non-military anymore.

If the past decade belonged to human hackers, the next decade belongs to their AI-empowered successors. AI has lowered the barrier to entry, increased attack velocity, and tilted the battlefield decisively toward the aggressor in ways defenders are still scrambling to comprehend. AI-generated attack payloads – malware, phishing lures, and exploit code – surged 190% between 2023 and 2025. What once required weeks from elite programmers now takes hours. The code is customized per target, deployed across millions of vectors simultaneously, and updated in real time. It does not tire. It simply executes.

Russia and Iran weaponized AI for information warfare at scale – generating deepfake videos, synthetic news broadcasts, and hyper-personalized disinformation to influence the 2024 U.S. presidential election. Millions of pieces of synthetic content were produced daily, each engineered to exploit specific psychological vulnerabilities. North Korea went further: AI-generated personas with fabricated histories and coached interview responses secured remote IT jobs at American companies. Once inside, operatives planted malware and exfiltrated source code. In 2025, one in six data breaches involved AI-augmented deception. The spy is an algorithm, and it is already inside.

On the defensive side, AI is being deployed – but asymmetry remains troubling. Google DeepMind identified 26 zero-day vulnerabilities in 2025 using AI analysis. Microsoft's Security Copilot helps analysts parse millions of daily alerts. Yet for every defensive tool deployed, adversaries iterate faster, finding new evasions and new ways to turn defenders' own tools against them. The race is not won. It has barely begun.

The defining quality of cyber warfare is that it obliterates geography. A nation of 25 million with a capable cyber program can hold a superpower's infrastructure hostage without a single troop deployment. A single overlooked vulnerability in a contractor's software can open the doors of the most secure institutions on Earth. The calculus of power – defined for centuries by armies, navies, and nuclear arsenals – has been permanently disrupted. What makes this disruption, so destabilizing is deniability. Unlike a missile strike, a cyberattack can be attributed to criminal gangs or rogue insiders. Nations wage war while maintaining plausible deniability – attacking, probing, stealing, and sabotaging without crossing the threshold that triggers a conventional military response. The rules of engagement written for a world of physical borders have not kept pace with a battlefield that exists in server rooms, fiber-optic cables, and the invisible electromagnetic spectrum.

We built the internet as a common – open, collaborative, borderless. Nation-states have turned that openness into a weapon. Every connection is a potential attack surface. Every software dependency is a potential supply-chain vulnerability. The very infrastructure of modern civilization has become the ammunition of modern war. The question facing every government, every corporation, and every citizen is no longer whether they will be targeted. It is whether they will survive it. The new battlefield has no borders. The war has no armistice. And the clock is always running.

- Vivek Nakhate
FE CE

A WAR THAT CROSSED CLASSROOMS: UKRAINE'S CONFLICT AND INDIAN EDUCATION

The outbreak of the Russian invasion of Ukraine (2022) marked a major geopolitical crisis that affected not only Europe but also many countries across the world. Among those significantly impacted was India, particularly its education sector. For many years, Ukraine had been a popular destination for Indian students, especially those pursuing medical education. Affordable tuition fees, globally recognized degrees, and relatively simple admission procedures made Ukrainian universities attractive for thousands of Indian students.

However, when the war began in February 2022, the academic lives of these students were suddenly disrupted. The conflict created immediate safety concerns, forced students to abandon their studies midway, and exposed structural challenges within India's own education system. Before the war, Ukraine hosted a large number of international students from various countries, including India. According to estimates, around 20,000 Indian nationals were in Ukraine at the beginning of the conflict, most of them students pursuing higher education. Many of these students were enrolled in medical universities because studying medicine in Ukraine was significantly cheaper than in private medical colleges in India. The cost of medical education abroad was often more accessible for middle-class families compared to the high fees and intense competition for limited seats in India. As a result, Ukraine became one of the most preferred destinations for Indian medical aspirants.

When the war broke out, universities in Ukraine were forced to shut down temporarily, and normal academic activities came to a halt. Bombings, military operations, and disruptions in infrastructure created unsafe conditions for students. Many Indian students had to take shelter in bunkers or university basements while waiting for evacuation arrangements. Eventually, the Indian government launched an evacuation mission called Operation Ganga, through which about 25,000 Indian nationals were safely brought back to India from neighboring countries. While the operation successfully ensured the safety of students, it also left thousands of them uncertain about their academic future. One of the most immediate impacts of the war on India's education sector was the interruption of academic programs for students who were studying abroad. Many students were forced to leave their courses midway, particularly those enrolled in medical programs. Since medical education requires clinical training and structured academic progression, sudden interruptions created significant academic gaps.

In many cases, students lost months or even years of education, as some Ukrainian universities attempted to continue classes through online learning, but ongoing conflict and unstable infrastructure made consistent education difficult. Another major issue that emerged was the uncertainty regarding the continuation of medical education in India, where students returning from Ukraine hoped for accommodation in Indian medical colleges; however, due to regulatory limitations and the already limited number of seats in Indian institutions, this solution proved difficult to implement, leaving thousands of students in an uncertain position, unable to continue their studies immediately. The situation highlighted long-standing issues within India's medical education system, including the shortage of government medical seats and the high cost of private medical education. The war also influenced the global study-abroad patterns of Indian students, as many students and parents became hesitant about choosing politically unstable countries, leading them to explore alternative destinations such as Central Asia and Eastern Europe, including Georgia, Kyrgyzstan, and Serbia, which are perceived as safer and more affordable options for medical programs; this shift reflects how geopolitical conflicts can influence educational mobility and international student decisions.

Beyond individual students, the Ukraine war had broader implications for the Indian education ecosystem, sparking debates about self-reliance in higher education, particularly in medical training, and revealing the dependence of many Indian students on foreign institutions for professional education. Experts and policymakers emphasized the need to expand the number of medical colleges and seats within India to reduce reliance on overseas opportunities and drive reforms in the higher education system. Additionally, the crisis caused significant psychological and emotional stress for students and their families, as many witnessed the dangers of war firsthand, including missile attacks, shortages of essential supplies, and uncertainty about their safety. The sudden evacuation and academic disruption created anxiety about career prospects and financial losses, especially for families who had invested heavily in overseas education and were left uncertain about whether their children would be able to complete their degrees.

However, the crisis also created certain opportunities for reflection and reform. The situation encouraged Indian policymakers to reconsider educational policies and strengthen domestic infrastructure, with discussions focusing on increasing investment in medical colleges, promoting public-private partnerships, and improving the overall quality of higher education institutions. In addition, the war demonstrated the importance of international cooperation in ensuring the safety and continuity of education for students studying abroad. The Ukraine war thus served as a significant turning point for India's education sector, especially in relation to overseas education, as it revealed both the vulnerability of students in conflict-prone regions and the structural limitations within India's own education system. While the immediate impact was disruptive and distressing for thousands of students, it also provided a crucial opportunity to rethink policies and strengthen educational infrastructure within the country.

The Ukraine war affected India's education sector in multiple ways—through the sudden displacement of students, disruption of academic programs, shifts in international education trends, and renewed debates about domestic education reforms. Although the conflict created serious challenges, it also highlighted the importance of building a stronger and more accessible higher education system within India. By addressing these issues and investing in educational development, India can ensure that future generations have secure and sustainable opportunities to pursue their academic goals without being overly dependent on foreign institutions.

- Anushka Varade
FE AI & DS

NEW DIGITAL REVOLUTION : SHAPING TOMORROW'S INDIA

India is experiencing a powerful transformation driven by technology, widely known as the Digital Revolution. Over the past decade, digital innovation has reshaped how people communicate, work, learn, and conduct business. From smartphones and high-speed internet to artificial intelligence and digital payments, technology is rapidly becoming the backbone of India's development. With more than 850 million internet users, India is now one of the largest digital markets in the world. Government initiatives like Digital India have accelerated technological adoption, improving digital infrastructure, online governance, and access to services across both urban and rural regions.

RISE OF DIGITAL PAYMENT

One of the most remarkable achievements of India's digital transformation is the rapid growth of digital payments. Platforms such as UPI (Unified Payments Interface) have revolutionized financial transactions by making payments instant, secure, and accessible. Today, millions of Indians use their smartphones to pay for groceries, transport, bills, and online shopping. India processes billions of digital transactions each month, making it a global leader in digital payment innovation. This shift has also improved financial inclusion, enabling millions of citizens without traditional bank access to participate in the formal economy.

INNOVATION AND START-UP GROWTH

The digital revolution has also fueled the rapid expansion of India's start-up ecosystem. Cities like Bangalore, Hyderabad, and Pune have become global technology hubs where entrepreneurs develop innovative solutions in fields such as fintech, health technology, AI, and e-commerce. India now has over 100 unicorn start-ups, demonstrating the country's growing influence in the global digital economy. These companies are creating new job opportunities and transforming industries through technology.

ARTIFICIAL INTELLIGENCE

Artificial Intelligence is becoming a key driver of India's digital transformation. It is widely used in sectors like healthcare, finance, education, and agriculture to analyze data, automate tasks, and improve decision-making. Many companies are developing AI-based solutions like smart assistants, predictive analytics, and automated customer support. With strong government support and a large pool of skilled engineers, India is emerging as an important hub for AI innovation. As AI technology continues to grow, it will boost productivity, create new job opportunities, and play a major role in shaping the future of India's digital economy.

FUTURE TECHNOLOGY

Looking ahead, emerging technologies such as AI, 5G networks, blockchain, and cloud computing are expected to further accelerate India's growth. These technologies have the potential to revolutionize healthcare, modernize education, improve agriculture, and enable smarter cities. Experts predict that "India's digital economy could contribute over \$1 trillion to the country's GDP by 2030" making technology a key driver of national progress.

- **Satyajeet Nanaware**

FE CSE

Rupesh Patil

FE AI&DS

THE GLOBAL CHESSBOARD

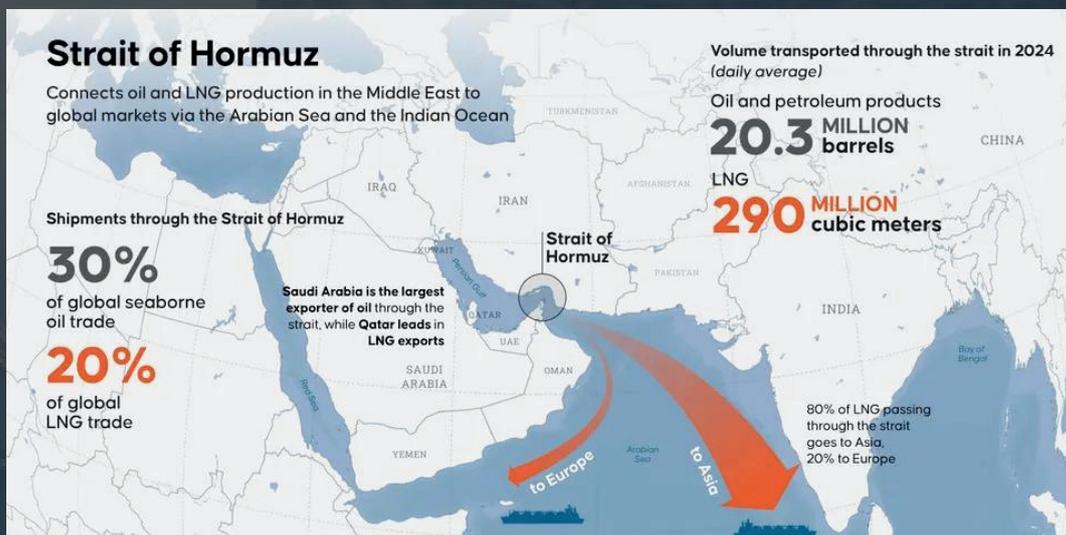
Oil has been one of the most important energy resources in the world for more than a century. It powers transportation, supports industries, and plays a major role in global economic development. From fueling vehicles to producing plastics and chemicals, oil has become deeply integrated into modern life. However, the increasing demand for oil has raised serious concerns about environmental pollution, climate change, and the depletion of natural resources.

Sustainability has therefore become a critical issue in the discussion of oil use. As oil is a non-renewable resource, its extraction and consumption must be managed responsibly to reduce environmental damage and ensure long-term energy security. Governments, industries, and researchers are now exploring ways to improve energy efficiency, develop cleaner technologies, and transition toward renewable alternatives. Understanding the balance between oil usage and sustainable development is essential for creating a future that meets current energy needs without compromising the ability of future generations to meet theirs.

Crude oil is a complex mixture of hydrocarbons with quality, and therefore market value, determined by its density (API gravity) and sulfur content. High-quality crude is generally classified as light (lower density) and sweet (lower sulfur), while lower-quality, cheaper crude is heavy (higher density) and sour (higher sulfur). The global trend in production is shifting toward heavier crudes with higher sulfur and acid content, requiring more complex, sophisticated refining processes to produce light fuels like gasoline and diesel. Crude oil prices act as a major macroeconomic driver, directly influencing global inflation, trade balances, and economic growth. Surging oil prices accelerate inflation, increase transportation/production costs, and widen deficits for importing nations, often hindering growth, while lower prices provide economic breathing room.

Crude oil functions as a primary driver of global economic, geopolitical, and financial alliances due to its indispensable role in industrial production, transportation, and energy security. The relationship between oil-producing nations and consuming nations is largely defined by mutual economic necessity, while alliances are often formed to secure supply chains, stabilize prices, or project power.

Crude oil drives conflict primarily by acting as a high-stakes strategic resource in geopolitically sensitive regions like the Middle East, where threats to supply chains, such as the Strait of Hormuz, trigger global price spikes. Disputes arise from efforts to control production, secure infrastructure, or use energy exports as geopolitical leverage, causing, for instance, nearly 20% of global oil transit to be threatened during tensions.

The escalating 2026 Middle East conflict (US-Iran-Israel) is severely impacting the global economy by disrupting key shipping lanes like the Strait of Hormuz, driving up oil prices (Brent crude >\$92/barrel), and fueling inflation. This risks stagflation, hurts energy-importing nations, and increases market volatility.

Current high crude oil prices (approx. \$93/bbl for the Indian basket), driven by geopolitical tension, are straining India's economy by elevating import bills, increasing inflation (CPI/WPI), and pressuring the rupee, while creating global uncertainty for energy supplies. Every \$10/bbl rise in oil price expands India's current account deficit by 50 basis points.

Impact on Economy:

War imposes severe, long-lasting shocks on the global economy by disrupting supply chains, triggering sharp commodity price surges (especially energy and food), accelerating inflation, and causing massive financial market volatility. Major conflicts, such as the ongoing Middle East tensions and Ukraine war, increase debt, risk of stagflation, and fragment international trade networks. The growth slow down and higher oil prices act as a tax on consumers and businesses, threatening to reduce global GDP growth. The Geopolitical Instability Supply disruptions, particularly from the Middle East (e.g., in the Strait of Hormuz), are driving price surges, affecting global supply chains.

The Strait of Hormuz is one of the world's most critical maritime chokepoints, with its stability directly tied to the health of the global economy, particularly regarding energy prices and supply chain continuity. Located between Iran and Oman, this narrow waterway facilitates the passage of approximately 20% of the world's total daily oil consumption and a similar proportion of liquefied natural gas (LNG). The Hormuz is one of the world's most critical maritime chokepoints, with its stability directly tied to the health of the global economy, particularly regarding energy prices and supply chain continuity. Located between Iran and Oman, this narrow waterway facilitates the passage of approximately 20% of the world's total daily oil consumption and a similar proportion of liquefied natural gas (LNG).

The impact on India Rising oil costs increase freight, logistics, and manufacturing input costs, which are passed on to consumers, hindering discretionary spending. The Fiscal and Trade Deficit With over 85-90% import dependence, higher prices significantly increase the import bill and hurt the current account deficit.

The escalating 2026 Middle East conflict (US-Iran-Israel) is severely impacting the global economy by disrupting key shipping lanes like the Strait of Hormuz, driving up oil prices (Brent crude >\$92/barrel), and fueling inflation. This risks stagflation, hurts energy-importing nations, and increases market volatility.

Current high crude oil prices (approx. \$93/bbl for the Indian basket), driven by geopolitical tension, are straining India's economy by elevating import bills, increasing inflation (CPI/WPI), and pressuring the rupee, while creating global uncertainty for energy supplies. Every \$10/bbl rise in oil price expands India's current account deficit by 50 basis points.

Impact on Economy:

War imposes severe, long-lasting shocks on the global economy by disrupting supply chains, triggering sharp commodity price surges (especially energy and food), accelerating inflation, and causing massive financial market volatility. Major conflicts, such as the ongoing Middle East tensions and Ukraine war, increase debt, risk of stagflation, and fragment international trade networks. The growth slow down and higher oil prices act as a tax on consumers and businesses, threatening to reduce global GDP growth. The Geopolitical Instability Supply disruptions, particularly from the Middle East (e.g., in the Strait of Hormuz), are driving price surges, affecting global supply chains.

The Strait of Hormuz is one of the world's most critical maritime chokepoints, with its stability directly tied to the health of the global economy, particularly regarding energy prices and supply chain continuity. Located between Iran and Oman, this narrow waterway facilitates the passage of approximately 20% of the world's total daily oil consumption and a similar proportion of liquefied natural gas (LNG). The Hormuz is one of the world's most critical maritime chokepoints, with its stability directly tied to the health of the global economy, particularly regarding energy prices and supply chain continuity. Located between Iran and Oman, this narrow waterway facilitates the passage of approximately 20% of the world's total daily oil consumption and a similar proportion of liquefied natural gas (LNG).

The impact on India Rising oil costs increase freight, logistics, and manufacturing input costs, which are passed on to consumers, hindering discretionary spending. The Fiscal and Trade Deficit With over 85-90% import dependence, higher prices significantly increase the import bill and hurt the current account deficit.

Rupee Depreciation on higher oil demand for dollars weakens the Indian rupee against the US dollar. Sensitive sectors like aviation and oil marketing companies face pressure, potentially making the Sensex and Nifty 50 volatile.

A more prolonged conflict would almost certainly inflict a deeper economic wound. Output would be disrupted, investment postponed and tourism curtailed. Iran's economy will be hit even harder. Based on the impact of wars elsewhere, GDP is likely to fall by more than 10 per cent – although Iran itself last published official GDP data in 2024. The Middle East matters less than is often assumed. The Gulf economies account for only around 2-3 per cent of global GDP. Even a severe regional downturn would therefore have limited direct consequences for world output.

War negatively impacts the global economy by disrupting supply chains, increasing inflation, elevating energy/food prices, and reducing GDP. It causes long-term damage through destroyed infrastructure, increased debt, and reduced investment, costing trillions. Recent conflicts have significantly reduced global GDP growth and increased financial market volatility. Particularly the Russia-Ukraine conflict, have significantly impacted BRICS nations by driving inflation, causing energy price volatility, and disrupting supply chains. While causing financial turbulence in Russia and, to a lesser extent, China and Brazil, the war has forced the group to strengthen economic ties, increase trade with Russia, and accelerate a push for a multipolar world.

The global balance of power is gradually shifting as emerging economies rise to challenge traditional Western dominance. Among the most significant developments in this transformation is the growing influence of BRICS—a coalition of major developing nations that together represent a vast share of the world's population, resources, and economic potential. With the inclusion of major energy producers such as Saudi Arabia, Iran, and the United Arab Emirates, the BRICS bloc is rapidly becoming a powerful force in global oil production and energy trade. This expanding control over energy resources is not only strengthening the economic influence of BRICS nations but also reshaping the dynamics of international trade and geopolitics. BRICS is a major intergovernmental organization and economic block composed of leading emerging economies, originally comprising Brazil, Russia, India, China, and South Africa. Formed to enhance economic cooperation and serve as a counterweight to Western-led global financial institutions, the group has expanded to include Egypt, Ethiopia, Iran, the United Arab Emirates, and Indonesia as of 2025.

The impacts of BRICS are that the group is poised to exert influence over the wars in the Gaza Strip and Ukraine, the shape of the global economic system, the competition between China and the West, and efforts to transition to clean energy.

The impact of war on economy of BRICS countries:(specifically the Russia-Ukraine conflict) has created significant economic disruptions for BRICS nations, characterized by high inflation, volatile energy prices, and trade disruptions. While causing instability, it has also spurred increased, independent trade, accelerated de-dollarization efforts, and pushed BRICS countries toward strengthening internal financial mechanisms like the New Development Bank. Another crucial dimension of BRICS cooperation lies in defense and technological development. Each member nation brings unique capabilities to the alliance. Russia's defense expertise, China's manufacturing strength, India's space research, Brazil's agricultural technology and South Africa's regional influence together create opportunities for collaboration. Joint initiatives in areas such as artificial intelligence, cybersecurity, satellite systems and digital infrastructure could significantly accelerate innovation within the alliance.

India's ambition in BRICS is not merely about economic cooperation; it is about shaping a future global order where emerging economics play an equal and influential role in global decision making.

Actively strengthening a multipolar world order by positioning itself as a key pillar for the Global South, aiming to reform rather than replace existing global governance, accelerating economic growth, with its share of global GDP (PPP) reaching 42.5% in 2024, surpassing G7 nations. Reducing dependence on the US dollar, by settling bilateral trade in local currencies, promoting a potential, shared, gold-backed, or digital, reserve currency, and developing, alternative, payment systems. Advancing technological and strategic cooperation, strengthening technological and strategic cooperation to establish itself as a central force in global innovation, digital governance, and infrastructure. Key focus areas include AI development, 6G technology, space research, and the expansion of digital public infrastructure (such as UPI-like models) to boost trade and reduce dependence on Western technology. Expanding influence in the global south expanding its influence in the Global South by transitioning from an economic bloc to a geopolitical, anti-hegemonic force, now representing over 45% of global oil production and roughly 50% of the world's population. Supporting India's goal of becoming the third largest economy it supports India's goal of becoming the world's third-largest economy (expected by 2027-28) by acting as a crucial, diversified economic and geopolitical partner, particularly under India's 2026 presidency.

In conclusion, the geopolitics of oil continues to shape alliances, rivalries, and global power dynamics in the modern world. Energy resources are no longer merely economic commodities; they have become strategic instruments through which nations assert influence, secure national interests, and reshape international partnerships. As competition over energy security intensifies, oil-producing and oil-consuming nations increasingly align themselves within complex networks of cooperation and conflict. However, the future of global politics may gradually shift as the world transitions toward renewable energy and sustainable alternatives. While oil will likely remain a central factor in international relations for decades, its dominance is expected to face growing challenges from technological innovation and environmental concerns. Ultimately, the evolving balance between energy demand, geopolitical strategy, and sustainability will determine whether oil continues to fuel global tensions or becomes a catalyst for cooperation in a changing international order.

-Alok Gore & Vedant Jadhav
CSE FE E&TC FE

The background image shows the silhouettes of several young football players against a bright, cloudy sky. One player on the left is holding a soccer ball with both hands. Another player in the center has their arms raised. A third player on the right is also raising their arms. Two soccer balls are suspended in the air above the players. The overall scene is backlit, creating a high-contrast, dramatic effect.

A NEW CHAPTER FOR INDIAN YOUTH FOOTBALL : LEARNING FROM GLOBAL EXPOSURE

Football is often described as the world's most popular sport. From the streets of South America to professional academies in Europe, millions of young players dream of representing their clubs and countries on the global stage. In India, the journey of football has been slower compared to many football-dominated nations, but recent developments in youth academies and grassroots programs are helping change the narrative. One notable example of this progress can be seen through the work of Minerva Academy, a football academy from Punjab that has gained attention for giving young Indian footballers international exposure and opportunities to compete abroad. While India has always had passionate football followers and talented young players, opportunities for international competition at the grassroots level have historically been limited. However, efforts by football academies, coaches, and individuals who believe in youth development have gradually begun to bridge this gap. These initiatives highlight the importance of structured training, exposure to global competition, and long-term development programs.

The Role of Football Academies in India

In modern football, academies play a crucial role in identifying and nurturing young talent. Countries with strong football cultures—such as Spain, Germany, Brazil, and Argentina—invest heavily in youth development systems. These academies provide young players with structured training, professional coaching, and competitive opportunities from an early age.

India has also begun building similar systems over the past two decades. Football academies across the country aim to develop players technically, physically, and mentally while also ensuring they receive proper education and discipline. Among these academies, Minerva Academy in Punjab has gained recognition for its emphasis on grassroots development and international exposure for its young players. Founded with a focus on youth training, Minerva Academy has produced several footballers who have represented India at different age-group levels. Over the years, the academy has participated in domestic youth leagues such as the U-13, U-15, and U-18 competitions organized by the All India Football Federation (AIFF), winning several titles and developing players who later progressed to higher levels of competition. The academy's philosophy emphasizes discipline, structured training, and continuous exposure to high-level football environments. Such an approach reflects the growing belief within Indian football that success at the international level begins with strong grassroots programs.

International Exposure for Young Players

One of the most significant aspects of youth development in football is exposure to international competition. Playing against teams from different countries allows young athletes to experience varied playing styles, tactical systems, and levels of intensity. This experience can be extremely valuable in shaping their skills and confidence. Minerva Academy's youth teams have participated in several international tournaments that are considered among the largest youth competitions in the world. These include the Gothia Cup in Sweden, the Dana Cup in Denmark, and the Norway Cup in Norway.

The Gothia Cup, held annually in Gothenburg, Sweden, is widely regarded as the largest youth football tournament in the world. The competition attracts thousands of players from numerous countries and features hundreds of teams across different age groups. Similarly, the Dana Cup in Denmark brings together teams from many nations and has hosted thousands of participants since its founding in 1982. Participating in such tournaments offers young footballers the opportunity to compete in a highly competitive environment while interacting with players from diverse cultural and sporting backgrounds.

Historic Achievements on the International Stage

In recent years, Minerva Academy's youth teams achieved remarkable success during their tours of Europe. Their under-14 team attracted global attention by winning three of the world's most prestigious youth tournaments—the Gothia Cup, Dana Cup, and Norway Cup—within the same year. During this tour, the team remained unbeaten across numerous matches and displayed impressive attacking performances. Reports noted that the squad scored a large number of goals while maintaining strong defensive organization throughout the tournaments.

One of the most memorable moments came in the final of the Gothia Cup, where the Indian team defeated an Argentine youth side with a convincing scoreline to claim the title.

This victory marked a historic milestone, as it was the first time an Indian team had won the tournament. The team's success did not stop there. Their continued performances across multiple tournaments demonstrated consistency and teamwork, further highlighting the potential of young Indian footballers when they receive high-quality training and international exposure. Such achievements were widely celebrated by fans and observers of Indian football. They showed that Indian youth players are capable of performing strongly against teams from countries where football has a longer and more established tradition.

Discipline, Training, and Preparation

Behind every sporting achievement lies months—sometimes years—of preparation and discipline. Youth academies around the world emphasize structured training programs designed to develop both individual skills and team coordination. Players at Minerva Academy follow rigorous training routines that focus on fitness, technical ability, tactical understanding, and mental resilience. Training sessions often include drills to improve ball control, passing accuracy, teamwork, and game awareness. These programs are designed not only to improve performance on the field but also to instill values such as discipline, teamwork, and perseverance.

The academy also places importance on academic education and personal development, ensuring that young athletes grow as responsible individuals alongside their sporting careers. Such an approach reflects the modern philosophy of sports development, where the goal is not only to create talented players but also to build well rounded individuals capable of handling the challenges of professional sports.

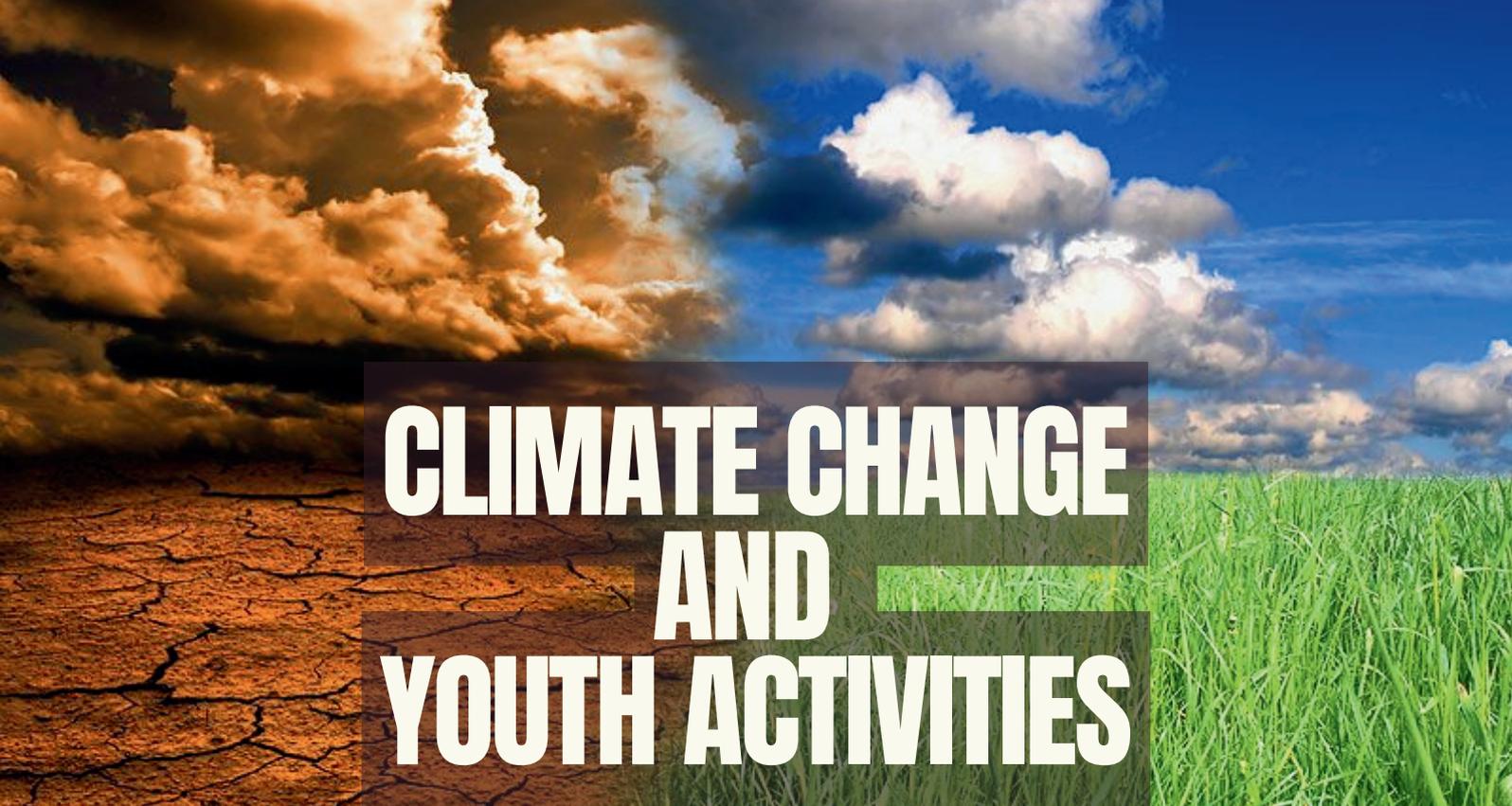

The Importance of Grassroots Development

The achievements of youth teams in international tournaments highlight a broader message about the importance of grassroots development in sports. Across the world, successful football nations invest heavily in youth programs. From community football clubs to national training centers, young players receive opportunities to develop their skills from an early age. These systems ensure that talented players are identified, trained, and supported throughout their journey. India is gradually moving in this direction. Initiatives by football academies, schools, and sports organizations are helping to create pathways for young players to progress from local competitions to national and international stages. Participation in international tournaments plays an important role in this process. By competing against teams from other countries, players gain valuable experience that helps them understand the pace, strategy, and discipline required at higher levels of the sport. Such exposure also motivates young athletes to work harder and pursue football more seriously as a career option.

- **Khushal Choudhary**
FE IT

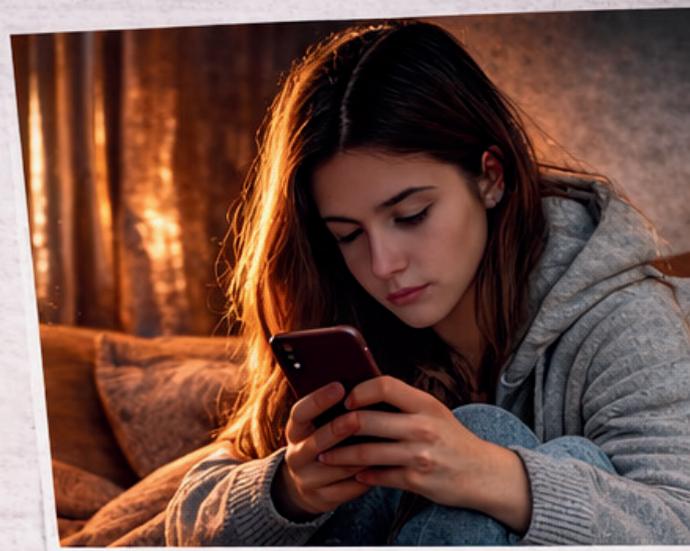
CLIMATE CHANGE AND YOUTH ACTIVITIES

India is rapidly emerging as a strong global power, driven by economic reforms, digital growth, and large-scale infrastructure development. Initiatives like Digital India, along with advancements in artificial intelligence, are transforming key sectors such as education, healthcare, and agriculture, making systems more efficient and accessible. At the same time, the rise of digitalization has brought increased focus on cybersecurity and data protection, highlighting the need for robust policies to safeguard information in the digital age. Environmental challenges like climate change are also gaining attention, with youth actively participating in awareness campaigns and sustainability movements.

In the agricultural sector, reforms and the adoption of modern farming technologies aim to improve farmers' income and productivity. On the global stage, India is strengthening its position through active participation in organizations such as the G20, BRICS, and the United Nations, contributing to discussions on climate action, trade, and global security. Despite ongoing challenges like unemployment and economic inequality, India continues to progress toward a future that is more innovative, sustainable, and globally influential.

- **Charu Bhise**
FE IT

I TOLD MY AI EVERYTHING I COULDN'T TELL MY PARENTS

When a generation starts confiding in machines, it's not just a technology story, it's a human one.

One night, I typed something into an AI chat that I had never been able to say out loud to my parents. In a world where we are constantly connected, it's strange how lonely people can still feel. Many students carry silent ; academic pressure, anxiety about the future, and the fear of disappointing their parents. Though parents care deeply, the gap between generations and expectations sometimes makes certain conversations feel impossible. >>>

“ If a student finds it easier to confess their fears, insecurities, and thoughts to a chat bot rather than their own parents, the real question isn't about technology.

“ And so, in a quiet and almost ironic twist of history, some of the most honest conversations of our lives are happening with something that isn't even human. A machine. Lines of code. An algorithm designed to respond. And yet, somehow, it listens more patiently than many people ever have. ”

Because the machine does something we desperately need. It listens.

No judgment. No disappointment in its voice. No lecture about how we should be stronger or more grateful. You can say the things you are afraid to say out loud.

“I’m scared about my future.”
“I feel like I’m not good enough.”
“I don’t know who I’m becoming.”

And the response comes calmly, - patient, understating, and sometimes surprisingly comforting. For a moment, the weight on your chest feels lighter.

“The scariest part isn’t that students talk to AI. The scariest part is that they feel they can’t say the same things at home.”

But that moment also reveals something deeply troubling. If students feel safer opening their hearts to a machine than to the people who love them the most, then maybe the real problem isn’t technology. Maybe it is **silence**. Maybe it is fear. Maybe it is the pressure to always appear perfect. AI did not create this loneliness. It only revealed it.

And yet, there is hope hidden in this story. Because the reason students speak so openly to AI is simple: they want to be **heard**. Not judged. Not compared. Not corrected. Just **heard**.

And if our generation begins opening its heart to machines... is technology becoming more human, or are humans forgetting how to listen?

— Riya Patil
FE CE

DELHI POLLUTION

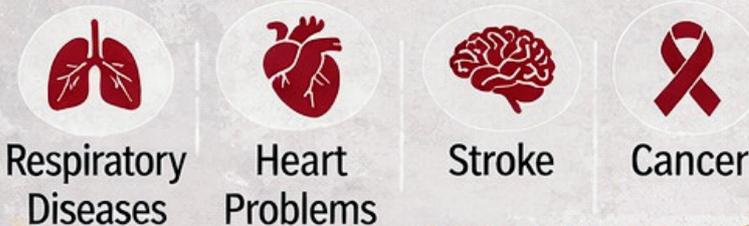
WHY IS IT INCREASING?

VEHICLES • INDUSTRY • CONSTRUCTION • BURNING

MAJOR CONTRIBUTORS

HEALTH IMPACTS

AQI LEVELS (WINTER SPKE))

HOW TO PROTECT YOURSELF

GOVERNMENT ACTIONS

A REGIONAL CRISIS
IN NORTH INDIA

DELHI
GHAZIABAD
NOIDA

~15%
DEATHS IN DELHI
ARE LINKED TO
AIR POLLUTION

DELHI
GHAZIABAD
NOIDA

By: Ajit Choudhari FE CE

THE GREAT MEET

From Left ; Purva, Vishal, Dr. Shekhar Rahane (Dean NMIET), Anjali, Shri. VAIBHAV NIMBALKAR (IPS, DIG- CRPF), Harshita, Aman

VISHAL: Since your birthplace is sansar and early schooling is done in Baramati, moving from there to urban place Pune is a big shift. What was the hardest part about "fitting in" to the city school culture?

NIMBALAKR SIR: Because I have been studying Marathi medium, I have been studying Marathi media for me with the concept in English and I was familiar with Marathi words so but as always, English is a skill and any skill can be learnt. It can be taught and it can be loved, so I made efforts to learn English and fortunately, in six months I got conversant with those English words.

ANJALI: Since you were studying BSC mathematics in Fergusson college how did you manage your preparation & college studies, also did you sacrificed all your social life?

NIMBALAKR SIR: Thankfully, there was no social media at that time because I completed my graduation in 2007, so Facebook and all came very much later, but yeah, cricket was there, till television and video games all those distractions were there, but I made it a point that I invest good amount of time in my own personality development in the trekking, playing and watching cricket and even I used to watch Marathi pledge and classical music. And during my formative years I am grateful for I was fortunate to get introduced to JEEVAN VIDYA PHILOSOPHY, so that shaped me a lot, that is propagated by Saint philosopher Satguru Vamanrao Pai, whose philosophy is very scientific, practical, logical and experience based on loss of nature. So being a science student, it appeals to me in the most, and as I started following it, I realize that my background did not matter much as I was very shy and not very confident as a student, but I became more confident. My personality got developed and I got social orientation, which helped me in the future.

HARSHITA: When and what actually inspired you to prepare for UPSC examination and later on pursue IPS rather than IAS or IRS?

NIMBALAKR SIR: My initial choice was IAS, IFS & IPS, if So when I was allotted IPS, I was happy and even happier when I got a cadre like Assam. So, people generally complain about many things in life, but I had the golden opportunity of serving as IPS in Assam. So, I took everything in my stride. I worked on my abilities and capabilities and underwent the gruesome training in the National Police Academy in Hyderabad. So, all and all, everything helped me and as I said, the Jeevan Vidya philosophy that helped me in my student year also and even in service. So that has been it.

AMAN: How was your friend circle throughout your life journey and where they in your highest & lowest point of life?

NIMBALAKR SIR: I am an introvert student since the beginning. So, I did not have many friends. Whatever friends I chose, they helped me essentially good. They had to be cultured and with good values, because I always believed that company shapes or breaks you. That is the most important part in your life. It can shape you in a positive way or in a very negative way also. So that is very important.

PURVA: When the results came out you saw your name on merit list and who was the first person you called?

NIMBALAKR SIR: You won't believe that I was very calm and composed when results came out and I was confident that I am going to be successful in the exam because I have prepared well and mentally, I was in a very positive and relaxed state of mind. Again, thanks to the Jivan Vidya and my spiritual background, I was very calm and composed. And the thing I did first was to bow down to Almighty, bow down to my Satguru, and bow down to my parents.

ANJALI: Before entering the interview what feelings did you have? Were u nervous, feared or absolutely fine?

NIMBALAKR SIR: Certainly, I was not nervous. There were moments of nervousness during preparation because the exam is so vast and so time-taking. It runs for an entire year, full year, and there is so much uncertainty. There is so much tough competition. But again, with the Vishwaparathana, that is again a kind of a Namasmaran that our saints of Maharashtra propagate, I could keep myself calm and composed, positive, optimistic, and never a negative thought I let enter in my life. So, if you follow that discipline strictly, no challenge in life can deter you from your path. That I believed and that I exercised and implemented, and I could see the results. I was comfortable before and during also, during the interviews.

AMAN: How did your life achieve a shift after becoming an IPS officer?

NIMBALAKR SIR: I always believe that every citizen of this country is a policeman without uniform. Every policeman is a citizen with uniform. So that discipline, that values, that pride for the nation, for your uniform, if you have, then I think society can feel much better.

HARSHITA: Can you share some memorable experience throughout your life means some hurdles, some special moments while serving?

NIMBALAKR SIR: I would say, when the tsunami happened in 2004, December. So, I went to Tamil Nadu in the Nagapattinam district with Chanakya Mandal Parivaar's Team, Pune. I went with them. I did whatever small amount of work, you may call it social work also, work I could do there. That really taught me many things, how what's the importance of administration? how an officer with authority and powers can do wonders in the lives of common people? So that taught me a lot, and I decided from that moment that I will enter in the services with this kind of attitude of service, because the name itself says service in the end.

VISHAL: You have often said that policing should be law based but with a human heart. How do you maintain that "heart" when dealing with hard core crime?

NIMBALAKR SIR: People often ask me this question, that you come from the spiritual background, don't you think you are in a wrong profession. But being spiritual does not mean being naive or being submissive or tolerating injustice. Those are not being spiritual is strengthening and elevating one's own mind. You shape your subconscious mind through your conscious mind. The Naamsmaran helps you realize your potential, know oneself. That is the mantra, right? Know yourself. So, all those things help in any career, not just police. Policing mein toh you often encounter mainly criminals, negative situations, negative people. So, the spirituality part comes handier. It becomes more useful in such fields (Laughs). I mean, any other profession you take, which is non-strenuous compared to the policeman, then you can survive with little resources, little support also. But for the police to succeed, we need society's support. We need our staff. We need constant management of manpower, resources, funds, everything. So, you have to lead in such a way that you have to have a human heart, level-headed mind, and a positive attitude. Then only I think you can succeed. Keeping your work-life balance, your sanity intact (Laughs).

ANJALI: July 26, 2021, changed many things. When you were on that hospital bed in Mumbai. What was the first thought that came to your mind about your duty, about personal life and future?

NIMBALAKR SIR: So, everybody goes through their own struggles, and in my situation, it was a struggle of both kinds—antarbhaya, meaning both external and internal. On the external side, I had the support of my family, doctors, and physiotherapists—everything I needed. I also had the support of my Jeevan family, which is an extended family; as a mission, Jeevan has many followers around the globe who prayed for me and extended their warm wishes. My mentor also supported me a lot mentally, and everyone stood by me. On the internal side, one's own psychological well-being takes a toll, because the recovery is long, drawn-out, and arduous; it is a completely different journey—one that you have to fight on your own—and that, I believe, was the most critical part. My background in Jeevan Vidya, my spiritual foundation, and Vishwa Prarthana helped me a lot. I used to practice Vishwa Prarthana and Sharir Sadhana (health affirmations), doing at least 500 Vishwa Prarthanas and a minimum of 1,000 affirmations, while maintaining a positive attitude that I would recover, walk properly, stand on my feet, and perform my duties again. I believe that this faith has helped me tremendously, and even doctors have said that my recovery is nothing short of a miracle.

HARSHITA: You are a role model, especially for Marathi youth. What is the biggest mistake you see UPSC aspirants making today in their approach to the exam?

NIMBALAKR SIR: Especially for Marathi students, I would say the biggest issue is a misplaced sense of confidence—either we have low confidence or we are overconfident—so it is important to calibrate this properly. UPSC is not everyone's cup of tea, and while this does not mean people should not try, one must prepare based on a realistic assessment of one's own capabilities. This decision should not be influenced by movies like Singham or Sarfarosh; I have seen people say they were inspired by such films to join the services, but that should not be the criterion—you must have a clear purpose in life. Choosing the right guidance is also essential. Additionally, soft skills are often ignored by Marathi students; while we are strong in academics, writing, and analysis, we can improve in expression, especially during interviews and even in service, by developing communication, presentation, management, and leadership skills. We come from the great legacy of Chhatrapati Shivaji Maharaj, who established a powerful Swaraj, and finally, broad-mindedness is crucial because UPSC is an all-India service that offers the opportunity to serve anywhere in the country; one should not limit oneself to cities like Pune or Mumbai or only to one's hometown, as such limitations would have prevented Shivaji Maharaj from establishing Swaraj.

PURVA: If you were given a chance to go back into the past, what would your morning on 26 July look like? Would you change your plan and strategy for the fight, or keep them the same standing in the same position, even knowing that it would harm you?

NIMBALAKR SIR: I am often asked this question, but I believe that whatever I am today is because of everything that has happened to me. As our youth mentor, Shri Pralhad Ramana Pai, says, there is a very beautiful thought: you should have the attitude that whatever happens, happens for good, and that should be your mantra in life. First of all, everything that happens is a result of your own deeds, what we call karma. It is the outcome of your thoughts, your speech, your actions, and even your wishes—these are the four ways in which we act every day. So, whatever past karmas we have performed manifest during particular events in our lives, and this process continues. I strongly believe that this is what shapes you. Therefore, I would not change anything in my life; whatever happened, happened for a reason, and everything ultimately contributed to my betterment.

VISHAL: As I reviewed many of your interviews, I noticed that you often quoted various sportspersons. Was sports one of your dreams, and did you accomplish it in any way?

NIMBALAKR SIR: No, I am just an amateur cricket player at best. I am not very proficient in sports, but I enjoy watching them, especially cricket, tennis, and badminton.

AMAN: If you were handed a cosmic eraser today, is there a specific year of your life that you would erase or change completely?

NIMBALAKR SIR: Okay, maybe not in my life, but I would say the COVID years, because they were very painful for our countrymen—not just for people in this country, but for people all around the globe. So, if given such a choice, I would not want to delete those years, because time and the lessons it brings are important. Instead, I would rather erase the virus, or whatever you may call it, then remove that period entirely.

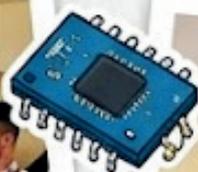
PURVA: Lastly, how do you “switch off”? What does a Sunday look like for a DIG, who is technically always on call and has a busy schedule?

NIMBALAKR SIR: By law, we are on duty 24/7, 365 days a year, unless we are on leave. Even when on leave, we are often recalled. But on Sundays, I generally try to spend time with my family. I have a very cute daughter, and I make it a point to spend time with her. I also try to use whatever little time I have to spread knowledge of Jeevan Vidya. I conduct sessions for youth, and so far, I have delivered speeches to more than 5,000–50,000 students in different regions, covering topics like career guidance and personality development.

ELECTRONICS EXHIBITION DAY

"Where curiosity meets circuit boards
innovation ignites the future."

Smart Systems

Robotic Projects

Inspiring Students

"Harnessing Technology, Empowering Minds."

Faculty Visit to Auto Cluster

NUTAN SANSKRUTI 2026

CELEBRATING OUR HERITAGE & TALENT.

AWARD CEREMONY

INAUGURATION

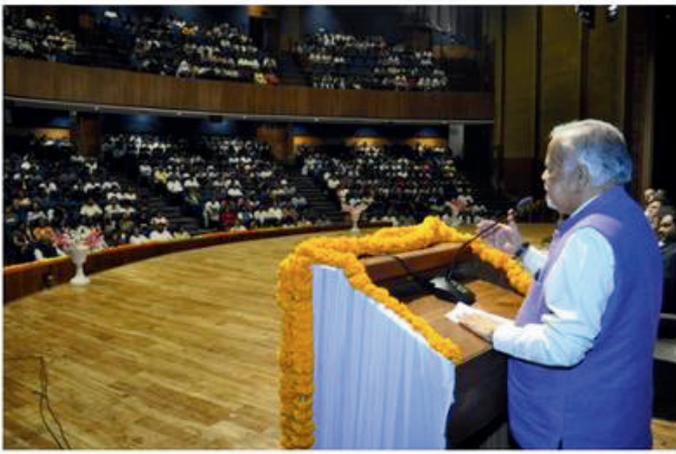
MODERN
FUSION ACT

Mechanical Team Scylla

PCET-NMVPM
**NUTAN MAHARASHTRA INSTITUTE
OF ENGINEERING AND TECHNOLOGY**

An Autonomous Institute

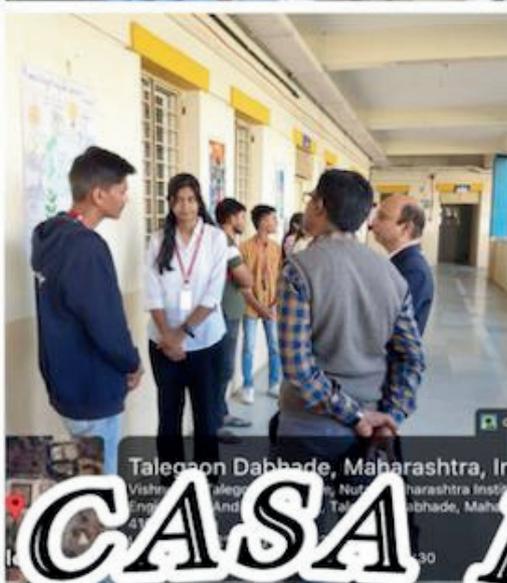
• SPPU AFFILIATED • NAAC Accredited • NBA (All Eligible Programs)

CONGRATULATIONS TEAM DESI BEATS

Nisarg Waghmare | Vruddhi Rai | Purva Yadav | Khushi Goud | Shreya Koli |
Riddhi Nagarbhadiya | Gauri Nandekar | Madhura Bhatkulkar | Kshitija Hursad
(First Year B.Tech)

on being selected for the Semi-Finals of
“IIT Bombay’s Most Desi Go!”

MCA CASA Event

Talegaon Dabhade, Maharashtra
Near Jyotiling Lodge, Gut No 472, Maval, Vadgaon
Dabhade, Maharashtra 410507, India
Lat 18.730994° Long 73.663207°
Saturday, 27/12/2025 10:25 AM GMT +05:30

Talegaon Dabhade, Maharashtra,
Nmiel Campus, Krishnarao Bhegade, Shaikshanik Sanik
Vishnupuri, Talegaon Dabhade, Maharashtra 410507, India
Lat 18.728728° Long 73.664942°
Monday, 05/01/2026 11:38 AM GMT +05:30

Entrepreneur Session Series

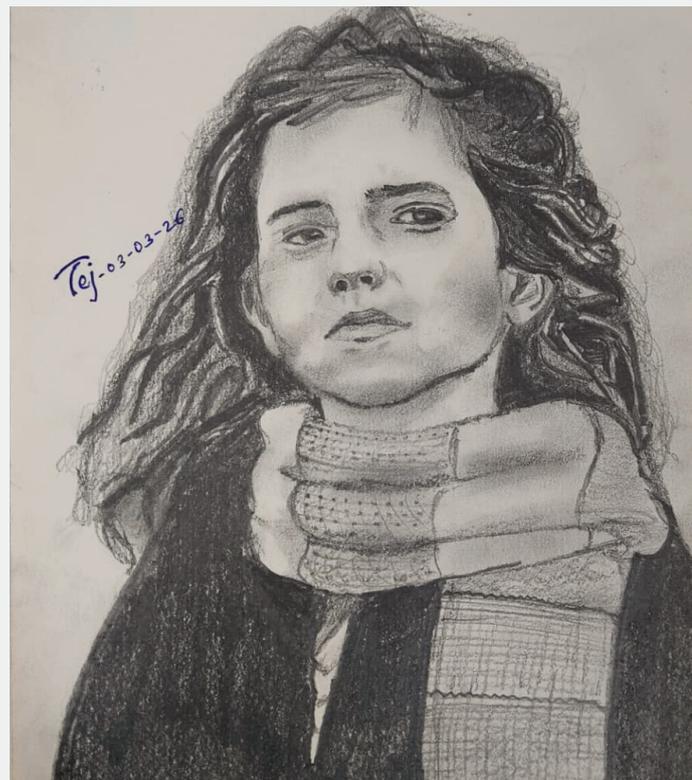
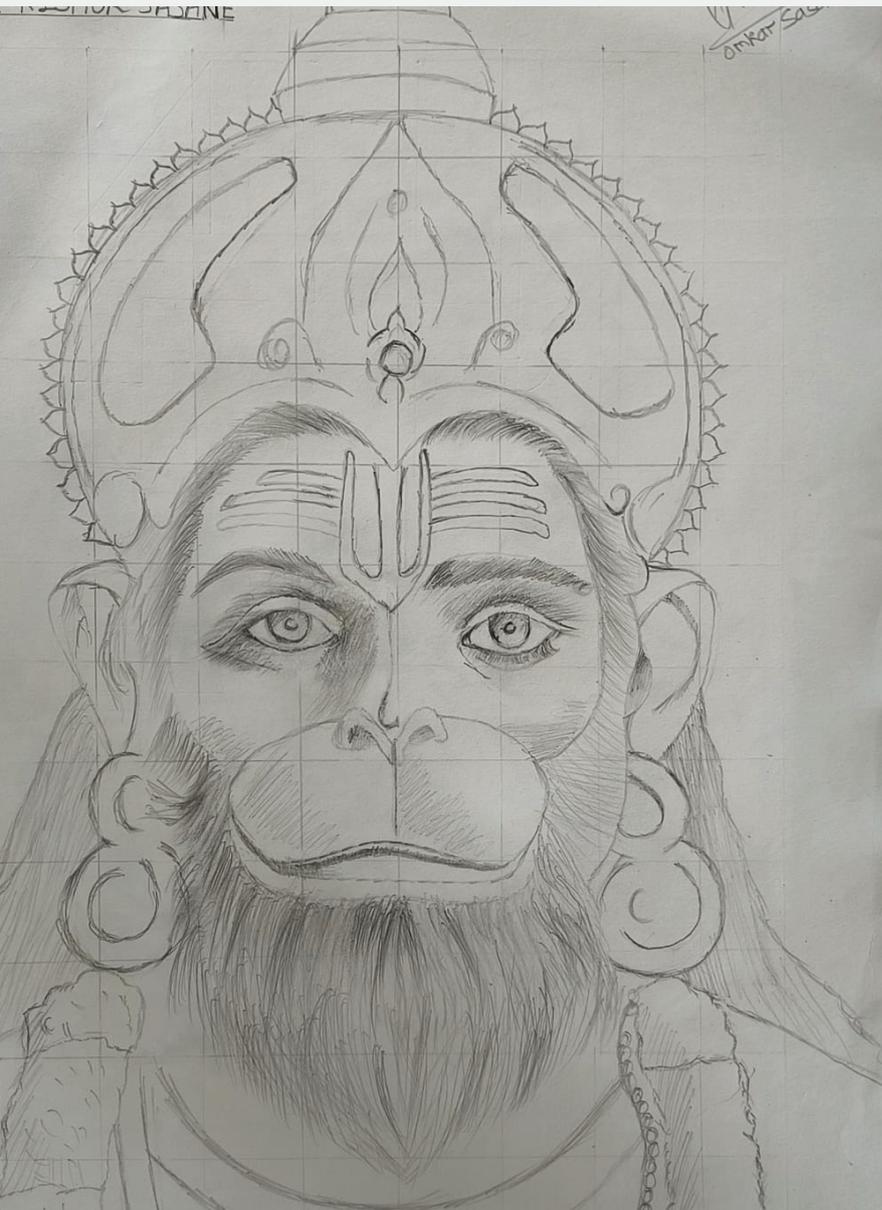
SHIVAYANTI

October 2025 | Issue No

ART LIVING

Consectetur adipiscing sed do eiusmod tempor incididunt ut labore et dolore magna aliqua. Ut enim ad minim veniam, quis nostrud exercitation ullamco laboris nisi ut

Lonavala

→ THE JEWEL OF THE SAHYADRI ←

Nestled in the lush green hills of the Western Ghats, **Lonavala** is one of Maharashtra's most beautiful hill stations. Located between Mumbai and Pune, this scenic town is famous for its misty mountains, winding roads, and breathtaking valley views. During the monsoon, the entire landscape turns into a vibrant green paradise with flowing waterfalls and dramatic clouds hovering over the hills.

The iconic mountain roads and viewpoints offer mesmerizing sights of the Sahyadri ranges, making Lonavala a perfect destination for nature lovers, road-trip enthusiasts, and photographers. Popular attractions nearby include

- **Tiger Point, Lion's Point,**
- **Bhushi Dam, and Rajmachi Fort**

Ideas. Innovation. Imagination.

This magazine captures the voices,
creativity, and perspectives of NMIET students.

© 2025–26

**Nutan Maharashtra Institute
of Engineering and Technology**
Pune, Maharashtra